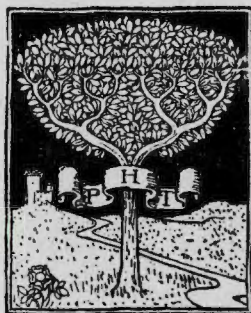

PERSONHISTORISK TIDSKRIFT

UTGIVEN AV

PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

GENOM

BIRGITTA LAGER

1963

ÅRGÅNG 61 · HÄFTE 3

INNEHÅLL

	Sid.
Fil. lic. TORE NYBERG, Lund: 1462 års medlemsförteckning från Vadstena kloster. Nunnorna	113—121
Fil. dr HANS GILLINGSTAM, Stockholm: Släkten Gyllenhoffs stammoder. Ett karolinskt kvinnoöde	122—125
Arkivarie JAN LIEGREN, Stockholm: Mirakelberättelser och kanonisationsprocesser som personhistoriska källor	126—133
Fil. dr JOHAN FEUK, Vrigstad: Gunnar Carlquist och Lunds stifts herdaminne	134—143
Recensioner (se bifogat årsregister)	144—195
Meddelande angående Personhistoriska samfundet	196
Förkortningslista	196
Personregister	197—

1462 ÅRS MEDLEMSFÖRTECKNING FRÅN VADSTENA KLOSTER

Nunnorna

AV TORE NYBERG

Den tidigaste hittills kända listan över Vadstena klostrets medlemmar stammar från 1462 och gjordes upp på föranstaltande av påvlige nuntien Marinus de Fregeno.¹ Den är bevarad i en avskrift i *Liber Privilegiorum* (A 19, förr A 23, i Riksarkivet).² Listan upptar namnen på 60 nunnor och 4 kökssystrar. Namnformerna är latinska och medlemmarnas namn står i dativ, emedan brevet utgör en avlatsförläning åt dem. Listan har begagnats av Silfverstolpe³ men har mig veterligen inte ederats.

Avskriften i *Liber Privilegiorum* är tidfäst till 1462 utan datum. Men själva dokumentet kan närmare tidfästas till första kvartalet detta år. Listan upptar nämligen inte bara Margareta Karoli från Lödöse, som avled den 1 juli 1462, utan även Margareta Pauli, som avled den 31 mars 1462. Sist i raden står de nunnor som intogs den 14 april 1461.

Föreliggande utgåva ansluter sig till artikeln »Vadstena klostrets pionjärer» ovan s. 1—40. Avsikten med utgåvan, som inskränker sig till nunnorna, är att visa överensstämmelsen i ordningsföljd mellan konventsmedlemmarnas namn i listan å ena sidan och deras inträde i klostret enligt Vadstenadiariets intagningsnotiser å andra sidan. Jag har tillåtit mig att framför varje nunnas namn tillfoga det ordningsnummer hon har genom sitt inträde (se den cit. artikelns tabell V, första kolumnen, »invigd som nr»). Avvikelserna från intagningsnotisernas ordningsföljd är härvid av historiskt och principiellt intresse.

I min förra artikel om klostret utgick jag från Vadstenadiariets intagningsnotiser för att få fram en säker utgångspunkt för beräkningen av professordningen (åldersordningen) inom Vadstena klostrets båda konvent, framför allt nunnekonventet. Nu innehåller 1462 års lista vissa avvikelser från den ordningsföljd, vari de i listan ingående nunnorna uppräknas i diariets intagningsnotiser. Dessa av-

¹ Om Marinus de Fregeno se Y. Brilioth, *Den senare medeltiden* (Sv. Kyrkans hist., 2, 1941).

² *Corpus codicum Suecicorum medii aevi*, XI (Hafniae 1950).

³ Carl Silfverstolpe, *Klosterfolket i Vadstena* (1898—1899).

vikelser visar, att inte ens diariet, som är vår enda genomgående källa för rekonstruktionen av Vadstena klostrets personalförhållanden, helt strikt följer den ordning mellan nunnorna, som uppenbarligen var eller blev den faktiskt praktiserade inom konventet. Avvikelserna i 1462 års lista gentemot diariets ordningsföljd är av två slag: dels är några gånger ordningsföljden ändrad mellan nunnor, som invigts av biskopen på en och samma gång, men dels förekommer ytterligare några avvikelser, som kräver sin förklaring. Båda dessa arter av avvikelser upplyser emellertid om vissa förhållanden, som inte kan utförligt behandlas här, men som man hittills inte haft ögonen riktade på inom forskningen.

Fyra avvikelser av det förstnämnda slaget föreligger:

1) Diariet uppför Margareta Ulfsdotter före Katarina Jönisdotter som 130 resp. 131 vid intagningen 1438 3/8. Listan har omvänd ordningsföljd mellan dessa.

2) Diariet uppför Kristina Karlsdotter och Botild Pedersdotter som 142 resp. 143 vid intagningen 1443 4/4. Listan har omvänd ordningsföljd.

3) Diariet uppför Karl Knutssons dotter Birgitta Karlsdotter (Bonde) först bland dem som intogs 1455 23/2, och samma plats intar hon i listan. Därefter följer i diariet Karl Kristiernssons (Vasa) dotter Margareta, som avled redan 1460. Efter henne uppräknar diariet Birgitta Petri Iherco, Katarina Andersdotter och Helena Vivas-tadotter. Listan upptar efter Birgitta Karoli först »Helene Wadzstonis», därefter i samma ordningsföljd som diariet Birgitta Petri och Katarina Andree.

4) Diariet uppför Katarina Niklasdotter före Kristina Hannesdotter som 169 resp. 170 vid intagningen 1459 30/9. Listan har omvänd ordningsföljd.

Innan jag ingår på ett försök att förklara dessa avvikelser, följer här de mera märkvärdiga avvikelser, när en nunna, som enligt diariet intogs i klostret senare än en annan, i listan uppförs före denna andra. Dessa fall är endast två, varav ett otvetydigt, det andra delvis i analogi med det otvetydiga fallet. Det gäller alltså först och främst Anna Petri, som enligt diariet intogs 1443 4/8 under namnet Anna Pedersdotter från Söderköping. Listan låter henne föregås av Margareta Pauli, som enligt diariet intogs 1445 21/2 under namnet Margareta Pawalsdotter. Det andra fallet rör den av mig i förra artikeln i PHT identifierade Margareta Olavi, intagen 1426, som jag

menar är densamma som den Märitta »en av de äldre», som införts som avliden 1476. Det förhållandet, att hon vid sin död bara kallas Märitta, pekar på att av en eller annan anledning oklarhet rådde om hennes familjenamn. Det kan ha rört sig om en felskrivning 1426, som sedan många år efteråt mystifierat senare diarieförare; det kan ha rört sig om oklara eller undanhållna familjeförhållanden när hon inträdde i klostret — i varje fall håller jag för troligt, att Margareta »Olavi» — Märitta är identisk med Margareta Petri i 1462 års lista, och att Petersdotter var hennes riktiga familjenamn. Men härtill kommer nu, att hon i listan inte återfinns på samma plats i ordningsföljden som i diariet, där hon står mellan Ramburgis Magni, intagen 1425, och Ingridis Olavi, intagen samma dag som Margareta 1426 2/4. I listan står hon mellan en nunna som intogs 1431 och en som intogs 1436. Mellan dessa båda nunnor — Birgitta Olavsdotter från Stockholm 123 och Margareta Karlsdotter från Lödöse 125 — hade enligt diariet intagits endast Margareta Gunnarsdotter från Jylland 1435 12/5, som avled 1452 27/8.

Låt oss nu anta, att Margareta Pauli, som intogs först 1445 men i listan räknas upp före en nunna som intogs 1443, är ett fall av *invingning under minderårighet*. Det skulle innebära: utan att hon uppnått 18 års ålder skulle man ha låtit henne invigas av biskopen, för att först några år senare, när hon fyllt 18, få avlägga det klosterlöfte, som räknades som det egentligen bindande och som utgångspunkten för hennes klosterliv.⁴ Tänkbar är då först invändningen, att diariet inte skulle ha underlåtit att göra anteckning om ifall en nunna intogs som minderårig. Men denna invändning är inte hållbar. Diariet omnämner väl t. ex. Karl Knutssons dotters intagning. Hon var minderårig, men Karl Knutsson inhämtade påvlig dispens för hennes intagning. Skedde så, kunde naturligtvis klostret inte neka henne inträde — men då fick det också uttryckligen sägas, att dispens förelegat. Har det nu funnits enstaka andra fall, där en minderårig flicka upptogs i klostret före 18 års ålder utan påvlig dispens, så skedde ju något enligt regeln otillåtet, och man fick hålla tyst om det — att då förvänta anteckning om minderårigheten i diariet vore absurt.

Till stöd för det nämnda antagandet kan i stället några synpunkter anföras. De tre frågor, som inträdessökande enligt regeln skulle rikta till klostret, skulle fördelas på en längre tidrymd. Efter det upp-

⁴ Jfr ovan vad som sagts om några av pionjärerna i den förut cit. artikeln.

repade anhållandet om inträde, och sedan klostret underrättat sig om den inträdessökandes förhållanden och livsföring, skulle konventen genom omröstning besluta om hon skulle få intas eller ej. Beslutade man om intagning, så skulle biskopen tillkallas, inviga henne i klostret och överlämna henne till abbedissan. Först skulle hon då vara fri en vecka att göra vad hon ville i klostret, gå omkring och orientera sig om alla lokaliteter och förhållanden; därefter skulle hon inta sin plats i koret och vid bordet och börja iaktta ordensregeln.⁵ Här är alltså inte fråga om något novitiatsår i vanlig bemärkelse. Prövoåret identifierades helt enkelt med det år, varunder den inträdessökande gjorde sina tre anhållanden om upptagning och kanske bodde vid klostret och besökte dess gudstjänster.

Det är givet, att bland alla inträden i Vadstena kloster och trots alla garantier kan det ha inträffat fall, då konventen och abbedissan — och därmed även biskopen — avsiktligt eller oavsiktligt vilseletts av oriktiga uppgifter om en inträdessökande. Det kan t. ex. mycket väl ha inträffat, att en inträdessökande bara på ett ungefär kände till sin egen ålder, eller kanske var tidigt utvecklad och uppfattades som äldre än hon egentligen var. Det kan då först efterhand ha klarats ut, att hon egentligen inte var så gammal, som hon uppgivit eller som man antagit — men då kanske hon redan var invigd av biskopen. Man har säkert i sådana fall inte låtit omvärlden veta någonting om det inträffade, i synnerhet om ingen kunde lastas för det inträffade och ingen ond avsikt förelegat, bara ett normalt på okunnighet beroende misstag. Men nunnorna kan i ett sådant fall mycket väl själva ha justerat felet genom att placera ned den för tidigt intagna nunnan på en senare plats i professordningen, och därvid räknat giltigheten av hennes ordenslöfte från det år hon blivit 18. Därvid kan ordningsföljden ha omkastats mot vad diariet uppges, så att någon strax efter den minderåriga intagen nunna fått företräde framför henne i professordningen.

Skulle den här angivna förklaringen till de två svårare avvikelserna i 1462 års lista träffa rätt, så bereder de fyra mindre avvikelserna inte så stora svårigheter. Vi har här att göra med nunnor som intogs samma dag, av diarieföraren i brödraklostret uppförts i en bestämd ordning, men i klostret faktiskt erhållit en annan ordning. Visserligen kan här också liknande fall av minderårighet ha förelegat. Men här kan saken också helt enkelt vara den, att diarieföraren inte

⁵ Regula Salvatoris, approberade versionen kap. 9.

beaktat den inbördes ordningsföljden i avseende på ordenslöftet, utan bara så som han själv bevitnade det under den liturgiska handlingen — och den ordning i vilken nunnorna framträdde inför biskopen i kyrkan för att motta slöja och krona behöver ju inte ha sammanfallit med den egentliga professordningen. Ty med professordningen får man i dessa, normala fall — när ingen minderårighet förelegat — förstå den ordningsföljd, i vilken konventen röstat ifall de inträdessökande skulle få intas, eller också den ordningsföljd, i vilken de inträdessökande kommit till klostret med sin första begäran om inträde. Även bland de samma dag intagna kan justeringar ha ägt rum, sedan de väl intagits i klostret och när de skulle få sin plats vid bordet och i koret. Den ordningsföljd, som iakttagits vid processionen in i klosterkyrkan, då de anhöriga var med och tog avsked av sina döttrar, behöver givetvis inte alls återspegla de rättsförhållanden, som låg till grund för deras senare ordningsföljd i klosterlivet. De anhöriga och utomstående kunde ju i många fall knappast känna till, vilka av de nu inträdande nunnorna, som konventet först sagt ja till, och vilka de sist accepterat. Diarieföraren, som ju tillhörde det andra konventet, kan också mycket väl ha räknat upp de inträdande i den inte relevanta ordningsföljd, i vilken de framträdde i procession inför biskopen vid invigningen.

På en punkt kan resultatet såväl av min tidigare undersökning Vadstena klostrets pionjärer, som av den föreliggande utgåvan av 1462 års klosterlista och tillhörande komplettering av tabellen över de intagna fr. o. m. 1385, sammanfattas i ett omdöme om Vadstenediariets äldsta personalnotiser: de är fram till år 1462 samvetsgrant förda, i det att listan bekräftar, att sannolikt ingen enda intagning och inget enda dödsfall i nunnekonventet förbigåtts av diarieföraren. Men tabellerna visar samtidigt, att luckor börjar uppträda någon gång under tiden efter 1462. Påvisbara är flera felande dödsnotiser över nunnor, som intagits i klostret före 1462 och som detta år levde där. Däremot har jag inte påträffat några felande intagningsnotiser, d. v. s. uppgift om avliden nunna, för vilken intagningsnotis saknas och som inte tillhört pionjärerna. För den som känner det nu i århundraden traditionella sättet att föra dödbok i klostren, ligger det nära till hands att förklara detta källförhållande. Det vanligaste sättet för ett konvent att minnas sina avlidna medlemmar är att in-

föra dem i ett nekrologium upplagt som ständigt kalendarium, d. v. s. en bok redan från början uppspaltad i 365 avskilda utrymmen, ett för varje dag om året. När någon dog, infördes hennes namn på platsen för dödsdatum, och dödsåret tillfogades. På så sätt fick man en lista som inte upptog de avlidna i den ordning de dött, utan i ordning efter dödsdatum, oberoende av dödsår. När en sådan dödbok fördes, var givetvis dubblering av dödsdag i klostrets tänkebok — i tidsföljd efter dödsfallen — mera till för historieskrivaren än för klostrets behov att minnas den döde och be för hans själaro. Under sådana omständigheter kunde utan tvivel i ogynnsamma fall slarv eller förbiseenden tränga in i förandet av den dubblerande anteckningen.

Att även andra anteckningar än dödsdagar kunde införas i nekrologiet är ett förhållande, som i detta sammanhang ej får förbises. De ovan formulerade iakttagelserna kan därför ha sin betydelse som bidrag till Harald Olssons hypotes av år 1944 i hans doktorsavhandling Johannes Messenius' *Scondia Illustrata* (1944), där han framför tanken, att det måste ha funnits ett nu försvunnet annalverk i Vadstena, icke identiskt med Vadstenadiariet, och att Messenius troligen haft detta annalverk med sig under sin fängelsetid på Kajaneborg i Finland och där utnyttjat notiser ur det.⁶ Om arten av ett sådant annalverk är dock föreliggande utgåva inte rätta platsen att yttra sig.

För att ge läsaren möjlighet att jämföra namnformerna i 1462 års lista med namnformerna och ordningsföljden i diariet, har jag som komplettering till Tabell V i min förut nämnda artikel i PHT låtit föra fram uppräknigen av intagna och avlidna till år 1462. Med den nunna som intogs som nummer 175 avslutas 1462 års lista över nunnorna i Vadstena kloster.

⁶ Olsson, a. a., kap. 16; Vadstenamaterial, i avhandlingens tredje avdelning; Medeltidspartiets källförhållanden. Ivan Svalenius i HT 1945, s. 184 f., anser sig inte övertygad om en sådan källas existens.

Fortsättning från s. 35 av

Tabell V.

De inträdande från och med 1385.

In- vigd som nr	Namn	Dag	S.	Död	Pr- år	Hette då	S.
157	Ragnildis Vnnadottir	1453 15/7	166	1495 8/10	42	Ragnildis Vnno- nis soror carnalis magistri Magni Vnnonis	166
158	Ingegerdh Staffansdottir	1453 25/11	167	1481 25/11	—	Ingegärdis Staphani	167
159	Birgitta Karlsdottir filia regis	1455 23/2	168	1469 14/4	—	Birgitta Karls- dottir filia regis Karuli	168
160	Margareta filia Koroli Cristiernsson militis	»	169	1460 9/7	—	Margareta Karl- dottir	169
161	Birgitta Petri Iherco filia	»	170	1521 3/7	66	Birgitta Petri Iercho	170
162	Katerina Andris- dottir	»	171				
163	Helena Wiwaasta- dottir	»	172	1462 30/9	13	Elena Wewasta- (:8) ⁷ dottir	172
164	Katerina Eringisladottir	1455 c. 23/11	173	1506 15/6	51	Katherina Aringislonis	173
165	Ingegerdis Padharsdottir	»	174	1470 2/7	—	Ingegerdis Padharsdotthir	174
166	Cristin Jønisdottir de Smalandia	1457 7/8	175	1463 27/6	—	Cristina Jønissa- dotthir ⁸	175
167	Cristin Jowansdottir	1458 22/2	177	1518 13/2	56	Cristina Iohans- (:60) ⁸ dottir	180
168	Cristina Amundz- dottir	1459 4/2	178	1465 12/9	—	Cristina Anundz- dotthir	178
169	Katerina Niclis- dottir	1459 30/9	179	1481 30/7	—	Katerina Nicolai	179
170	Cristina Hannedottir	»	180	1520 13/3	67	Cristina Hanssa- (:61) ⁸ dotter Braska	177
171	Katerina Tydhekadottir	»	181				

⁷ Professåret för Helena Vivastadotter 13 år skrivet med romerska bokstäver: xiiij^o. Ny skrivare har här infört sin första notis, varför siffran får uppfattas som felskrivning. Siffran 8 = viij^o hade varit korrekt.

⁸ Se den förut cit. art. i PHT, Exkurs I.

In- vigd som nr	Namn	Dag	S.	Död	Pr- år	Hette då	S.
172	Anna Hanesdottir	1460	182	1465	—	Anna filia	182
		16/3		31/10		Johannis Dortmanz	
173	Birgitta Jøns	»	183	1504	44	Birgitta Johannis	183
	G/u/dmundson			26/4		Gudmundsson	
	proconsul/is/ Vatzstenensis						
174	Birgitta Hanusa-	1461	184	1465	—	Birgitta Hanus-	184
	dottir de Norrabutn	14/4		12/10		dottir nata in	
	cognata fratris					Norrabutn cog-	
	Michaelis					nata fratris	
						Michaelis	
175	Katerina Petri	»	185	1516	55	Katerina Petri	185
	Torfuadottir			20/12		cognomento	
						Tørffwa	

Liber Privilegiorum Vadstenensis fol. 120 v —121 r.

78	Notum facimus venerande in Christo matri religiose domine Ingebwrgi monasterii Wadzstenensis ordinis sancti Saluatoris abbatisse dignissime
	et venerabilibus in Christo sororibus et dominabus
116	sorori Katherine in dicto monasterio priorisse
86	sorori Botildi Petri
88	sorori Cecilie Petri
92	sorori Elyzabeth Johannis ⁹
95	sorori Ingebwrgi Azari
98	sorori Anne Johannis ¹⁰
102	sorori Ragnildi Nicolai
104	sorori Ragnildi Magni
108	sorori Helene Henzechini
109	sorori Margarete Aruidi
112	sorori Rambwrgi Magni
114	sorori Ingridi Olai
118	sorori Katherine Erici
123	sorori Birgitte Olai
113	sorori Margarete Petri
125	sorori Margerete Karoli
127	sorori Anne Pauli
131	sorori Katherine Johannis ⁹
130	sorori Margarete Wlphonis
132	sorori Lucie Iuari
133	sorori Birgitte Alberti
134	sorori Ingebwrgi Swenonis

- 136 sorori Margarete Nicolai
 137 sorori Elyane Mathei
 138 sorori Ingebwrgi Nicolai
 139 sorori Katharine Lydhekini
 140 sorori Birgitte Johannis⁹
 141 sorori Crist/*in*/e Erici
 143 sorori Botildi Petri Junioris
 142 sorori Cristine Karoli
 146 sorori Margarete Pauli
 144 sorori Anne Petri
 148 sorori Benedicte Eskildi
 149 sorori Ermegardi Laurentii
 150 sorori Benedicte Magni
 151 sorori⁷ Ingridi Høkx
 152 sorori Cristine Nicolai
 153 sorori Elyzabeth Alberti
 154 sorori Birgitte Johannis⁹
 155 sorori Anne Henrici
 156 sorori Birgitte Petri
 157 sorori Ragnildi Vnnonis
 158 sorori Ingegerdi Stephani
 159 sorori Birgitte Karoli
 163 sorori Helene Wadzstonis
 161 sorori Birgitte Petri
 162 sorori Katherine Andree
 164 sorori Katherine Eringislonis
 165 sorori Ingegardi Petri
 166 sorori Cristine Johannis¹¹
 167 sorori Cristine Johannis⁹ minori
 168 sorori Cristine Amundi
 170 sorori Cristine Johannis⁹ minori
 169 sorori Katherine Nicolai
 171 sorori Katherine Tidhechini
 172 sorori Anne Johannis⁹
 173 sorori Birgitte Johannis¹¹
 174 sorori Birgitte Johannis¹¹ minori
 175 sorori Katherine Petri

⁷fol 121 r

= 60 nunnor

.
 /sorori/ Katherine Iacobi
 sorori Ingebwrgi Nicolai
 sorori Margarete Ottonis
 sorori⁷ Margarete Johannis⁹
 antefati monasterii focariis

= 4 kökssystrar

⁹iohis

¹⁰ihis

¹¹ioh

SLÄKTEN GYLLENHOFFS STAMMODER

Ett karolinskt kvinnoöde

AV HANS GILLINGSTAM

I en uppsats i denna tidskriftsårgång om »Släkten Gyllenhoffs härstamning» har Elsa Nordström visat, att nämnda släkts stamfader, kornetten Johan Lorentz Gyllenhoff (död 1769), var illegitim son till överstelöjtnanten Jean (Johan) Gyllenpamp (död 1740), som vid 1730-talets mitt till honom donerade Karlsgården i Repperda, Alseda socken, Östra härad, Jönköpings län. Vem som var Johan Lorentz Gyllenhoffs moder har där ej utretts.¹

En ledtråd finns i korrekturet till Smålands-avsnittet av framlidne arkivrådet J. A. Almquists efterlämnade arbete Frälsegodsen i Sverige under storhetstiden, som jag för riksarkivets räkning kompletterar och utredigerar till tryckfärdigt skick. Almquist meddelar däri om Karlsgården i Repperda, att Jean Gyllenpamps fader Lars Gyllenpamp (död 1701) 1680 köpt den av en Anna Ulfsax, och att Jean 1711 köpt den av sin broder Gabriel Gyllenpamp (död 1716) samt 11 mars 1716 pantsatte den till Vrigstads kyrka för två hundra daler, »som han av hovrätten dömts skyldig att betala till kyrkan för det lägersmål han bedrivit med fru Helena Rosenofski».

Almquists källa för sistnämnda uppgift är notisen om första uppbudet på panten i Östra härads lagfartsprotokoll 20 maj 1717.² Datum för hovrättens resolution nämnes icke där, men vid genomgång av »Criminal-Resolutionerna» i Göta hovrätts arkiv finner man målet under den 15 nov. 1714, då hovrätten stadfäste Västra härads tingsrätts dom.³ Vid genomgång av Västra härads dombok påträffas målet under 6—7 okt. 1714:

»Dhet angaf för TingzRätten Pålska Frun Helena Rosenofski så Skrift som muntel. huru såsom hon en bedröfad och uthi beklageligit tillstånd ifrån sine anhörige och slächt bortkommen qwinnesperson är blifuen så olyckelig at hon råkat uthi olofliget sammanläger medh majoren wällborne H: Johan Gyllenpamp, förmehnandes wähl at hennes man Compagnie quartermästaren af Smålands Cavallerie Gieting lærer wara igenom döden afgången efther som af honom på siunde åhret ingen bokstaf eller annan kundskap hörds, kan dock icke wist weta anten han är lefandes eller död,

¹ Ovan, s. 54 ff.

² Östra härads häradsrättsarkiv A I: 17, Landsarkivet i Vadstena.

³ CriminalResolutioner 1714, nr 227, Göta hovrätts arkiv, Jönköping.

bekiänner och at hennes sammanläger och beblandelse med H: Majoren hendt uppå majorsbostället Biskopzbo i Wrigstad S., warandes barnet redan födt och på dhet hon såsom Lutterska Relionen antaget icke länger i sin bedröfelse måte blifue uppehållen uthan efther giord pœnitens få komma till sine Sahlighetsmedelz nytiande, begiärer hon att Saken nu må blifua upptagen och afdömbd — — —».

Kyrkoherden i Vrigstad, magister Petrus Ternerus, berättade inför tingsrätten, att såväl majoren som Helena Rosenofski för länge sedan inför honom bekänt sin »belandelse», och från majoren, som befann sig i tjänst vid regementet i Skåne, förelåg även skriftlig be- kännelse. Man visste ej, om Helena Rosenofskis man blivit slagen el- ler fången vid Poltava, och han återfanns ej på en 1712 från Moskva kommen fånglista. Gyllenpamp dömdes att böta 40 mark och Helena 20, varjämte de skulle stå vardera en söndag på pliktballen.⁴ Hovrät- ten medgav, att kyrkoplikten kunde få utbytas mot varderas erlåg- gande av 100 daler silvermynt.

Enligt den av Elsa Nordström observerade notisen i Växjö skolas matrikel om den unge Johan Lorentz' inskrivning den 24 september 1730 var han då sexton år,⁵ vilket innebär, att hans födelseår bör ha varit 1714,⁶ det år då Gyllenpamp enligt ovanstående dömdes för lägersmålet med Helena Rosenofski. Att han sedan fick just den gård, som fadern 1716 pantsatt för att kunna lösa sig och Helena Rosenof- ski från kyrkoplikten, är ytterligare ett indicium för att Johan Lo- rentz var frukten av deras förbindelse. Kanske släkten Gyllenhoffs namn är en sammansättning av förleden i namnet Gyllenpamp och en del av efterleden i namnet Rosenofski?⁷

⁴ Västra härads häradsrättsarkiv A I: 19: 6—7 okt., nr 121, Landsarkivet i Vadstena. — Uppgiften, att Helena Rosenofskis make var kvartermästare vid Smålands kavalleri, tycks vara oriktig. Södra skånska kavalleriregementets räkenskaper för år 1709 i Krigsarkivet innehåller nämligen en »Specifikation uppå de officerare som hafwa haft sijna fruuer och hustruer i Skåne, hwilcka effter Kongl: May^{tes} Förordning åtniutit deras Mäns boställe A° 1709» (p. 64), och däri redovisas bl. a. under överstelöjtnantens kompani »Corporal Gus- taf Gietingz Fruu Rosenoffskj» (påpekande av förste arkivarien Elsa Nord- ström). Av samma regementes räkenskaper för år 1706 framgår, att Gustaf Geting 19 nov. detta år avancerade till korpral vid överstelöjtnantens kom- pani från gemen ryttare vid majorens kompani. Såsom menig var han knuten till Nosaby församling, och såsom korpral hade han boställe i Tygelsjö för- samling, men hans vigsel har enligt meddelande från Landsarkivet i Lund ej noterats i någondera församlingen. Ej heller har änkans barn bokförts i Ty- gelsjö.

⁵ PHT 1963, s. 56.

⁶ Såsom Elsa Nordström påpekat (PHT 1963, s. 58), har han dock ej kun- nat påträffas i Vrigstads födelsebok för detta år.

⁷ Jfr E. Tegnér's uppgift i Nordisk tidskrift 1882, s. 117, att namnet Han- nerz lär vara bildat av stamföräldrarnas namn Hanna och Anders.

Emellertid äro Helena Rosenofskis senare öden icke ökända. Redan 1929 behandlades hon i en uppsats i denna tidskrift av kyrkoherde H. Södersteen under rubriken Den polska »prinsessan» i Småland.⁸ Av denna uppsats framgår, att »Helena Johanna Rosinowski» redan 6 juni 1715 enligt Vrigstads vigselbok blev gift med korpralen vid Smålands kavalleriregemente Carl Sewalt Caméen, varefter de på Biskopsbo i Vrigstad fingo två barn, av vilka det äldsta, sonen Carl Fredrik, föddes redan 16 januari 1716. Senare fingo de vid Ugeby i Alseda tre barn 1719—1723, och Caméen, som så småningom avancerade till löjtnant, dog vid 82 års ålder 1776 på bostället Bragderyd i Bäckседа socken, där hans maka dött redan 10 mars 1765 vid en uppgiven ålder av sjuttiofem år. Vidare skriver Södersteen om makarna Caméens barn och barnbarn, från vilka talrika avkomlingar härstamma, om bland dessa spridda sägner, bl. a. att Helena farit till Sverige efter en kärlekshistoria med en i Polen stupad officer vid namn Silfverhielm, samt om en i Klerckerska samlingen i Kungliga Biblioteket förefintlig uppgift, att Caméens hustru »Helena Johanna Stolnikowa Sakrisinoski Rosinofski», som enligt en mantalslängd var av adlig ätt, var dotter till »kronokammarherren i Polen».^{8a}

Ytterligare material om Helena Rosenofski presenterades 1935 av smålandsforskaren dr P. G. Vejde i en uppsats »Främmande folk-element i Kronobergs län».⁹ Tydligen utan att känna till Södersteens uppsats, refererar han uppgifter om Caméens anhållan att få gifta sig med henne i Växjö domkapitels protokoll 18 maj 1715 och i en skrivelse till detta domkapitel samma år från den ovannämnde kyrkoherde Ternerus i Vrigstad. Ternerus meddelar i sin icke helt bevarade skrivelse, som i sitt nuvarande skick saknar datum, att »Helena Rosenoffschi» »för 10 el. 11 åhr sedan ifrån Påland hit til Swärie ankommit, öfwersänd, som ryckettet gådt, af hr öfwersten Silfverhielm», varefter »för 8 el. 9 åhr sedan» en kvartermästare av Smålands kavalleriregemente vid namn Geting kom hem, »som sig med henne låter sammanwiga och reser effter 8 dagars hemmablifwande

⁸ PHT 1929, s. 112 ff. Förste arkivarien Elsa Nordström har fäst min uppmärksamhet på denna uppsats.

^{8a} Om den av Södersten (s. 114) nämnda polska ätten Rosnowski se K. Niesiecki, Herbarz polski, 8 (1841), s. 143. Framlidne professor Bengt Hildebrand påpekade detta verk för mig.

⁹ Hylltén-Cavalliusföreningens årsbok 1935, s. 76. Amanuensen Karin Byström vid Landsarkivet i Vadstena har fäst min uppmärksamhet på Helena Rosenofskis omnämnande i denna uppsats.

tilbaka åth Påland til vår allernådigste Konungz Krigzläger och har nu på 8de året icke den minste bookstaf henne tilskrifwit eller hon den ringaste kundskap om honom bekommit, antingen han är lefwande eller död». Vidare översänder Ternerus en avskrift av Göta hovrätts ovannämnda resolution 15 november 1714 om hennes förbindelse med Gyllenpamp, och slutligen meddelar han, att »hennes fader har i Påland varit en anseelig man och som hon berättar så mycket som en Landshåfdinge, men hennes flycktige och oförståndige ungdom har effter fadrens död brackt henne ifrån Påland och nu i et beklageligt tilstånd, sedan det goda hon med sig til Swerje öfwerförd mäst igenom en sällsam disposition är consumerat».¹⁰

Ternerus' skrivelse bestyrker den av Södersteen meddelade traditionsuppgiften om en Silfverhielms roll i Helena Rosenofskis liv. Överstetiteln visar, att den som sände hem henne måste vara identisk med den 1737 såsom fältmarskalk och friherre avlidne Göran Silfverhielm, vilken 1716 från sekundöverste vid Södra skånska kavalleriregementet befordrades till överste för Smålands kavalleriregemente.¹¹ Han var broder till de i Södersteens kommentar till traditionen (s. 113) nämnda Patrik och Hans Georg Silfverhielm, vilka dött i Polen 1702 såsom kornett resp. tidigast 1706 såsom sekundrytmstare.

¹⁰ Akter 1715, nr 199, Domkapitlet, Växjö. De övriga av Vejde citerade akterna gälla Gyllenpamps kyrkoplikt.

¹¹ Jfr G. Elgenstierna, Den introducerade svenska adelns ättartavlor, 7, 1932, s. 179. Att han var den ende karolinske översten inom sin ätt, framgår av A. Lewenhaupt, Karl XII:s officerare, 1920—1921, s. 626. — Av intresse är, att Göran Silfverhielm tidigare befordrats från major till överstelöjtnant vid förstnämnda regemente 2 nov. 1706, d. v. s. ett par veckor innan Helena Rosenofskis make Gustaf Geting avancerade från menig vid majorens kompani till korpral vid överstelöjtnantens (jfr ovan; påpekande av förste arkivarien Elsa Nordström, som även fäst min uppmärksamhet på att en syster till Göran Silfverhielm blev gift med Jean Gyllenpamps systerson Johan Silfversparre).

MIRAKELBERÄTTELSER OCH KANONISA- TIONSPROCESSER SOM PERSONHISTORISKA KÄLLOR

AV JAN LIEDGREN

Den katolske patern fil. lic. Tryggve Lundén har under många år varit flitigt sysselsatt med att utge och översätta texter, hörande till helgonkulten i Sverige under medeltiden. Många smärre bidrag ha tryckts i den katolska tidskriften *Credo*, däribland en rad hymner, sekvenser och hela officier samt »Den heliga Katarinas av Vadstena liv och underverk» (1950, översättning med kort inledning), andra som förlagsartiklar, t. ex. år 1950 Petrus' de Dacia kända verk om Kristina av Stommeln och år 1960 Eriksmiraklerna (i det av J. Gallén och T. Lundén skrivna arbetet »Sankt Erik konung»). Märkligtast, ej blott som arbetsprestation, är den rikt illustrerade översättningen i fyra band (1957—59) av »Den heliga Birgittas himmelska uppenbarelser»; i fjärde bandet ingå också Birgitta-miraklerna. Förlagorna till dessa översättningar äro mestadels tidigare utgivna i tryck men svåråtkomliga, t. ex. *Acta Sanctorum, Scriptorum Rerum Svecicarum* II: 1 och III: 2, G. E. Klemmings sällsynta utgåva av *Latinska sånger* (1885—87), *Birgittas Revelationes* (1492 t. o. m. 1680) och Svenska Fornskriftsällskapet's latinska serie. Med både latinsk text och svensk översättning har Lundén efter medeltida tryck och handskrifter utgivit »*Miracula defixionis Domini*» (GHA 1949: 4, tr. 1950), d. v. s. underverken kring »Helga Lösen» i Stockholms svartbrödrakloster, och nu senast »*Processus canonizationis beati Nicolai Lincopensis*» eller »*Sankt Nikolaus' av Linköping kanonisationsprocess*» (Bonniers, Stockholm 1963; översättningen förut tryckt i *Credo* 1958).

I en uppsats »Om de medeltida svenska mirakelsamlingarna» (KA 1950, tr. 1951) har Lundén framhållit deras enastående kulturhistoriska värde. »Genom sitt vanligtvis mycket noggranna angivande av pilgrimernas samt deras vittnens namn, stånd och hemort ger denna litteratur värdefulla bidrag både till person- och bygdehistorien». Samma synpunkter framhävas av Lundén även i de korta styckena om mirakelsamlingar och kanonisationsprocesser i hans avsnitt om

»Medeltidens religiösa litteratur» i Ny illustrerad litteraturhistoria I (1955).

Underverken ge många målande skildringar av olyckshändelser i det dagliga livet: barn falla i åar eller ramla i brunnar, fiskare och säljägare driva till sjöss på isflak, köpmän råka ut för skeppsbrott, krigare av olika stånd bli illa bleserade, skogsarbetare eller deras barn råka ut för fallande träd, barn skadas vid skenolyckor eller kvävas under hö, kor bli ormbitna o. s. v. Bland de säregnaste är berättelsen om hur kyrkoherden Johannes Karoli i Skänninge, som den 11 maj 1417 varit ett av huvudvittnena i processen om Nicolaus Hermann, efter avslutade förhör den 15 maj satt till bords i sitt hus med sina kaplaner och tärde pimpinella; i lättfärdig ton yppade han sina tvivel på helgonens underverk, bl. a. på biskop Nils, som han i livstiden en gång lånat pengar utan att ha återfått dem och till vilken han sedan flera gånger avgivit och infriat löften utan att ha återfått sin hälsa; plötsligt drabbades han därför av illamående och började se stora svarta hundar men återställdes, sedan han ödmjukt avgivit nytt löfte till sankt Nicolaus.

Underverken äro i allmänhet fast lokaliserade till bestämda byar och städer, de hjälpta och deras anförvanter och grannar namnges som vittnen och uppträda vid processen, ej sällan anges årtal för underverket, och för processvittnena uppges ungefärlig ålder. För händelser, som ligga långt tillbaka, uppges de avlidna sagesmännen och hela traditionskedjan. I Nicolaus Hermanns process får man bl. a. veta, att hans hus förestods av välborna hustru Katarina av Götavi, d. v. s. Katarina Nilsdotter (Bielke), som redan på 1360-talet blivit änka efter väpnaren Anund Hemmingsson och i flera brev, daterade i Linköping eller Vadstena, förekommer tillsammans med biskop Nils. I Brynolf Algotssons process 1417 och i Katarinas av Vadstena process 1476—77 fästes stort avseende vid deras adliga börd; ett vittne förklarade, att Brynolf tillhörde »Folkunga Slekt» (jfr Sten Carlsson i PHT 1953, s. 77 f., 94, not 7, och A. F. Liljeholm i Genealogisk Tidskr. 1954, s. 180) och särskilt Arvid Trolle avgav 1477 ett utförligt vittnesmål om sin egen och Bielkeättens släktskap med Birgitta och Katarina. Vittnesmålen från Nicolaus Hermanns process ge gång på gång upplysningar om biskopens kansler och kaplaner, om utskrivning och besegling av brev från biskopens kansli och om hans arkivkistor; dessa notiser ha givetvis uppmärksammats i Herman Schücks arbete om Ecclesia Lincopensis. Den biografiska och genea-

logiska forskningen har länge känt notiserna om Ängel-ätten i Eriksmiraklerna; Sten Engström och Herman Schüek ha utnyttjat Nicolaus Hermannis process, medan den ännu var tillgänglig blott i fotostatkopia. Det är emellertid lätt att förbise de personhistoriska notiserna, särskilt i de samlingar, som sakna användbart personregister; min uppsats i PHT 1959 om Folke Magnussons släkt kan kompletteras med att väpnaren Birger Folkesson och hans hustru Ingegerd i april 1417 vittnade, hur deras halvårige son Magnus botats, sedan de avgivit löfte till sankt Brynolf och sonen förts till Skara domkyrka (SRS III: 2, s. 180 f.).

Det bör observeras, att berättelserna ge personhistoriska notiser av två slag. Dels fungera de som berättande källor om helgonet och de människor, som på sin tid varit föremål för underverk eller levat i helgonets omgivning, dels äro processakterna kvarlevor, som ge upplysningar om de personer som vittnat eller redigerat akterna. Stundom ha samma personer bevittnat underverken och sedan vittnat vid kanonisationsprocessen. Även skriftlig bevisning anfördes; i processen om Katarina företeddes staden Roms pass 1373 13/11 och påvebullor av Urban V 1369 9/11 och 1377 1/10 samt av Urban VI 1379 4/1, 1380 15/3 och 1381 28/4 (flera av dem feldaterade i Collijns utgåva av Processus, SFSS ser. 2: III) samt Birgittas revelationer och kanonisationsprocess och Vadstena klostets gamla kopieböcker, bl. a. cod. A 20 i RA. Birgittas revelationer återopades även i processerna om Brynolf av Skara och Nicolaus av Linköping. Enligt Nicolaus' process företeddes ett pappersark med kap. 79 av Birgittas Revelationes Extravagantes i egenhändig utskrift av Nicolaus Hermann (Lundén, s. 108 ff.; jfr L. Hollman i SFSS ser. 2: V, s. 97 f.). Ett par av de kulturhistoriskt intressantaste uppgifterna lämnades av Eskil Djäkn, som under sina tonår i 4 1/2 år ätit vid biskopens bord. Han hade sett biskop Nicolaus egenhändigt skriva Annas, Birgittas och Ansgars officier och kände även renskrivaren. Och han kunde berätta om det av purpur och silke vävda biskopssvärdet, som Nicolaus lyft mot Zabel van Helpten, när denne till häst och i full rustning frågade, hur biskopen vågat bannlysa honom (Lundén s. 262 ff.; jfr inledn. s. 17).

Den latinska texten av Nicolaus Hermannis kanonisationsprocess utges av Lundén efter en handskrift i Florens. Tidigare fanns i tryck

endast det fragment, som lektor K. G. Grandinson på sin tid påträffade i Stafasunds arkiv (Antikvarisk Tidskrift för Sverige 5, h. 4, 1895, s. 444—466, jfr s. 435 ff.), men detta fragment medföljde ej, när arkivet 1955 förvärvades av Riksarkivet. Florensmanuskriptet upptäcktes på sin tid av Sara Ekwall, som i HT 1934 meddelade sitt fynd och sedan dess förberett en kvalificerad vetenskaplig utgåva av texten. I avvaktan härpå är emellertid den Lundénska utgåvan mycket användbar, trots att den har en del skriv-, läs- eller tryckfel (Past för post s. 90, domum mobilem för domum nobilem s. 204, constriptor för conscriptor s. 252, doubus för duobus s. 258, Lydekinus Neghindank för Tidekinus Neghindank s. 280 etc. och i översättningen s. 253 åtalades för ålades). Betänkligare är, att utgivaren med sin oförnekliga kännedom om det birgittinska källmaterialet ej sett eller förstått, att handskriftens fol. 128 r börjar med [*Vlpho*] Birgerj, den kände författaren av Vita Katerine m. m., som även vittnade i ett annat avsnitt av processen (Lundén s. 308, 310), utan i sin text, översättning och personregister räknar med en eljest fullständigt okänd Vadstenamunk Birgerus, ehuru redan Sten Engström (Bo Jonsson I, 1935, s. 167 not) utrett identiteten. Vid jämförelse med motsvarande ställe i Brynolfs process (SRS III: 2, s. 141) visar det sig, att Florenshandskriften (Lundén s. 50) vid återgivningen av beskrivningen av Konstanzkonciliet skrivelse 27/4 1416 (SD 2224) har den rätta läsningen. Båda versionerna ha den då brukliga förvanskningen av referatet av Laterankonciliet konstitution 1215 med förbud mot att stämma någon mer än två dagsresor från hemorten och Bonifacius VIII:s skärpning därav till att gälla en dagsresa (jfr Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid IV, 1959, art. Forum); Lundéns översättning därav (s. 49) visar ingen kännedom om bakomliggande stadganden i Corpus Iuris Canonici, men äldre urkunders förvanskningar av samma stadganden ha lurat lärare utgivare (jfr DS 5486 med rättelse DS VI, s. 1160).

För de flesta läsare, ej minst de personhistoriskt orienterade, är det emellertid bristerna i personregistret och i återgivningen av personnamn, titlar och epitet som mest faller i ögonen. Det torde nog anses som en rimlig önskan, att kända personer ur högrälset i översättningen få sina namn normaliserade enligt gängse bruk, om de ej bibehållas i förlagans namnform. Att drotsen Bo Jonsson (Grip) en gång (s. 103) kallas Bo Johansson är en tillfällig lapsus, men riddaren Ture Bengtsson (Bielke) kallas (s. 85, 349) Torer, fastän latinet

har Thurirus. Ovanligt är det att finna Knut Bosson (Grip)s änka kallad fru Irmgard (s. 87, 355), när hon brukar omtalas som Erme-gard eller Ermegård. Lundén har valt att normalt översätta Johannes med Johan, ehuru man i vissa fall kan visa att Jon eller Jöns varit det riktiga, t. ex. beträffande sedermera ärkebiskopen Jöns Håkansson, vars titel *scolasticus Sudhercopensis*, f. ö. olyckligt översatts med skolastiker i st. f. skolmästare. Med många andra har Lundén felaktigt översattt latinska namn av typen Godekinus, Tidekinus och Lydekinus till former på -kin i stället för på -ke eller -ka. Konung Erik av Pommern skrevs i dansk- och svensk-språkiga brev »Wendes och Gotes» konung och på tyska »der Wenden und der Gothen»; det är därför tvivelaktigt om den latinska titeln »Gothorum Slauorumque rex» kan översättas med »götars och slavers konung» (s. 39). Kardinalsnamnen (s. 47) äro ej heller riktigt lyckade: Petrus, kardinalpräst tit. S. Crisogono, vanligen kallad kardinalen av Cambrai (där han förut varit biskop; Lundén översätter felaktigt *alias dicto* med fordom uppkallad) och hans kollega kardinaldiakonen Oddo (Colonna) voro båda kardinaler. Huruvida den berömde Jean Gerson bör omnämnas med latinskt eller franskt namn är en smaksak, och det gäller kanske också hans landsman, den nyssnämnde kardinalen Pierre d'Ailly.

Enligt recensentens mening bör man respektera titelbruket under ståndssamhällets tid, ända tills Aftonbladsfröknarna gjorde sitt intåg. Lundén har omisstänksamt översatt matrona med fru i stället för hustru och därmed bl. a. utplånat skillnaden (s. 273) mellan riddaränkan »domina Katerina filia beate Birgitte» och väpnaränkan »matrona Katerina (Bielke) de Götawi». Riddare heter på latin *miles*; ordet »militaris», under 1400- och 1500-talen stundom efter tyskan översatt med »riddermätisk», användes i processen om sådana medlemmar av ridderskapet, som ej voro riddare utan väpnare, t. ex. Holmsten Johansson (Rosenstråle) och Håkan Fadersson (Stjärnbåt); Lundén kallar dem riddare. — I samtida svenska översattes riddarens epitet *strenuus* med sträng, frälsemannens *nobilis* med välboren eller välbördig, lågfrälsemannens eller bondens *discretus* med skäligen eller beskedligen och senare med förståndigen (Lundén översätter med »klok», vilket kanske är en överdrift, emedan det måste fattas som ett omdöme om individen). En »honesta matrona» var en hederlig hustru; Lundéns »hedervärd kvinna» (s. 307) är ej adekvat. En »religiosus vir» kan nog ha varit from och gudfruktig, men fram-

för allt hade han avlagt klosterlöftena. Eftersom endast ett fåtal av utgåvans läsare torde ha sådana latinkunskaper, att de först gå till den latinska texten, kunna små inadvertenser vilseleda alltför många.

Verkliga översättningsfel torde vara sällsynta: s. 137 skall »bron vid Sorgues» vara staden »Pont-de-Sorgues»; s. 253 skall »av annat klosterfolk» vara »av andra, nämligen klosterfolk» eller bäst »av klosterfolk»; s. 311 skall »denne fader» vara »hans fader». Av oförklarlig anledning har s. 269, rad 7—6 nedifrån tillagts en sats, som saknas i latinet. För en svensk lutheran låter det ganska besynnerligt, att ordet »virgo», som i katolskt latin användes både om kvinnor och om män, skulle kunna översättas med »jungfru», även när det gäller en man som Nicolaus Hermanni; något slag av omskrivning hade varit lyckligare (t. ex. s. 293). När översättaren (s. 199) därtill råkar återge »cum virginibus et inter virgines celitus premiari» med att Nikolaus blivit »belönad med jungfrurna i himmelen», undrar läsaren, vilket mohammedanskt paradys vittnet tänkt sig; »cum» skall naturligtvis översättas med »jämte».

Kanonisationsprocessens Florens-handskrift är defekt och på flera sätt felbunden. Dr Lundén har i huvudsak lyckats restituera den ursprungliga ordningen (se inl. s. 8—10), men med stöd av hans utgåva måste vissa korrigeringar göras, främst rörande placeringen av fol. 128. De äro av betydelse för identifieringen av vittnena kaniken Johannes Svartepräst, prästmunken (f. d. kaniken) Ulpho Birgeri och lekbrodern (fordom riddaren) Sten Stensson (Bielke). Tidsuppgifterna visa, att förhören om Nicolaus Hermanni hölls mellan 29 april och 18 maj; förhören angående Brynolf hade hållits 12—28 april (SRS III: 2, s. 146—183), och förhören angående Ingrid av Skänninge hölls sist; de pågingo lördagen 22 maj 1417 (Antikvarisk Tidskr. 5, h. 4, s. 464). Den korrekta ordningsföljden skulle ha följande utseende:

	Det ursprungligen <i>första lägget</i> är fol. 106—117, innehållande:
f. 106 r	Ingressen till kommissariernas protokoll, börjande i Skara 1417 10/4 och ställt till Konstanz-konciliet (jfr SRS III: 2, s. 138 f.).
106 r—107 v	Konstanz-konciliets fullmakt 1416 27/4 (= SRS III: 2, s. 139—141).
107 v—110 r	41 artiklar om b. Nicolai Vita et Miracula in vita
110 r—112 r	50 artiklar om b. Nicolai Miracula post mortem
112 r	5 Interrogatoria

- 112 r—v Kommissarierna stämma 1417 28/4 vittnen till Vadstena 29/4
- 112 v—113 r Protokoll fr. o. m. 29/4
- 113 r—v Kommissarierna stämma 1417 4/5 vittnen till Linköping 7/5
- 113 v—115 v Vittnesmål av biskop Knut i Linköping, dat. Linköping 8/5
- 115 v—117 v Vittnesmål av prosten Laurentius Oddonis, dat. Linköping 7/5
- 117 v Vittnesmål av kaniken Johannes Svartepräst, dat. Linköping 8/5 (början)
Det ursprungligen *andra lägget* är fol. 129—138 samt dess förlorade ytterark:
- saknat blad Vittnesmål av kaniken Johannes Svartepräst (mitten)
- f. 129 r—v Vittnesmål av kaniken Johannes Svartepräst (slutet; obs. Vårdnäs)
- 129 v—131 v Vittnesmål av kyrkoh. Johannes Karoli i Skänninge, dat. 11/5
- 131 v—134 v Vittnesmål av kyrkoh. Germundus Laurentii i Söderköping, dat. 12/5
- 134 v—135 r Vittnesmål av nunnan Katarina Bengtsdotter i Vreta, dat. 13/5
- 135 r—v Vittnesmål av kyrkoh. Petrus Benedicti i Orlanda, dat. 17/5
- 135 v—137 r Vittnesmål av riddaren Karl Magnusson, dat. Vadstena 3/5
- 137 r—138 v Vittnesmål av hustru Katarina (Turesdotter), väpn. Johan Magnussons änka, dat. Vadstena 4/5
- 138 v Vittnesmål av priorn Ericus Johannis i Vadstena, dat. Vadstena 30/4 (början)
- saknat blad Vittnesmål av priorn Ericus Johannis i Vadstena, (fortsättn.)
Av det ursprungligen *tredje lägget* återstår endast:
- f. 128 r—v Vittnesmål av munken Ulpho Birgeri i Vadstena (början, dat. saknas)
Lägget har troligen innehållit vittnesmål av prästmunkar i Vadstena, särskilt de äldre hemmavarande, nämligen Finwidus Simonis, Johannes Petri, Gregorius Jacobi, Martinus Laurentii och Karolus Kettilvasti (tre av dem vittnade i Brynolfs process) och kanske också några av de yngre med traditioner från Skänninge eller Linköping, varefter följt vittnesmål av lekbröderna. Det ursprungliga *fjärde lägget* , fol. 119—122, 118, 139—140, 127, 123—126, börjar med senare delen av ett vittnesmål av en Vadstenamunk. Denne har hört rykten i Stockholm på kung Albrekts tid, sett biskop Nicolaus i Vadstena kloster och upplevat klostrets inrättan-

de samt hört om biskopens sista sjukdom och död av den heliga Birgittas son Birger; vittnet var säkerligen den gamle riddaren Sten Stensson (Bielke), änkring efter Birgittas dotterdotter.

- f. 119 r Vittnesmål av riddaren Sten Stensson, nu munk i Vadstena (slutet)
- 119 r—120 r Vittnesmål av Eskil Djäkn, Vadstena klostets allmänna syssloman, dat. Vadstena 2/5
- 120 r—v Vittnesmål av abbedissan Gerdeka Hartlevsdotter i Vadstena, dat. Vadstena 4/5
- 120 v Vittnesmål av nunnan Gertrud Bengtsdotter i Vadstena
- 120 v Vittnesmål av nunnan Ragna Johansdotter i Vadstena
- 120 v—121 r Vittnesmål av nunnan Margareta Petersdotter i Vadstena
- 121 r—122 r Vittnesmål av hustru Katarina, borgm. Johan Klingas änka i Skänninge, dat. 6/5
- 122 r—v Vittnesmål av jungfru Ragnhild Birgersdotter i Skänninge, dat. 6/5
- 122 v Vittnesmål av väpn. Holmsten Johansson
- 122 v Vittnesmål av Vasto Olai, conversus i Vadstena kloster
- 122 v Vittnesmål om Miracula post mortem, art. 1
- 118 r—v Vittnesmål om Miracula post mortem, art. 1—7
- 139 r—140 v Vittnesmål om Miracula post mortem, art. 7—20
- 127 r—v Vittnesmål om Miracula post mortem, art. 21—27
- 123 r—125 v Vittnesmål om Miracula post mortem, art. 27—50
- 125 v—126 v Vittnesmål de crebrescentia
- 126 v Kommissarierna stämma 1417 16/5 alla till Linköping 18/5 för kungörande av vittnenas berättelser och hela processen (början; jfr SRS III: 2, s. 175 f.)
 Ett följande *förlorat lägg* har innehållit slutet härav.

GUNNAR CARLQUIST OCH LUNDS STIFTS HERDAMINNE

AV JOHAN FEUK

När den lärde historikern och personhistorikern f. överbibliotekarien Gunnar Carlquist i början av sommaren 1963 utsände serie 2, bd 9 av sitt magnum opus *Lunds stifts herdaminne*, omfattande de tre kontrakt i Kristianstads län av sydöstra Skåne, som bära det gemensamma namnet Österlen, hade han bakom sig fullbordandet av minnesteckningarna över prästerskapet i Malmöhus län med dess något mer än hälften av stiftets församlingar och pastorat. Med outtröttlig iver arbetade han vidare, väl medveten om tidens snabba flykt, om sin ålders höga tal — han skulle i februari 1964 ha fyllt 75 år — samt om att ännu sex band återstodo av det väldiga verket. Han hade redan hunnit med två tredjedelar av bd 10, som skulle omfatta de tre nordvästligaste kontrakten av stiftet, då oväntat både för honom själv och hans vänner, som med iver alltid avvaktade var-

je nytt band av det imponerande verket, pennan plötsligt föll ur hans hand — han dog 19 nov. 1963. Det är obestridligt, att Gunnar Carlquist, som hade en betydande rad av vetenskapliga arbeten bakom sig av ganska skiftande art, dock under de sista 25 åren av sitt liv så helhjärtat som det för en vetenskapsman är möjligt gick upp i strävan att skänka Lunds stift och den biografiska litteraturen i vårt land ett standardverk, som skulle stå sig genom tiderna. Han kom att lidelsefullt älska detta sitt stora arbete, så mycket märkligare, som han själv saknade all prästerlig förankring bakåt i tiden, något som han erkände som ett minus för en rätt förståelse av skiftande typer i det prästerliga kallet.

Det har redan i tidigare recensioner av Herdaminnet påpekats, att det utan tvekan tillhör den svenska biografiska litteraturens förnämligaste alster. Den utomordentliga akribi, med vilken de rent genealogiska uppgifterna utformats, är ett av de mest utmärkande dragen i de många bandens biografier. Deras antal i de åtta banden uppgår till närmare 4 000. Allra främst framträder Carlquists suveräna behandling av det med otrolig omsorg hopsamlade arkivmaterialet, för vilket han själv redogjort i en programskrift i denna tidskrift år 1943, i sammanställandet av 1500- och 1600-talens Series pastorum. För denna tid äro källorna ytterligt sparsamma, och i ofantligt många fall har utgivaren haft blott en enda notis med angivandet av ett förnamn med titeln Herr, den vanliga beteckningen för prästen i församlingen, att falla tillbaka på. En bevarad anteckning på en predikstol, en i kyrkväggen inmurad gravsten över församlingsherden eller, såsom ofta är fallet, en anteckning i en dombok, har varit den enda källan. Carlquist har stundom stått tveksam och efter ett troligt namn i prästserien satt ett frågetecken. Förhållandet är, såsom nedan skall angivas, ett helt annat, när det gäller prästerskapet under de tre senaste seklerna. Under det mångåriga arbetets gång har Carlquist såsom ingen annan forskare inom den prästerliga personhistorien förvärvat en kännedom om de tusentals »dii minores», såsom han själv brukade uttrycka det, förut tämligen okända profiler i den långa raden av församlingsherdar, och hans obenägenhet att skriva det ännu saknade första bandet (i ser. 2) av biografier, biskops- och domkapitelskrönikan, hade sin grund just i detta förhållande, att han menade sig göra herdaminnet den största tjänsten genom att söka hinna fullborda så mycket som möjligt av minnesteckningarna över det gemena prästerskapet. Biskopskrönikan var enligt hans åsikt

så mycket lättare att skriva, som det redan förelåg en rad vetenskapliga avhandlingar om ett flertal av stiftscheferna, och uppgiften att sammanställa deras levnadsgärningar kunde därför utan större svårighet övertagas av någon annan forskare, om han själv icke skulle hinna därmed.

I den ovan nämnda programskriften har Carlquist redogjort för principerna vid utgivandet av Herdaminnet, och i tidigare recensioner ha dessa principer diskuterats och erkänts som riktiga, varför de här kunna förbigås. Sedan senast i denna tidskrift band 2: 6 anmäldes (av B. Hildebrand, 1957, s. 161 ff.), ha tre digra band färdigställt. År 1959 utkom band 2: 7, omfattande Onsjö, Harjagers och Rönnebergs kontrakt, år 1961 band 2: 8, Luggude kontrakt, och år 1963 2: 9, Albo och Järrestads samt Ingelstads kontrakt. I programskriften klargjorde Carlquist vad man vill och kan åstadkomma med ett herdaminne, och han vidrör därvid uppfattningen, att själva ordet herdaminne är förknippat med en svagt sentimental klangfärg. För en nutida betraktare av detta uttryck från 1700-talets slut har i varje fall det förmodat sentimentala försvunnit och ordet blivit ett traditionsmättat begrepp för något inom svenskt språkområde ganska egenartat. Dess ursprung är ju dock att söka i både Gamla och Nya Testamentets ofta förekommande tal om herdarna och hjorden, och benämningen herde gällde just församlingsföreståndarna (Apostlag. 20: 28).

Att nedtecknandet av minnesbilder av just prästerskapet tidigt blev föremål för ett personhistoriskt intresse finner sin naturliga förklaring i det förhållandet, att prästerskapet spelat en mera dominerande roll i vårt lands kulturella och sociala liv än någon annan kår. Den var den avgjort största i landet, den hade sina representanter i snart sagt varje församling ända sedan den tidiga medeltiden, då med kristendomens utbredande och det ivriga kyrkobyggandet en uppslutning kring kyrkorna i församlingar uppstod. Ännu i dag äro i stort gränserna mellan dessa orubbade i så gott som hela landet ända sedan 1100- och 1200-talen. Församlingar ha försvunnit — Skåne hade på 1300-talet bortåt 100 flera församlingar än i dag — men ytterst få nya ha kommit till. Det är ingenting att förundra sig över att just prästen, representanten för den mäktiga kyrkan och i regel den ende i församlingen med boklig bildning, blev en centralfigur i samhällslivet, och att kring hans liv och gärning både den muntliga och skriftliga traditionen kom att bevara särdrag, vare sig dessa avspeglade

fromhet och nitälskan eller motsatsen härtill. Detta senare var tyvärr icke sällan fallet särskilt i seklerna närmast efter reformationen. Den som läst den finske historikern G. Suolahtis intressanta och lärda miljöskildring: »Finlands prästerskap på 1600- och 1700-talen», vilken lika väl kunde gälla svenska förhållanden, får en skrämmande bild av det andliga ståndets ofta låga kulturnivå och sedliga förfall (jfr PHT 1928, s. 168 ff.). En givande källa för alla herdaminnen, inte minst Lunds stifts, äro domböcker och processhandlingar.

Det kan ha sitt intresse att notera, att redan 500 år tidigare än Cavallins herdaminne för Lunds stift utgavs, hade samlingar gjorts till ett herdaminnesverk, där icke blott det historiska utan även det biografiska intresset var för handen, men väl att märka endast rörande det högsta cleresiet, biskoparna. I mitten av 1300-talet skrev den lundensiske ärkebiskopen Nicolaus Johannis (Niels Jonsen av ätten Bild, ärkebiskop 1361—79) en »Chronica Archiepiscoporum Lundensium», fortsatt av ärkebiskop Tue Nielsen (Juul) och senast tr. av M. Cl. Gertz i *Scriptores minores historicæ Danicæ medii ævi*, 2: 1 (Kbhvn 1918—20). På 1500-talet fortsatte biskopen i Lund Magnus Matthiæ denna krönika, och ungefär samtidigt härmed var en av Finlands främsta kulturpersonligheter i detta reformationens första sekel Paulus Juusten († 1572) sysselsatt med författandet av en krönika över sina företrädare på biskopsstolarna i Viborg och Åbo, och denne Luthers lärjunge från Wittenbergs universitet gav i sin »Chronicon Episcoporum Finlandensium» ovärderliga källuppgifter för både Finlands och Sveriges historia. Långt innan Finlands store historiker vid slutet av 1700-talet Henrik Gabriel Porthan utgav verket i dess helhet, hade manuskriptet använts av ett flertal forskare, främst av Greifswaldsprofessorn Chr. Nettelblatt i hans 5 band digra »Schwedische Bibliothek» (1728—36), samt av Andreas Rhyzelius i hans biskopskrönika för Sverige och Finland (1752).

I Lunds stift hade personhistoriskt intresserade prästmän redan vid slutet av 1600-talet börjat samlingar av lokalhistorisk natur, men det topografiska intresset hade, såsom Carlquist påvisat, vida övervägt det personhistoriska. Först i ett av Lundaprofessorn J. Benzelius 1729 utsänt frågeformulär rörande pastoratens *Series pastorum* kom det rent personhistoriska momentet att bli det väsentligaste, och på grundval av de mycket ojämnasvaren sammanställde Benzelius vad som av Carlquist betecknats som det första skånska herdaminnet. Under det följande århundradet gjordes av både universitetsmän och

präster omfattande samlingar till ett herdaminne för Lunds stift, och i band 2: 8 (Luggude kontrakt) har Carlquist redogjort för de synnerligen värdefulla personhistoriska anteckningar, som nedskrevos av kyrkoherden i Bårslöf Martin Elmgren (1724—1797). Till sin största del förvärvades de i sinom tid av den för ett herdaminne livligt intresserade biskopen V. Faxe, och efter hans död överlämnades alla hans för ändamålet samlade arkivalier som gåva till Lunds Universitetsbibliotek. För Carlquist har icke minst Elmgrens karaktäristiker av 1700-talsprästerna i stiftet varit av ovärderlig betydelse.

Det har redan ovan sagts, vilken utomordentlig omsorg Carlquist nedlagt på de rent genealogiska uppgifterna i minnesteckningarna. Ett exempel ur det första av de tre här berörda banden kan det ha sitt intresse att hänvisa till, nämligen Billinge-kyrkoherden Hans J. Billings äktenskapliga förhållanden, som med skarpsynt pregnans rättats från de missförstånd Cavallin och efter honom Ljungfors gjort sig skyldiga till. En förtjusande bild av en av Billings efterträdare, Andreas Ehrensand, ger utg. genom de utdrag ur kyrkoböckerna han anför, de små av kyrkoherden med prydlig stil gjorda karaktäristikerna på latin av bortgångna församlingsbor, en bygdekrönika av eljest sällsynt slag i ministerialböckerna inom något skånskt pastorat. Det är utgivarens förmåga att uppleta dylika smådrag i det väldiga arkivmaterialet, som skänker minnesbilderna deras tjusning.

Skånes övergång till Sverige genom Roskildefreden medförde problem för prästerskapet, vilka icke av alla ståndets medlemmar kunde förenas med deras samveten. Trohetsförsäkringarna till det nya fosterlandet hade av de flesta avgivits med halvt hjärta, och när kriget på 1670-talet blossade upp på nytt och danska härar bröto in i Skåne, ställdes prästerna inför ett val, som för många gällde liv eller död. Svensksinnade prelaters prästgårdar uppbrändes av danskar och snapphanar, och dansksinnade slöto helt upp på de invaderandes sida och måste efter den slutliga svenska segern i all hast rymma fältet. Det är många tragiska öden Carlquist ställer fram. Landskrona och Hälsingborg hörde givetvis till de viktigaste gränsorterna i det nyförvärvade landskapet, och det var en angelägenhet av första ordningen för den svenska regeringen att där placera pålitliga präster. Den myndige Nicolaus Hambræus (2: 7, s. 367) erhöll såsom en säker svenskvän kyrkoherdetjänsten i det starkt danskorienterade Landskrona, och när staden 1676 besattes av fienden, blev han såsom en av de första fångslad och förd till Danmark. Hans efterträdare Jakob

Baden var född i Danmark och helt dansk till sinnelaget. År 1677 höll han tacksägelsepredikan över Niels Juels sjöseger i Kjöge bugt men måste kort därefter fly över Sundet. I Hälsingborg, där en rad av stiftets främsta prästmän följde på varandra, hörde den lärde f. professorn i Lund Hans Hiort (2: 8 s. 273) till de mest betydande, och av den svenska regeringen utnämndes han till archipræpositus och episcopalis vicarius till den i regeringens tanke något opålitlige biskopen i Lund Peder Winstrup. Men icke heller Hiort stod provet. Vid danskarnas besättande av staden höll han en tacksägelsepredikan över befrielsen från »det egyptiska oket», och så blev hans ställning ohållbar och i tysthet försvann han till Danmark. Den seglivade tradition, som genom tre sekler förbundit Hälsingborgs kapitulation med förräderi 1676 av kyrkoherden Rasmus Hoffgard och främst dennes maka Dorotea Munthe, och som i den muntheska släktens förste historiker funnit en varm försvarare, har Carlquist definitivt avlivat (2: 8 s. 182). Hans utredning av föregående skribenters missuppfattningar och hans klara bevisning av Dorotea Munthes död redan 1671 hör till ett av de förnämsta proven i herdaminnet på hans skarpsinniga forskningsförmåga.

När freden med Danmark äntligen kommit till stånd och Skånes förblivande under svenskt välde syntes oantastbart, mildrades de styrandes domslut över sådana präster, som icke helhjärtat lydte kravet på uniformitet i gudstjänstlivet. Ett belysande exempel härpå har Carlquist angivit i det senast utkomna bandet (2: 9 s. 396). När v. kontraktsprosten Eilard Barfoth i Glemminge höll likpredikan över sin ämbetsbroder Olof Bertelsen Aqvilonius i Löderup och gjorde detta på danska, ehuru han var infödd svensk och medveten om biskop Hahns varning om suspension för dylika brott mot uniformiteten, så straffades han med en skarp reprimand av domkapitlet och med att förbigås vid utnämningen till ord. prost, vartill han eljest varit självskriven. Den ofta förekommande inplaceringen i de skånska pastoraten av extra sökande från andra stift i decennierna närmast efter fredsslutet 1679 har Carlquist markerat, och den hade givetvis sin orsak i den svenska regeringens önskan om ett snabbt genomförande av försvenskningen.

Den nordvästra och den sydöstligaste delen av Skåne höra till landskapets bördigaste områden, och en stor del av pastoraten härstädes räknades tidigt som stiftets mest inkomstbringande. Decimanternas — tiondebetalarnas — antal och goda ekonomiska ställning på den

rikt givande jorden gjorde de många 1:sta klassens pastorat till ivrigt eftersökta tjänster av präster med hög andlig resning och icke sällan betydande lärdom. Stiftets lärdaste präst under slutet av 1700-talet var enligt utg. Jacob Faxe i Quistofta (2: 7, s. 584), fader till biskopen Vilhelm Faxe. Hans i det privata Faxearkivet bevarade 109 brev till sonen vittna om hans ofantliga beläsenhet i europeisk teologisk litteratur, liksom hans många tryckta och i Lunds universitetsbibliotek bevarade otryckta skrifter lämna ett gott vittnesbörd om hans förtrogenhet med främst tysk teologi och religionsfilosofi, som redan på 1700-talet började studeras vid de svenska universiteten för att i det följande seklet intaga en helt dominerande ställning inom de teologiska disciplinerna. Till en av Faxes efterträdare i pastoratet, Henrik Schönbeck, känd som politiker och nidskrivare, ställer sig Carlquist med all rätt mycket kritisk.

I Luggudekontraktet är det framförallt Hälsingborgsprästerna, som lysa med lärdom och duglighet, och kanske främst bland dem bör nämnas Hans Bergeström och Peter Wieselgren. Men inom kontraktet verkade i det avsides belägna Kågeröd den lärde historikern Sthen Jacobsen, en gång i sin ungdom en modig kämpe mot svenskarna på Köpenhamns vallar 1659 och författare till det högst vederhäftiga historiska arbetet »Det nordiske Kriigs Krönicke» (utg. av M. Weibull 1897). Enligt hans egen utsago på titelbladet var krönikan »upassioneret sammenskreffuet», men enligt Carlquists säkerligen alldeles riktiga åsikt starkt antisvensk. Det förblir en olöst gåta, att Sthen Jacobsen för samtiden lyckades dölja sin ungdomliga kamp för Skånes bevarande åt Danmark samt också att han, trots sina danska sympatier, kunde acceptera och väl förvalta sin pastoral tjänst i Skåne.

I det senast utkomna bandet (2: 9), som omfattar Albo, Järrestads och Ingelstads härader, de två förstnämnda sedan gammalt förenade i ett prosteri, skiljer sig Albo både kulturgeografiskt och jordbruksekonomiskt från de två andra. Detta avspeglas bl. a. däri, att i det fattigare Albo icke fanns något 1:a klassens pastorat, så länge ännu en indelning i löneklasser ägde bestånd. I det lilla S:t Olofs pastorat fanns under en stor del av 1600-talet ingen prästgård. Prästen bodde i ett »gatehuus» som t. o. m. saknade en sedvanlig kålgård, d. v. s. trädgård, där han kunde odla för sitt hushåll nödiga grönsaker, och i själva verket hade han av fattigdom sjunkit ned nästan till tiggeriets gräns. Det är rörande att läsa Carlquists utdrag ur bevarade arkivalier och domstolshandlingar om detta sekels utarmade präster i

det lilla pastoratet. Men ett flertal av stiftets rangpastorat lågo där-
 emot i de båda sydligaste kontrakten. Det är mycket intressant att ur
 Carlquists minnesteckningar utläsa den tävlan mellan icke blott stif-
 tets egna betydande prästmän, ofta akademiker, utan även extra sö-
 kande från andra stift, varje gång vakanser uppstodo i de stundom
 ända sedan tidig medeltid rikt doterade prästjänsterna därstädes. De
 givande »åladrätterna», ett ålderdomligt dansk-skånskt dialektord
 bildat av verbet draga (med nät) och med betydelsen rätt till ål-
 fiske, vilka tillhörde Löderups pastorat, förvandlade detta till ett av
 landets ekonomiskt främsta. En rad av betydande prästmän här har
 utg. biograferat, och det vore frestande att stanna inför ett flertal
 markanta profiler inom det sydsånska cleresiet, vilka fingo sitt re-
 sidens i Löderup. I början av 1800-talet satt den lärde f. akademi-
 adjunkten Magnus Bruzelius som pastoratets herde. Han var en av
 de tre bröder, som samtidigt voro präster i stiftet och som beteckna-
 des som »de Bruzelier», samtliga tillhörande den oppositionsgrupp
 inom stiftet mot dess biskop V. Faxe, som vållade denne många be-
 kymmer. Det är betecknande, att i det stora privata Faxearkivet icke
 finnes ett enda brev från någon av bröderna. Magnus B. var den mest
 begåvade av de tre, politiker, pedagog, språkman och en av sin sam-
 tids mest kunniga skånska fornforskare. Det pedagogiska intresse, som
 förenade honom med C. A. Agardh, ledde till en av dem tillhopa ut-
 arbetad fransk grammatik men också till en av Bruzelius själv förfat-
 tad Historia för ungdom, en för sin tid utmärkt lärobok med en be-
 stämd front mot en förut gängse slentrian i historieundervisningen.
 Om hans lärda förbindelser med tidens store har icke endast Carl-
 quist redogjort i herdaminnet utan före honom B. Hildebrand i av-
 handlingen om C. J. Thomsen och hans lärda förbindelser i Sverige.

Av ämbetsbröder i grannpastoraten bör särskilt nämnas några av
 de främsta kulturpersonligheter stiftet ägde i slutet av 1700- och
 1800-talen: Andreas Lanærus i Ingelstorp, Olof Bergklint i Gladsax,
 Herman Lindström i Glemminge, sed. biskop i Växjö, samt dennes
 efterträdare i Glemminge Hans Emil Hallberg. Intressantast i sin
 mångsidighet är utan tvivel den förstnämnde. Cavallin har i det ti-
 digare herdaminnet, såsom Carlquist påpekar, behandlat honom en
 smula syrligt, såsom hans sed var, när det gällde präster med många-
 handa intressen vid sidan om de rent pastorala. Inom den s. k. em-
 blematiken, konsten att författa korta deviser på medaljer, porträtt,
 kyrkklockor etc. utbildade han ett mästerskap, som vetenskapligt be-

lönades. Förebilderna för denna konstart kunna sökas i antiken. Hans mycket stora arkivsamlingar förvärvades av biskop Faxé och kommo, såsom ovan nämnts rörande andra dylika samlingar, genom donation av biskopen till universitetsbiblioteket i Lund. I samlingen intar Lanærus dagbok från den märkliga riksdagen i Gävle 1792 en värdefull plats. Skalden Olof Bergklint hörde till de individer, som kommit på fel plats i livet, när han för nöds skull sökte och erhöll kyrkoherdetjänsten i Gladsax. Van att röra sig i litterära kretsar, medlem av *Utile dulci* och *Apollini sacra*, lärd latinare förvandlades han i det på all kultur blottade bondepastoratet till en misantrop, som i bister ironi döpte om sitt Gladsax till Sorgesax, säkerligen omedveten om att namnets första led språkligt ingenting hade att göra med ordet glädje. Carlquist betecknar honom som vårt lands förste litteraturkritiker, en föregångare till Kellgren och dennes medarbetare i *Stockholms-Posten* Jakob Tengström, sed. ärkebiskop i Åbo. Hans brev till själafränden, latinaren och polyhistorn L. P. Wählin, kyrkoherde i Norrvidinge och initierat biograferad av Carlquist i band 2: 7, är enligt denne en gripande lektyr om en ensam kulturmänniskas förtvivlade försök att hålla sig uppe bland »den usla bondehoppen», om hans hunger efter böcker, tidskrifter och kontakt med likasinnade.

Hans Emil Hallberg i Glemminge, sed. kyrkoherde i Gustav Vasa förs. i Stockholm, tillhör detta sekels prästmän. Svärson till Severin Cavallin, det tidigare herdaminnets utgivare, hade han liksom denne ett starkt personhistoriskt intresse, och hans minnesteckningar över ämbetsbröderna vid tre prästmöten i Lund ha varit till ovärderlig hjälp för Carlquist. Hallbergs porträtteringskonst höjer sig vida över svärfaderns, och den har initierat karakteriserats av hans minnestecknare prosten H. Wentz vid prästmötet i Lund 1944. Den spiritualitet, som utmärkte Hallberg, förledde honom väl någon gång till alltför djärva uttalanden, som kunde missförstås, men den humoristiska glimten i ögat och hans stora mänskokänedom lät honom utan svårighet upptäcka alla levande punkter i umgängelsen med medmänskorna, och därför blevo hans prästprofiler mästestycken i den Kleinkunst, som nekrologen alltid förblir.

En tragisk men likväl högst intressant prästtyp i de tre bandens mångskiftande bildergalleri är den i hela vårt land kände läsareprästen Pehr Nyman i Ö. Vemmerlov. Ur den rika litterära flora och tradition, som växte upp kring denne orosande i stiftet, har Carl-

quist gjort en träffande bild. Nymans lust att »personalisera» på predikstolen skaffade honom många fiender men också nyfikna åhörare från när och fjärran. Hans förflyttning till hembygden och det linnéska Stenbrohult besparade biskop och domkapitel i Lund många orosfyllda stunder. Det kan påpekas, att från en av Nymans bittraste motståndare i det österlenska pastoratet, sekr. G. Wollin, finns en av utg. icke känd lång skrivelse i det privata Faxearkivet rörande Nymans många liturgiska och homiletiska inadvartenser. Den ändrar icke i någon mån den bild Carlquist givit av Nyman.

När biskopen i Göteborg, sed. ärkebiskopen C. F. af Wingård 1838 tog sitt inträde i Svenska Akademien med ett minnestal över sin företrädare diplomaten greve G. Lagerbjelke, så liknade han dennes på franska skrivna aldrig fullbordade självbiografi vid en bildhuggares torso. Samma bild skulle kunna appliceras på Gunnar Carlquists stora verk Lunds stifts herdaminne. Icke utan en smula vemod i stämman antydde han, när han i maj 1963 utsände det nionde bandet, att han aldrig skulle förunnas möjlighet att fullborda verket, och dock var han vid det tillfället omedveten om den allvarliga sjukdom, som snabbt ändade hans levnad. Han hoppades att i varje fall kunna skriva ett helt skånst herdaminne. Blekingedelens två band fick det bli någon annans uppgift att författa. Man skulle vilja tillägga, att det som aldrig av honom färdigställdes, även inneslöt det medeltida herdaminnet. Cavallin berörde detta blott ifråga om episkopatets innehavare. Carlquist fullgjorde allenast vad den av domkapitlet i stiftet tillsatta herdaminneskommittén 1937 bestämt, nämligen att utgångspunkten skulle vara reformationen. Redan det arkivmaterial, som Carlquist uppsårat för 1500-talets prästerliga minnesbilder, är som ovan sagts ytterligt sparsamt, och någon enda fullständig prästserie för medeltiden torde icke vara möjlig att åstadkomma. Detta hindrar likväl icke, att åtskilligt material finns i arkiven, Vatikanarkivet, de tyska och danska samt även svenska arkiven, somligt redan publicerat i olika urkundsserier. För den förnämliga andel av ett fulländat Lunds stifts herdaminne, som kommer på Gunnar Carlquists lott, skall den personhistoriska vetenskapen alltid förbli honom oändligt tacksam.

RECENSIONER

Latinskt medeltidsglossarium

Sedan länge utgånet är M. Hammarström, *Glossarium till Finlands och Sveriges latinska medeltidsurkunder* (Hfors 1925), som även innehöll viktiga språkliga inledningar. I Finska Vetenskaps societetens serie *Documenta Historica* har utkommit R. Hakamies, *Glossarium latinitatis medii ævi Finlandicæ* (Helsinki 1958, 188 s. Sv. kr. 20: —). Dess räckvidd är, som syns av titeln, något mindre än Hammarströms, då blott urkunder rörande Finland excerperats. Givetvis är emellertid varje dylikt hjälpmedel ovärderligt för historiker, person- och släktforskare rörande medeltiden. Korta inledningar finns på finska och franska. I glossariet översätts orden på finska svenska och franska, varvid hänvisning görs till förekomst i texterna, framför allt FMU och Svartboken, som citeras med latinsk titelförkortning (REA = *Registrum Ecclesie Aboensis*). Glossariet kan användas även som kronologisk uppslagsbok, då helgondagarna anges. Med tanke på, hur snabbt Hammarströms lexikon gick ut, måste medeltidsforskare och institutioner rekommenderas att snarast skaffa sig Hakamies' *Glossarium*.

B. H-d

Köping och Kolsvabygden

Till skaran av flitiga amatörer inom hembygdsforskningen hör Oskar Björnäng. Under 1950-talet var han gjuteriingenjör i Kolsva och använde sin fritid åt att med stor energi och obestriddig talang utforska Kolsvabygdens historia från äldsta tider, och han tillvaratog muntliga traditioner i trakten, bl. a. bevarade i hans hustrus släkt. Delvis har han publicerat sina resultat i lokalpressen, men lyckligtvis finnas de också samlade i Kolsvaortens Hembygdsförenings årsskrift *Kolsvabygd*, årg. 1—6 (1954—60, tr. i Köping). För personhistorien intressantast äro årg. 3—4 (1956—57), som behandla traktens och gårdarnas historia under medeltiden, och årg. 6 (1959—60), som behandlar nya tidens första århundrade. Riksarkivets, kammararkivets, diplomatarietkommitténs och ortnamnsarkivets samlingar ha utnyttjats, och åtskilliga urkunder och sigill avbildas, medan andra meddelas i avtryck in extenso, i översättning eller i utdrag, t. ex. herr Göstaf Lekssons räkenskap och jordebok från omkr. 1410 (C 28, RA) och herr Gregers Mattssons (Lillie) lagmansdombrev från Malma prästgård 1484 20/2 (dep. i RA av Karmansbo bruks AB 1953). Lovvärda äro de försök, som förf. gjort att sammanställa gårdarnas kända ägare till släkter; till en sådan hörde Anders Ragvaldsson (Stubbe) på Valsta, till en annan Folke Turesson på Jämmertuna, gift med Engelbrekt Engelbrektssons änka Karin Larsdotter, som levde ännu 1475; till föregående århundrade höra

Likvidssönerna, även de förbundna med Valsta. För 1500-talet meddelas längder över gårdarnas ägare eller brukare efter kammarrarkivets räkenskaper. Att hans längder och släkktabeller kunna vara behäftade med brister har Björnånger varit väl medveten om, och rec. vill gärna påpeka, att dessa ej alltid bero på Björnångers egenskap av amatör; i årg. 4 (1957), s. 26, har rec. förlett honom att läsa Hans i Nogsta i stället för Hans Langh i ett svårläst odaterat 1400-talsbrev (RA odat. perg. nr 139, dep. av VHAA). Uppgifter om präster och fogdar ha också sammanställts, och ett särskilt avsnitt ägnas åt Åkerbo hundares politiska historia under medeltidens sista århundrade. Med sin lokalkännedom och sitt lidelsefulla intresse för ortens forna historia och personalbestånd har Björnånger observerat sammanhang, som tidigare förbisetts av den på mera centrala uppgifter och landsändar inriktade fackmässiga forskningen. De förarbeten till ett Diplomatarium Westmannicum, som gjordes av K. H. Karlsson under de sista decennierna av 1800-talet, hunno aldrig fullföljas, och dennes påtagliga intresse för Västmanlandsfrälset nådde ännu mindre resultat.

Ett viktigt problem för Björnångers forskningar om Kolsvabygden var frågan om Köpings hus och dess län; han har också gjort en viktig utredning om namnet Laglösaköping (årg. 6, s. 7 ff.). I spåren av K. J. Österberg har Björnånger, som numera är bosatt i Köping, tagit upp flera omstridda frågor ur denna stads historia, först i artiklar i lokalpressen och sedan i boken *Ur Köpings Medeltidshistoria* (Köping 1960). Vissa delar därav äro variationer på samma material, som använts för Kolsva-böckerna. Här tillkomma emellertid kapitel om så intrikata problem som namnet »Kaupinga» i Florensdokumentet och de troligen av Rabenius tillverkade brev om kloster i Köping, vilka tryckts av Hallman och vållat förvirring i den senare litteraturen. Björnånger förkastar traditionen om ett kloster i Köping. Att han söker underbygga den föreställning om en biskopsstad Köping på 1100-talet, som Florensdokumentets skrivare tydligen haft och som ännu tydligare avspeglar sig i den av docent Arne Palmqvist (Kyrkans enhet och papalismen, 1961, s. 37—85) återupptäckta Leiden-handskriften (som avbildats och kommenterats av Björnånger i Bäragslagsbladet 30/8 1961), är fullt naturligt i en Köpingshistorik. För den som är något förtrogen med handskrifter och med medeltida latinsk paleografi (av Envall användes i HT 1961, s. 50, den felaktiga termen grafologi) i synnerhet är det emellertid uppenbart, att redan Florenstexten och ännu mer Leidentexten äro avskrifter, och att den franske eller italienske avskrivaren eller kanske redan hans förlaga sökt ge de uppgifter han fått (muntligen eller skriftligen) en sådan språkform (särskilt beträffande ändelserna), som överensstämde med hans föreställning om hur sådana exotiska namn borde skrivas på ett bildat språk. Det behöver därför icke råda något tvivel om att bakom Florenstextens *Liunga. Kaupinga.* ligger den dåtida svenska formen av Linköping. Björnånger har emellertid förletts av ortnamnsforskaren fil. dr Petrus Envalls barocka tanke (tyvärr även publicerad i Historisk Tidskrift 1956 och 1961), att den person, som förde pennan i Florensdokumentet, fungerat som en perfekt landsmålsupptecknare på 1900-talet; samma tankegång tillämpar Björnånger på Leidenhandskriftens längd, som fö-

10—633070. *Personhistorisk tidskrift* 1963

refaller rec. vara en avskrift efter Florensdokumentet eller en dess systerhandskrift. Den som önskar se flera exemplar ur samma felskrivningsflora kan studera stiftsnamnen (t. ex. Strängnäs) i det provinciale, som utgivits av M. Tangl i *Die päpstlichen Kanzleiordnungen* (1894), s. 1—32 (för Sverige s. 19); f. ö. vill rec. hänvisa till Jarl Galléns utredning i FHT 1958 och Kjell Kumliens i HT 1962 (s. 263 ff.) men vill påpeka önskvärdheten av att en detaljerad paleografisk undersökning publiceras. — Betydligt lyckligare har Björnånger varit, när han relaterar Köpingsnotiser ur Arboga och Stockholms tänkeböcker eller skriver om Katarina Ottesdotter i Nibble och om fogdarna Anders Pedersson Järnskögg och Jens Falster.

Jan Liedgren

Linköpings domkyrka och stiftsorganisation

Kort före jul 1959 framlade Herman Schück en diger avhandling med titeln *Ecclesia Lincopensis. Studier om Linköpingskyrkan under medeltiden och Gustav Vasa* (Sthlm 1959, XX + 616 sid.; personregister saknas tills vidare), vilken förskaffade honom docentur vid Stockholms universitet. Med fakultetsopponenten Kauko Pirinen, numera professor i Helsingfors och bl. a. författare till en finskspråkig monografi över Åbo domkapitel under medeltiden (1956), som innehåller en mängd personhistoriskt material och väl förtjänade översättas till svenska, kan man kanske beklaga, att förf. icke bedrivit mer ingående studier i den kanoniska rätten för att belysa, vilken uppgift organisationens delar hade, utan nöjt sig med att skildra deras materiellt ekonomiska sida; förf. har mera sysslat med *beneficium* än med *officium*. Häremot kan invändas, att boken ändå rymmer så mycket — den är ingalunda vidlyftig i skrivsättet — och innebär en sådan forskarprestation, att läsaren bör vara mer än belåten, och att förtrogenhet med kanonisk rätt och kanonistisk litteratur hittills varit minimal bland svenska historiker och först under de båda sista decennierna börjat märkas hos en del av teologerna; Bååth och Brilioth voro så gott som ensamma bland de äldre.

Efter en givande undersökning av källmaterialet från Linköpings domkyrka, främst de bekanta pergaments- och pappersregistren samt det delvis bevarade biskopsregistraturet och det under 1700-talet förkomna kapitelregistraturet från 1500-talets förra hälft, samt historisk-kronologisk översikt över domkyrkan och dess biskopar, ger förf. i avdelningen »Stiftets organisation» bl. a. värdefulla utredningar om prosteriindelningen utom och inom Linköpings stift samt om tionden, särskilt fattigtionden och dess fördelning på hospital och tiggarmunkloster. Med fast och skicklig hand skildras därefter uppbyggnaden av det godskomplex, som bildade biskopsbordet, och dess förvaltning. Av särskilt intresse för personhistorikern är avdelningen »Domkapitlet och domkyrkan». Här redogöres för de olika etapperna av kapitlets framväxt och presenteras kapitelmedlemmarna 1294, 1406 och 1508 samt åtskilliga bemärkta män från mellanliggande år. I särskilda kapitel redovisas vad som kunnat utrönas om kanikers och prästers universitetsstudier, till en början i Paris och andra franska universitetsstäder, sena-

re i Prag, därefter i Leipzig, Rostock och Greifswald och andra tyska eller italienska städer samt slutligen i Wittenberg. Bland de lärda magistrar, som förf. ej lyckats återfinna i universitetsmatriklarna, är kaniken Magnus Unnonis (sedan generalkonfessor i Vadstena); i en undandold not i Lychnos 1950—51, s. 41, har rec. med hjälp av koncept och avskrifter i ett par Vadstena-handskrifter kunnat visa, att han var den Magnus de Suecia, som 1425 blev magister i Leipzig och 1434 baccalarius theologiae där. Ett kort avsnitt behandlar domkapitlets och domkyrkoprästerskapets rekrytering ur frälset och ur östgötastädernas borgerskap; förbindelserna med städernas rådsaristokrati äro förvånande talrika. Den sista huvudavdelningen avhandlar medeltidskyrkans undergång och kapitlets upplösning intill 1558. Det är ett lyckligt grepp av förf. att ej stanna vid 1520 eller 1527 utan följa organisationen beträffande ämbeten, gods och personer, så länge den bestod. Varken 1520-talets hastiga omvälvningar med Hans Brasks flykt eller den tyska perioden omkring 1540 medförde någon cesur i händelseförloppet, och både Gustav Vasa och ärkebiskop Lars föredrogo en långsam omvandling framför tvåra kastningar; å andra sidan bör man ihågkomma, att den lutherska reformationen ej var genomförd med besluten i Västerås 1527 utan fick sin definitiva bekräftelse först genom Uppsala möte 1593.

Det är givet, att i ett sådant myller av fakta som i denna bok vissa korrigeringar och kompletteringar kunna göras. Så har Schüeck (s. 432 f., 443, 503) sammanblandat de båda dekanerna med namnet Nicolaus på grund av sedvanlig feltolkning av bullan 1401 26/2 (SD 2854) och underkänt den korrekta uppgiften i Nicolaus Hermannis kanonisationsprocess (utg. 1963 av T. Lundén), att den Nicolaus Gudmundi, som varit kansler hos biskop Nicolaus Hermanni, var samme man som sedan blev biskop i Västerås (1395—1403), en uppgift, som helt förbisetts av G. Ekström i Västerås stifts herdaminne 1: 1 (1939), s. 111 ff. Tilläggas kan också, att biskop Gotskalk Falkdal enligt fotografi i norska RA av hans sekret under det förlorade Lübeck-brevet 1370 1/7 (DN VIII nr 191) i sitt ättevapen förde två korslagda örnlkor liksom den Roskildesläkt, varmed både rec. och förf. (s. 85) förknippat honom; rester av vapnet finnas även i hans skadade stora sigill under brev 1365 25/6 i Hannover. Med stort intresse motse den medeltida personhistoriens vänner den matrikelbilaga till avhandlingen, som docent Schüeck förberett.

Jan Liedgren

Vadstena kloster som storföretag

I sin 1958 utgivna avhandling »Storföretaget Vadstena kloster» har docent Lars-Arne Norborg givit ett värdefullt bidrag till kännedomen om den birgittinska skapelsens materiella sidor. De många senmedeltida räkenskaperna och jordeböckerna och den väl bevarade jordebrevssamlingen ha varit värdefulla förutsättningar för en undersökning av just denna kyrkliga institutions ekonomiförvaltning. Från förhållandena i Vadstena och från exempel i främmande land, t. ex. Roskilde domkyrka, torde lärdomar kunna dragas vid studiet av det sämre bevarade källmaterialet

från andra håll. Av jordeböcker har författaren dels begagnat sådant material, som Silfverstolpe ej medtagit i sin kända utgåva i HH 16: 1, dels uppvisat, att den äldsta volymen (D 11, RA) innehåller två jordeböcker från 1447 och 1457, vilket Silfverstolpe förbisett. Vid studiet av jordebrevet har Norborg upptäckt, att visserligen huvudparten har klostrets karakteristiska ryggsigna och gälla gods under sysslomannens förvaltning men att flera brevggrupper sakna sådana signa och gälla gods, tillhörande särförvaltade prebende- och altarstiftelser. Att sådana särförvaltade enheter existerat, har man i allmänhet förbisett; känt är, att sådant förekommit vid Uppsala domkyrka, fast man därifrån också känner exempel på att särstiftelsers gods lagts in under sysslomannens förvaltning mot att ett fast belopp utbetalats till prebendaten och stiftelsens andra ändamål.

Bokens kapitel om ödegårdar har föranlett en givande vetenskaplig diskussion (i *Scandia* 1959, s. 90—107, 190—206) mellan docent Jörgen Weibull och författaren om tolkningen av detta i Sverige dittills föga utforskade problem, som nu satts i samband med den livaktiga internationella forskningen om »die Wüstungen». Det kan nu konstateras, att bristen på fortsatt uppodling av tidigare odlad jord dels resulterat i att smärre brukningsenheter i skogsbygderna redovisas som öde, dels i att de större brukningsenheterna få avkortning i avraden. Eftersom det i båda fallen oftast gäller attungs- eller marklandsvärderad jord, torde förhållandet vara ägnat att uppmärksammas i diskussionen om attungens och marklandets ålder, både som princip och som högst lokal företeelse. Att ödegårdsproblemet var aktuellt för godsägarna vid medeltidens slut lider intet tvivel. Biskop Hans Brasks fogdeinstruktion (E. Arnell, Biskop Hans Brask, 1904, Bil. s. 16—17) inskräper vikten av att hålla räkning på ödegodsen och att söka återbesätta dem med brukare, och samma tankegång avspeglas i anteckningar i Nils Bosson Grips jordebok 1509 (Skokloster I Kv. vol. 30).

Norborgs bok har intet biografiskt syfte, men där ges ej sällan personhistoriska notiser (stundom korrigerande eller kompletterande Silfverstolpes) om prebendens och altarstiftelsers stiftare och patroner och om andra donatorer, liksom också om det klosterfolk, som hade med förvaltningen att göra. Författaren har också uppmärksammat de bytesbrev, varmed klostret avhände sig jord, bl. a. det stora bytet med Bo Jonsson 3/3 1383, som undgick Holger Rosman vid hans forskning om Bjärka-Säby och dess ägare. Ett särskilt intresse knyter sig naturligtvis till frågan om de äldsta donationerna och till Birgittas och hennes familjs egna gåvor.

Liksom Torvald Höjer d. ä. konstaterar Norborg (s. 33), att det är år 1374, som donerandet till Vadstena kloster på allvar skjuter fart. Vilsledd av feldateringar och hyperkritiska resonemang i RPB 1 (1866) har han förbisett Höjers påpekande (s. 78 ff.), att strömmen börjar vid Birgittas translation till Vadstena den 4 juli 1374. Efter denna dag faller ej blott fastebrevet RPB 1076, dat. 1374 nästa tingsdagen efter S:t Knuts dag, d. v. s. efter 10/7 (se G. Pellijeff i *Namn och Bygd* 50, 1962, s. 13), utan också RPB 1077 och 1079, vilkas utskrivna årtal 1375 är korrekt, trots att fastebrevet äro daterade vid ting i början av oktober 1374. Tre av sigillanternas till brevet RPB 1079 ha dessutom beseglat flera brev från Vadstena,

ostridigt daterade Marie bebådelsedag 1375. Därtill kommer, att Birgittas son Birger Ulfsson (Ulvåsaätten) står som sigillant av RPB 1077 (januari) och som mottagare på klostrets vägnar av den genom RPB 1079 (26 mars) skänkta jorden. Man har visserligen (så Höjer, s. 82, not 2) med godkännande av RPB:s datering till 1374 av dessa båda brev sökt göra gällande, att herr Birger Ulfsson kommit till Vadstena flera månader före systemen Katarina, som följde Birgittas ben från Italien till translationen i Vadstena, men antagandet är ohållbart. Birger Ulfsson och Katarina fingo först 1373 13/11 pass ifrån Rom (RPB 1070, avbildat i I. Collijn, Birgittinska gestalter, 1929, vid s. 80, och tryckt i *Processus seu negocium canonizacionis b. Katerine de Vadstenis*, SFSS ser. 2: 3, s. 37—39), varefter de lämnade Rom den 2 december (Collijn, s. 16, 20) och vistades i Montefalco 14—17 december 1373 (Collijn, s. 113); först den 28 maj 1374 anlände de till svensk hamn (A. Lindblom, Birgittas sista färd, Rg 1955, s. 38, och På Birgittas vägar, 1962).

Slumpartade omständigheter ha försvårat möjligheterna att fastställa omfattningen av Birgittas och hennes makes godsbestånd och godsens senare öden. Ett brev med klostersignum och svårläst årtal (enligt S. Söderlind 1343 8/9, jfr MRA för 1958, s. 108 not 30), varigenom Ulf Gudmarsson förvärvade två gårdar i Vårdnäs socken, vilka sedan tillföllö klostret (Norborg, s. 27), tillhör RA:s otryckta pergamentsbrev. Ett gåvobrev av Birgitta själv till klostret på jord i Ekeby vid Ulvåsa omnämnes i två brev 1412—13 (SD 1645 och 1700, Norborg, s. 30 f.) men är förlorat, och biskop Knuts dombrev 1414 19/5 i tvisten därom med Ekebyborna kyrka har på grund av otydlig datering förbigåtts i SD. Själva Ulvåsa ärvdes efter Birgittas sonson Karl Karlsson genom bakarv av hans änka Katarina Algotsdotter (Sture) och innehades sedan av hennes make Håkan Nilsson och dennes måg Erengisle Nilsson d. y. (Hammerstaätten) till Hammersta (se G. Bendix i PHT 1956, s. 143). Med dem förde klostret en lång tvist om bl. a. Nyckelby i Västra Stenby. Till dess historia höra brev 1337 21/7 (DS 3307), 1344 22/8 (DS 3822), 1386 9/8 och 6/10 (RPB 2255 och 2270; jfr Norborg s. 31 och 43) men även ett otryckt pappersbrev 1409 22/10 och ett förlikningsbrev på pergament 1454 23/4. De otryckta breven äro dock ej av större vikt för Norborgs ämne.

Dragkampen inom klostret och birgittinorden mellan abbedissan å ena sidan och generalkonfessorn och de lärda prästmunkarna å den andra gällde bl. a. makten över godsförvaltningen. Från andra sidor belyses den i den lärda studie över stridigheterna på 1420-talet kring dubbelklosterorganisationen, som rektor *Hans Cnattingius* publicerat, »Studies in the Order of St. Bridget of Sweden», I (*Acta universitatis Stockholmiensis* 7, 1963). Med föredömlig klarhet utreder han där, på grundval av lyckliga fynd i Paradisoklostrets splittrade arkiv och energiskt nyttjande av material i italienska, engelska och svenska arkiv och bibliotek, det svårpreciserade dubbelklosterbegreppet och dess skiftningar. Huvudaktörerna äro italienaren Johannes ser Mini och spanjoren Lucas Jacobi, av vilka den senare en tid vistades i Sverige, men även svenska birgittiner, särskilt Vadstena klostrets utsända, ges en rikare belysning. Bland de märkligare biresultaten är, att

den store kanonisten Nicolaus de Tudeschis, kallad Panormitanus, år 1423 författat ett utlåtande till birgittinernas förmån i stridsfrågan, och att detta ej blott finnes tryckt i Lyon 1500 utan även i avskrift från 1430-talet i Vadstena klostrets brevbok A 20 i riksarkivet.

Jan Liedgren

Erik XIV

Erik XIV. En historisk, kulturhistorisk och medicinsk-antropologisk undersökning i samband med gravöppningen 1958 i Västerås domkyrka. På uppdrag av domkyrkokommissionen i Västerås utg. av Ragnar Casparsson, Gunnar Ekström och Carl-Herman Hjortsjö. Huvudred. Carl-Herman Hjortsjö (Sthlm, Norstedt, 1962, 352 s., pris kr. 95:—, inb. 110:—).

En primär källa för personhistorien utgör det bevarade antropologiska materialet från äldre släktled. Detta material är av två slag: det kollektiva, t. ex. från en förhistorisk eller medeltida begravningsplats, och det klart individuella, där personerna kan säkert namnfästas. Även det förra slaget kan indirekt vara av betydelse för betydande släktstudier (se t. ex. N.-G. Gejvall, Westerhus. *Medieval population and church in the light of skeletal remains*, Lund 1960) med uppgifter om medellivslängd på omkring 20 år för en medeltida begravningsplats. Men det är givet att individuellt identifierbara personers kroppsliga lämningar ger det värdefullaste materialet för personhistorisk forskning. Sålunda är det ju alltid möjligt att komma till en i varje fall ungefärlig uppfattning om en människas längd, skullform etc. Som bekant har sådana utförts under det senaste seklet med större eller mindre framgång. De danska och svenska medeltida kungagravarnas innehåll av skelettmaterial har studerats (ibland med diskutabla resultat som i C. M. Fürst, *När de döda vittna*). Detsamma har varit fallet med vasa-gravarna i Uppsala domkyrka, där Martin Olssons utmärkta publikation givit en mängd påtagliga rent personella fakta. En rad enstaka personer (Birgitta, Karl XII, Swedenborg) har även gjorts till föremål för liknande forskning. Nu har turen kommit till Erik XIV:s kroppsliga kvarlevor. Här har undersökningen från början fått karaktären av en rättsmedicinsk undersökning. Före denna gjorde Ingvar Andersson en ny penetration av de historiska källorna — även otryckta sådana har granskats — om Eriks fängelsetid, de fysiska och psykiska lidanden han därunder blev utsatt för, kupplanerna, som gjordes för att befria honom, övriga stämplingar mot Johan, dennes motåtgärder och däribland särskilt de »dödsdomar» in blanco som han fick riksråd, biskopar etc. att ge sanktion åt. Kardinalfrågan är: begagnade sig Johan III 1577 av dessa möjligheter och var Eriks död en följd av en »laglig» förgiftning? Ingvar Anderssons skildring (den första i ovan nämnda volym) av händelseförloppet 1568—1577 är mönstergillt klar och har den kyliga objektiviteten hos ett i en domstol presenterat officiellt dokument, som efter ett omsorgsfullt pro et contra-diskuterande faller ett väl grundat slutomdöme. Av oss kända fakta ger oss ej rätt att dra bestämda slutsatser om sättet för Eriks död. Riksarkivarie Anderssons undersökning om vad han kallar »ett av de klassiska om än icke centrala detalj-

problemen i svensk historia» är ett utmärkt stycke källkritik, väl ägnat att tjänstgöra som efterföljansvärt exempel för historiker under utbildning. Efter detta bidrag¹ följer en skildring av gravöppnandet, dess förhistoria och den nya gravsättning som sedan följde.

Alf Åberg har skildrat kungagravens öde efter 1577 och då särskilt uppehållit sig vid dess välbehövliga restaurering under det gustavianska skedet med insatser gjorda av Gustav III, domkyrkosysslomannen Magnus Swederus och arkitekterna Carl Johan Cronstedt och Carl Fredrik Adelcrantz. En särskild uppsats om textilier i samband med begravningen har Eva Bergman till författare. Ett centralt bidrag utgör den antropologiska undersökningen av kranium och skelett, författad av Nils-Gustaf Gejvall, Carl-Herman Hjortsjö och Torsten Romanus. Här får man bl. a. veta att konungens längd kunnat fastställas till 176,4 cm (med tänkbara avvikelser mellan 173,4 och 179,4 cm). I ett särskilt avsnitt behandlar Hjortsjö en skada på vänster överarmsben, som kan sättas i samband med ett genom de litterära källorna känt övervåld som Olof Gustafsson (Stenbock) 1569 utövade mot kung Erik. Hjortsjö's undersökningsresultat är att efter skadans tillkomst vänstra armen varit »mer eller mindre insufficient». En intressant undersökning utfördes av docenten Romanus som jämfört kungaporträtten med kraniet (dylika undersökningar utfördes även av Martin Olsson i »Vasagraven i Uppsala») och konstaterat mycket god överensstämmelse mellan två av porträtten och kraniet (mindre god på ett tredje porträtt). Centrala för gravöppnandets huvudärende är de kemiska undersökningar av olika slag som utfördes och som visade betydande mängder av arsenik och kvicksilver i bevarade mjukdelar. Nästa fråga blev om dessa gifter eventuellt först sekundärt kunnat tillföras den döda kroppen. Undersökarnas huvudresultat blev att sannolikheten för sekundärt tillförande av gifterna starkt betvivlas och att därför fynden i sin helhet ger fullt stöd åt antagandet, att Erik XIV blivit förgiftad med arsenik. Formuleringen är försiktig och berättigar inte till absoluta konstateranden om det historiska förlöppet (jfr Ingvar Andersson, Erik XIV, ny uppl. 1964, s. 237).

Nils Ludvig Rasmusson

Norrköpings historia

Björn Helmfrid, *Norrköpings stads historia 1568—1719. I. Tidsavsnittet 1568—1655* (Akad. avh., Sthlm 1963, LXIX + 837 s.).

Helmfrids avhandling behandlar ett expansionskede i Norrköpings historia, omramat av två stadsbränder. Skildringen är uppdelad i två huvudavsnitt, kallade »På väg uppåt 1568—1618» och »Rikets andra stad 1618—1655». Förf. anger flera faktorer, som bidragit till att Norrköping från

¹ Från personhistorisk synpunkt kan endast en smärre kritisk kommentar göras, Förf. identifierar (s. 33) sekreteraren Erik Matsson som »Körning». Detta är Stiernmans 1700-talsidentifiering, som uppvisats (SBL 14, s. 331, o. PHT 1952, 113—122) vara helt oriktig.

1600-talets början snabbt gick förbi en rad svenska städer, bl. a. grannstaden Söderköping: den blev huvudstad i hertig Johans hertigdöme, den blev Östergötlands handelscentrum genom sina förbindelser med Östergötlands bergslag — främst Finspångs bruk — och genom den allt livligare utrikeshandeln — icke minst med Lübeck, Flensburg och senare Amsterdam — drogs inflytelsrika och kapitalstarka utlänningar in i staden och dess omgivning. Man kan nämna Wellam de Wijk på 1580-talet, Johan Utthoff — hertig Johans skatteförpaktare och hovleverantör — medlemmar av släkten De Besche och framför allt Louis De Geer från 1620-talet. Såsom Helmfrid uttrycker det, tillmättes »i Gustav II Adolfs och Axel Oxenstiernas politiska system handels- och industriorterna sina bestämda roller. Norrköping skulle producera . . . militära förnödenheter, vara centrum för den . . . betydelsefulla östgötska spannmålshandeln samt sörja för skeppningar av trupp och underhåll från Syd- och Mellan-Sverige». Norrköping gjordes av Axel Oxenstierna till en experimentstad för hans radikala reformidéer på det stadsadministrativa området. Till de mest fängslande partierna i boken hör skildringen av den process, som landshövdingen Schering Rosenhane kallade »reformation med magistraten», d. v. s. försöken i början av 1640-talet att införa en modernare, effektivare och mer utvecklad — för vårt sätt att se överutvecklad — förvaltning än den gamla, som byggde på stadslagen. Den oxenstiernska reformpolitikens målsmän — utom Rosenhane främst rikskanslerns protegé presidenten i Norrköping Daniel Figrelius-Leijonstierna — möttes av ovilja och liknöjdhet från vissa delar av stadens tongivande skikt. Detta ledde slutligen till det s. k. bryggeriupploppet mot magistraten 1642, strängt bedömt i riksrådet av Oxenstierna och hans anhängare. Redan före brandkatastrofen 1655 hade välståndet i Norrköping börjat minska: Louis De Geer flyttade 1645 till Stockholm, den tillfälliga fredskonjunkturen efter 1645 och 1648 inverkade ofördelaktigt på Norrköping, som i sin egenskap av rustningscentrum gynnades med beställningar i krigstid.

De ovan skisserade huvuddragen är övertygande framställda i Helmfrids arbete. Detta bygger på ett källmaterial, som är svåröverskådligt och ställvis svårtolkat. Då Norrköpings stadsarkiv från epoken är så gott som helt förlorat, har förf. varit hänvisad till länsstyrelsens arkiv i Vadstena landsarkiv, landskapshandlingar samt serien Tull och accis i Kammararkivet, Norrköpings delvis bevarade magistrats- och rådstuvurättsprotokoll i Göta hovrätt samt riksregistraturet och Oxenstiernska samlingen i Riksarkivet, för att endast nämna det väsentligaste. Av de tidigare tryckta bearbetningarna om stadens historia står förf. själv för de värdefullaste; de behandlar den industriella utvecklingen (arbetena Holmenöden, De på Stenhuset m. fl.).

Som tränad arkivman har Helmfrid sin styrka i framdragandet av källorna, och han tolkar dem i regel säkert. Avhandlingen är frukten av ett hängivet och energiskt arbete härvidlag. Som negativa sidor i avh. framstår för rec. en viss brist på koncentration i framställningen och på förmåga att disponera. Ideligen viker förf. in på andra områden, än dem som anges i avsnittsrubrikerna. Hans förkärlek för att i texten meddela detaljer

av i synnerhet personhistorisk art har för rec. snarare försvårat uppfattandet av utvecklingens huvudlinjer än gjort dem klarare. Den genealogiske och personhistoriske forskaren kan däremot i detta avseende ha stor nytta av arbetet som uppslagsverk.

Vissa avsnitt har tämligen löst samband med Norrköping, så t. ex. den detaljerade, i och för sig värdefulla behandlingen av Östergötlands bergslag, i vilket fall det i detta sammanhang hade varit tillräckligt med en summering av resultaten. Förf. synes faktiskt ibland ha fattat sitt forskningsobjekt som ett Stor-Norrköping med en radie av sex mil runt staden. Däremot har han medvetet bortsett från vissa viktiga sidor i stadens liv, vilka sporadiskt flätats in i skildringen — det gäller hälso- och socialvård, den yttre stadsbilden (åtminstone före 1640-talet) samt kyrka och skola och därmed sockenstämmoinstitutionen; i vissa av dessa fall har Helmfrid motiverat förhållandet med hänsyn till andra forskare.

Till slut vill rec. anföra några konkreta fall, då det icke varit möjligt att instämma med förf. De rör dels rätts- och förvaltningshistorien, dels en del kvantitativa bestämningar. Redogörelsen s. 186 ff. för tvisten 1609 mellan sjö- och uppstäderna i Östergötland är inte korrekt, på grund av att två aktstycken feltolkats. Den av förf. s. k. inlagan till lagmansrätten 1609 (s. 187) är i själva verket en supplik till hertig Karl och riksrådet från 1590-talet. Den s. k. »förklaringen» av den 18 jan. 1609 (s. 189) mellan sjö- och uppstäderna är en sjöstädernas inlaga och inte en förlikning, uppsatt av domstolen. Folke Lindbergs åsikt, mot vilken Helmfrid polemiserar, är riktig. Framställningen s. 567 om häradsfogden är motsägende och icke korrekt. I motsats till vad där hävdas, är det tydligt, att § 26 i RF 1634 inte berörde häradsfogden. Helmfrids identifikation av slottshövitsman och häradsfogde kan inte vara riktig. Slottshövitsman är i RF 1634 närmast att tolka som fästningskommendant. I § 29 i samma RF inskärpes, att han såsom militär icke fick inblanda sig i stadens civila och judiciella ärenden. Detta framgår även av ett studium av titulaturen på 1630-talet: slottshauptman (slottshoppman) var titeln för kommendanten på t. ex. Älvsborg och Jönköping (L. W:son Munthe, Kongl. Fortifikationshistoria, 1, s. 541); på Nyslott var slottshauptmannen kommendant och underlandshövding (art. Hauptman, SAOB XI, sp. 534). Avsnittet om »skottet» och »förskottet» (»Stadens inkomstkällor» s. 650 f.) har blivit otillfredsställande, eftersom förf. inte har beaktat I. Peterzéns och Birgitta Lagers forskningar: »förskottet» utgick med all sannolikhet icke i Norrköping under perioden före 1620, och uppgiften om en fyraprocentig uppörd i skott är högst osäker.

Helmfrid vill gärna komma fram till kvantitativa värden och har meddelat sina resultat i många tabeller. Rec. har kontrollerat en del av uppgifterna om folkmängd och stångjärnshandel och har kommit fram till den uppfattningen, att Helmfrids bearbetning av källmaterialet i regel är kunnigt och omsorgsfullt gjord. Någon gång måste talen vara felaktiga. Johan Uthoffs andel av Norrköpings stångjärnsutförelse 1616 anges olika s. 148 och 210 (den förra uppgiften är den riktiga). S. 665 anges tolagsandelen 1651 av Stockholms stadskassas inkomster för lågt, eftersom förf.

beräknat den på hela omslutningen med fordringar och skulder i resp. ing. och utg. balansen (c:a 108 000 d.s.m.) i stället för på enbart inkomsterna (c:a 71 000). Utförseln av spannmål över Norrköping till Stockholm 1655 anges s. 476 till omkring 6 000 tunnor. En kontroll har gett ett betydligt lägre tal, nämligen drygt 2 600. Bortsett härifrån ger resonemanget i den tillhörande noten s. 774 ett exempel på en viss löslighet i förf:s sätt att beräkna — i detta fall beräkandet av andelen spannmål av hela kvantiteten tunnegods. S. 99 uppskattas på likaså högst osäkra grunder Norrköpingsbornas strömmingsfångster i Östgötaskären. Stundom reserverar sig Helmfrid inte mot uppenbart överdrivna samtida sifferuppgifter (s. 298 antalet döda i pesten 1623; denna traditionskällas sanningsvärde är högst diskutabelt, och i varje fall kan antalet döda inte avse enbart Norrköpingsbor). Större försiktighet vid behandlingen av mantals- och andra invånarelängder från det tidigare avsnittet (1568—1618) hade nog varit tillräddig. Läsaren får inte heller någon samlad redogörelse för de principer, som gällt för dessa källor, vilka i regel tillkommit i beskattningssyfte.

Som slutomdöme vill rec. framhålla, att Helmfrids avhandling i sin helhet är ett värdefullt bidrag till svensk stadshistorisk forskning och till kännedomen om Axel Oxenstiernas stadspolitiska system. Verket innehåller en hel del nytt, som forskningen i framtiden kommer att kunna utnyttja och bygga vidare på.

Torgny Höjer

Diarium Gyllenianum

Magister Petrus Magni Gyllenius (f. 1622), lektor i Karlstad och från 1669 kyrkoherde i Bolstad på Dal, är inte okänd i svensk dagbokslitteratur. Född i en allmogefamilj i det värmländska Ölme och tidigt faderlös uppväxte han under torftiga förhållanden, i vilka en bestämd förändring inträdde skärtorsdagen 1632. En vandrande djäkne kom och fick husrum över natten. Av honom köpte modern en »Abcd bok». Den unge Petrus lärde sig läsa och fick lust att lära. Komministern hjälpte honom och 1648, då Petrus var 26 år, begav han sig till Åbo akademi. Han lärde sig finska och kunde senare t. o. m. predika på detta språk i de värmländska finnbygderna. Efter magisterpromotionen i Åbo 1656 återvände han till Sverige, var först konrektor i Mariestad, sen i Karlstad, där han 1665 blev lektor i matematik. Han var då gift med en värmlandsflicka, Annika Giliusdotter Tollet, vars far var kronobefallningsman. Sina sista sex år var han församlingssherde i det nämnda dalsländska Bolstad, där han dog 53-årig 1675.

Det är, som man ser, ett stilla livsöde och skulle varit rätt obemärkt, om inte Gyllenius fört den dagbok, »*Diarium*» till 1667, som gjort honom känd. Den kringsynte och flitige finske statsarkivarien Reinhold Hausen utgav 1882 manuskriptet, vars original finns i Fredrik Fryxells samlingar i Karlstads stifts- och läroverksbibliotek. Dagboken har genom Åboåren intresse för Finland. Denna upplaga är längesedan utgången.

Med största glädje hälsar man därför den nya utgåva av *Diarium Gyl-*

lenianum, som föranstaltats av intendenten fil. dr Carl Jacob Gardberg, Åbo, och lektorn fil. dr Daniel Tojer, Kristinehamn, och som fyller nästan hela årg. 60 av *Värmland förr och nu* (Karlstad 1962. XVI + 347 s., facs.-pl. o. sigillbild), utg. av Värmlands fornminnes- och museiförening (kr. 20: —, inb. 30: —). De välkända utgivarnamnen borgar för att upplagan föreligger i trevligt och förträffligt skick. Tojer har skrivit förord. Dagboken börjar med redogörelse för »mine syskon» och är sen uppdelad efter årtionden. Det hade givetvis underlättat användningen, om sidorna hade försetts med dagboksår — nu får man leta efter vart de angivna månaderna och data hör. Upplysande ord- och sakförteckningar, i vilka Gardberg givetvis svarar för det finländska stoffet, samt ort- och personregister fullbordar utgåvan.

Vi har från 1600-talet verkligen inget överflöd på dylika anteckningar — Agneta Horns leverne och Gabriel Kurcks minnen hör till de få mera kända. Utan att vara någon personlig djuplodning är Gyllenii anteckningar värda all uppmärksamhet — noggranna, nyktra, sakrika och just därför med stark tidsdoft från långt tillbaka. Redan från meteorologisk synpunkt har de sitt värde genom ofta ingående väderleksnotiser.

Släktanteckningarna anger noggrant, vilka man uppkallat barn efter. Gyllenius tillhörde en livskraftig familj, befyndad med den 1653 adlade ätten Eneskjöld. Gripande skildrar Petrus Magni sin fars tidiga bortgång, då denne först såg på sin gamle far och sade »fader, fader» och sen på sina små barn sägande »piltar, piltar!» Den nämnde farfadern, Nils Matsson, påstås ha blivit 110 år och gift sig tredje gången vid 105 års ålder! Talrika kulturhistoriska uppgifter ger framställningen värde, likaledes synes folkloristen ha ej litet att hämta här. Men framför allt från topografisk samt kultur- och personhistorisk synpunkt är dagboken ovärderlig. Levande skildras ett lämmeltåg 1634 (s. 16 f.). Ibland är redan personnamnen roande, som då förf. en gång bodde hos köpmannen Påvel Tratt och hans hustru Malin Katt i Mariestad. Man upplever grundandet av staden Kristinehamn 1639. De kretsar, som särskilt berörs, är präst-, lärar- och allmogefamiljer. Ibland nämns så talrika dop-, födelseort- och faddernotiser, att dagboken blir ett slags ministerialbok, långt före kyrkobokföringens tillkomst. Sveriges deltagande i kontinentala krig sätter inga spår — under 1632 nämns inte ens Gustaf Adolfs död — men under danska kriget på 1640-talet hörs »fiendens trombor gå» också i Värmland. Som alltid i 1600-talstext får man starkt intryck av, hur handfallen man stod inför sjukdom, inte minst tandvärk. Göteborgs-Ekmännens stamfader, kronobefallningsmannen Jon Larssons hustru Anna Bratts begravning 1647 anges (observerat av A. Munthe i hans bok om släkten Ekman). Hammarins herdaminne utkom emellertid långt före Hausens utgåva och ett nytt herdaminne har här mycket att hämta. Förf. har långa listor på lärare och elever i Karlstad, liksom på lärare och stipendiater vid Åbo akademi 1656. Just anhopningen av rent vardagliga händelser ger ett starkt intryck av dåtida levnadsformer, livsrytm, och tänkesätt — så t. ex. skildringen av ett åskväder och dess följder i Emtervik i Fryksdalen (s. 225). När två syskon skulle brännas för blodskam var »i kyrkan ett sådant gråtande, att det icke väl kan beskrivas». Röran-

de är, när G:s ena lilla dotter Marie låg på dödsbädden 1666 (s. 259 f.) och barnets frågor och ängslan skildras.

Det gamla Åbo, som möter, och ett Värmland långt före Geijrarnas och kavaljerernas tid har här fått ett monument för all framtid.

B. H-d

Byråkrati och borgarstånd under frihetstiden

Sten Carlssons båda viktiga undersökningar om det svenska ståndssamhällets struktur, »Ståndssamhälle och ståndspersoner 1700—1865» (1949) och »Svensk ståndscirkulation 1680—1950» (1950), har nu följts av en specialundersökning inom samma ämnessfär, »Byråkrati och borgarstånd under frihetstiden» (Studia historica Upsaliensia, 9, 1963; 170 s.; kr. 24.50).

Tidigare forskare (t. ex. C. G. Malmström, Harald Hjärne, Ludvig Stavenow, Fredrik Lagerroth) har varit eniga i att anse de tre högre stånden under frihetstiden dominerade av byråkratien. Inte heller i modern forskning har någon generell kritik riktats mot denna uppfattning. Lennart Thanner framför dock i sin avhandling 1953 vissa tvivel för 1719 års riksdag. I P. E. Brolins avhandling »Hattar och mössor i borgarståndet 1760—1766» (1953) uppehålls distinktionen mellan å ena sidan civilämbetsmännen som den egentliga byråkratien och å den andra militärer och präster. Brolin framhåller också det rent borgerliga elementets uppsving inom ståndet under 1760-talet men ser i magistratsrepresentanterna företrädare för byråkratien. Sin häremot avvikande syn på problemet har Sten Carlsson reviderat i största korthet i »Svensk historia», 2 (1961), s. 102.

I sin nyutkomna bok bygger Carlsson på ett noggrant studium av borgarståndets sammansättning riksdag för riksdag 1719—72 och framlägger i tabellform sina resultat efter att ha synat varje enskild riksdagsman i sömmarna. Därigenom klarlägges, att vid de 16 frihetstida riksdagarna de rena ämbetsmännen i borgarståndet under 7 riksdagar understeg 50 % och under ytterligare 5 ej översteg 53 %. Tendensen gick under 1760-talet i riktning mot större rent borgerlig representation. Författaren påvisar genom rader av exempel från debattinlägg och skriftliga inlagor, att städernas magistratsrepresentanter ingalunda identifierade sig med de byråkratiska intressena. De drev ofta själva en borgerlig rörelse, var i varje fall genom starka band knutna till stadsnäringarna och kände sig solidariska med sin stads allmänna, borgerliga önskemål. Antibyråkratiska tendenser var f. ö. ej ovanliga varken inom ridderskapet och adeln eller bland prästerna. Någon samverkande ämbetsmannafrent inom de tre högre stånden kan ej påvisas. Sten Carlsson slutar sin framställning med följande positiva ord om frihetstidens riksdagar: »Det fanns under l'ancien régime i hela Europa ingen folkrepresentation, som i så hög grad som den svenska ständsriksdagen var förankrad i breda folklagers arbetsliv och föreställningsvärld».

En avhandling av denna socialhistoriska typ är självfallet ej biografiskt inriktad. Där ges dock en rad snabba glimtar av både stridsglada och kompromissande ståndsledamöter. Carlsson framlägger en betydelsefull kritik

av J. E. Nilssons statistiska uppgifter om borgarståndet i del 5 av »Sveriges riksdag». Dessa bygger i sin tur på de samtida tryckta förteckningarna och framför allt på Viktor Millqvists 1911 publicerade, för sin tid förtjänstfulla borgarståndsmatrikel (Skrifter utg. av PHS nr 5). En del riksdagsmän har hos Millqvist överhoppats eller placerats på fel riksdag. Viktigare är för Carlssons problemställning, att Millqvist i många fall ej anger, när magistratsledamöterna även var aktiva borgare. Nyare stadshistorisk litteratur har varit ett stöd härvidlag. Carlsson redovisar i två bilagor med namnlistor för respektive borgmästare och rådmän med borgerliga yrken riksdag för riksdag kortfattat dessa viktiga tillägg, som ökar kunskapen om borgarståndets sammansättning. Korta käll- och litteraturanvisningar har bifogats.

Birgitta Lager

Willebrandska regementet

Som nr 392 bland Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland har docenten Hans Hirn publicerat ett arbete om *von Willebrandska regementet 1739—1743* (Åbo 1962, 195 s.).

Det är mera ovanligt att sådana regementen, som ej direkt eller indirekt leva kvar i ännu bestående förband, bli föremål för historikernas uppmärksamhet. Så har dock skett i detta fall. Det regemente, som Hirn här behandlar för ett begränsat tidsskede, var ett värvat förband som tidigare åren 1712—1722 burit namnet Yngre Bergsregementet och sedermera Garnisonsregementet i Malmö eller Adlerfeltiska regementet. Till dess chef utsågs 1739 överste Ernst Gustaf von Willebrand, efter vilken det då fick sitt namn.

Hirns arbete präglas av en ytterst noggrann källgenomgång — tyvärr har regementets eget arkiv gått till spillo. Med stor framgång tecknar han de olika detaljerna i regementets organisation, utrustning, underhåll och andra med tjänstgöringen sammanhängande problem. Inte minst intressant är förf:s utredning av själva värvningsfrågorna.

En liten teknisk anmärkning vill rec. inte underlåta att i sammanhanget ta upp, den gäller också andra moderna finländska historiska arbeten. Vid citering av filmkopior i Finlands riksarkiv anges filmkopians nummer men inte originalhandlingens närmare arkivtillhörighet, vilket för läsaren är viktigast att veta. Sak samma gäller i Hirns fall citeringar av filmkopior i hans egen ägo.

B. Bé

Gustav III och franska språket

Gunnar von Proschwitz' arbete »*Gustave III de Suède et la langue française — Recherches sur la correspondance du roi*» (Göteborg 1962, 221 s.; pris kr. 26: —) är såväl en intressant språkhistorisk och kulturhistorisk studie som ett värdefullt bidrag till konungens biografi.

Författaren visar, hurusom 1700-talets senare del utgör en av det franska språkets stora epoker, då dess ordförråd på olika sätt berikades. Nästan alla

områden berördes från politik och idédebatt, vetenskap och teknik till konst och umgängesseder. Tiden kännetecknades av en allmän kosmopolitism och en betydande del lånord och nybildningar bestod av anglicismer. Detta framgår av den exempelsamling och av det resonerande lexikon, som upptar drygt halva bokens utrymme. Hur franska språket sedan influerade på det svenska belyses även på talrika ställen, och författaren begagnar tillfället till ett hovsamt genmäle mot dem, som anser att detta inflytande har varit alltför stort.

Gustav III:s kärlek till det franska språket hade väckts av Racine, Corneille och Voltaire, och han var livligt engagerad i sin samtids kulturströmning. I talrika brev av honom på franska återfinnas många av de nya orden och hans stora receptivitet kommer att prägla hans ordförråd. Ofta förekomma nya ord i konungens vokabulär redan ett par år efter det att de för första gången förekommit i en fransk text. Hans brev ha därför väl så stort intresse för filologen som för historikern. Den förra kan i dem studera en intressant språklig infiltrationsprocess. Författaren lämnar en överblick av konungens korrespondenter. Brevväxlingen mellan Gustav III och Gustaf Philip Creutz finner han särskilt värdefull ur kulturhistorisk synpunkt. Flertalet av konungens brev till denne äro emellertid utgivna. Proschwitz redogör för de utgåvor av delar av Gustav III:s brev som finnas, framhåller bristerna i Johan Gabriel Oxenstiernas edition och beklagar att en kritisk och komplett utgåva av konungens korrespondens saknas. Han berör ortografiska problem och analyserar i ett särskilt kapitel Gustavs stil, vars främsta karakteristika han finner vara livlighet och en naturlig samtalston. Breven skulle vinna på att läsas högt. Deras text är snarare talad än skriven. I breven ha vi ett utmärkt material, om vi vill studera och lära närmare känna konungens personlighet.

Utöver källförteckning, bibliografi och ordindex är arbetet försett med en personförteckning på nio sidor. Bokens typografi är tilltalande.

Sven-G. Haverling

Anders Fahlbeck

Rörande släkten Fahlbeck, i tre generationer framstående värmländska brukspatroner, finnas stora släktutredningar och samlingar, varom se SBL, 14 (s. 780—784). En släktmedlem, bergsfogden och brukspatronen *Anders F* (f. 1747, † 1809) har bl. a. efterlämnat en originell verskrönika i dagboksform från Mögsjön, Kalhyttan, Filipstad och Ransäter 1793—94, nu publicerad i Nordiska museets handlingar (nr 60) under titeln *Mögsjö Dagbok* (Sthlm 1963, stor 8:o, 209 s., ill., h. kr. 35: —), med inledning och kommentar av *Ernst-Folke Lindberg*. Handskriften, som f. n. tillhör professor Erik Fahlbeck, Lund, förbereddes till utgivning av hans bror framlidne släktforskaren Hans Fahlbeck, vilket underlättat utgivningen. Boken är av stort intresse för kännedom om en stor värmländsk brukskrets. Anders F. var gift med brukspatronsdottern Maria Lundgren, som sedan i sitt andra gifte blev maka till biskop O. Bjurbäck i Karlstad. Vackra bil-

der av de pastellporträtt av Anders och Maria F., som nu tillhör professor E. Fahlbeck, pryder boken. Lindbergs kommentar är värdefull, men man hade väntat sig, att han skulle i inledningen ge en mera ingående översikt också av själva brukspatronsfamiljen Fahlbeck, som t. ex. också var besutten i Ransäter. Detta hade varit så mycket lättare som uppgifter finns i SBL (se ovan).

B. H-d

Anders Johan Ståhl

Som nr 1 i en nystartad serie Bidrag till Kungl. Svenska Vetenskapsakademins historia har akademiens förre överbibliotekare fil. dr Arne Holmberg publicerat en levnadsteckning över en av sina företrädare, akademiens bibliotekarie *Anders Johan Ståhl 1767—1844* (Upps. 1963, 68 s.).

Ståhl var till yrket läkare, bl. a. i Västervik, men greps tidigt av stora bibliografiska intressen som småningom föranledde honom att flytta till Stockholm, lämna sin läkarpraktik och ta anställning vid Vetenskapsakademien som bibliotekarie. Mest känd är han för sitt outhärliga Register öfver Kongl. Vetenskaps-Akademiens Handlingar» 1739—1825 (tr. 1831). Holmbergs arbete ger en ingående belysning bl. a. åt Ståhls viktiga katalogiseringsarbeten i biblioteket. Även till kunskapen om Vetenskapsakademiens inre historia på Berzelius' tid är biografien ett viktigt bidrag. Det kan noteras att i överste Carl Ståls i krigsarkivet deponerade memoarer lämnas en del kompletterande uppgifter. Bl. a. är det tydligt att A. J. Ståhl, då hans son kapten Lorentz Ståhl 1836 avlidit, fick ett årligt understöd samman-skjutet av elever som sonen haft vid Marieberg och med Carl Stål som primus motor.

B. Bé

Ur Erik Gustaf Geijers liv

För Geijersamfundets räkning har W. Gordon Stiernstedt sammanställt en bok *Ur Erik Gustaf Geijers liv*, del I, 1805—1817 (Natur och kultur, 1963, 237 s., kr. 29, inb. 35). Stommen i arbetet bildar tidigare helt eller delvis opublicerade brev från Geijer till Anna Lisa Lilljebjörn alltifrån förlovningen i samband med Geijers Englandsresa 1809 till giftermålet sommaren 1816. Breven tillhör den s. k. Hamiltonska samlingen på Risberga, vilken genom arv kommit till utgivarens hustru, Kate Hamilton. I boken belyses en betydelsefull period i Geijers liv. Han stod då i sin fulla skaparkraft, och den romantiska åskådning, som han omfattade, lade inga band på den sida i hans väsen, som slog ut i svepande, schvungfulla synteser och metafysiska djupsinnigheter. Å andra sidan lurade på botten av hans personlighet känslor av sorg, osäkerhet och otillfredsställelse, beroende på faderns död, dålig ekonomi och ovissheten om när han skulle få en ordinarie befattning och därmed få slut på den långa, prövande förlovnings tiden. Kom så härtill våren och försommaren 1816 under själva bosättningsbestyren inför det efterlängttade giftermålet med

Anna Lisa den uppsplitande tid, då han råkade in under Amalia von Helvigs magnetiska inflytande. Det är verkligen inte underligt, att Stiernstedt drivits över i genetiska funderingar, när han betraktat, hur vissa medlemmar av med Geijer befreundade släkter stått rycken för livets påfrestningar och fått epitetet »sunda» — i Geijers fall t. o. m. »det sunda geniet» — under det att andra gått under och betecknats som »misslyckade». Boken innehåller inte endast en kavalkad genom Geijers liv under perioden utan också genom de med Geijrarna befreundade släktkretsarna — af Geijerstam, Heijkenskjöld, Lagerhjelm, Lagerlöf, Nordenfeldt, Troili och många andra. Intressanta genealogiska sammanställningar berör förhållandet mellan begåvning och degeneration i de genom ingiften sammanknutna släkterna. Det är bara synd, att vi i detta fall som i många andra oftast vet så litet om de såsom »misslyckade» betecknade släktmedlemmarna. Källorna är härvidlag i regel få och kan utgöras av en släkttradition, som går tillbaka på en enda människas kanske löst utkastade omdöme. De brev, som publiceras och utfyller den svit, som avtryckts i *Samlade skrifter*, del XII, rubbar inte intrycket av Geijer som brevskrivare. Såsom John Landquist träffande påpekat, idkade Geijer icke brevskrivning som någon konst. »Brevet var för honom det naturliga meddelande, som ögonblickets läge eller adressatens värdjan föranlät». Brevskrivningen var i hans fall ingen medveten litterär verksamhet som för t. ex. Tegnér och B. von Beskow, hos vilka man ofta möter samma utspekulerade spirituella vändningar i brev efter brev, tills de avlösas av nya favoritformuleringar. Geijer är här på visst sätt modernare. Vilkendera stilarten man föredrar, beror på temperament och smak. Utgivaren har med stor sakkunskap kommenterat breven språkligt, personhistoriskt och litteraturhistoriskt. Inte minst visar sig hans kunnighet och beläsenhet vid infogandet av odaterade brev i sviten. Ett litet påpekande kan göras i detta sammanhang. Det brev, som dateras till slutet av augusti 1813 (s. 110) kan exakt bestämmas. Det mord på en Stockholmsgata, vilket Geijer råkade bli vittne till, ägde rum den 1 september enligt poliskammarens diaries.

Torgny Höjer

»Det glömda Uppsala»

Magnus Gabriel De la Gardie yttrade 1675 som universitetskansler, att Uppsala utan akademien knappast skulle vara förmer än Sigtuna. Även om man i Uppsala-skildringar från 1800-talet inte gick så långt i nedvärdering av det icke-akademiska Uppsala, är det nog som Herbert Lundh framhåller i sin bok *Det glömda Uppsala. Människor och händelser kring en kommunalreform för hundra år sedan* (Uppsala 1963, 200 s.), att borgarnas stad, »det glömda Uppsala», betraktades som en ganska betydelselös bakgrund till det akademiska livet. I boken får man en klar och synpunktsrik presentation av hur 1860-talets stora inrikespolitiska frågor avspeglade sig i Uppsala. Tre frågor stod framförallt i centrum: kommunalreformen, näringspolitiken och befolkningsfrågan samt den härmed sammanhängande stadsplaneringen. Järnvägsproblemet upprörde sinnen i Uppsala, innan linjen Stockholm—Uppsala kunde öppnas 1866. Staden

var, som förf. påpekar, i mitten av 1800-talet ingalunda något stillastående samhälle. Befolkningen vintertid beräknas 1840—65 ha ökat med icke mindre än 84 procent till 11 400 personer — förmodligen främst beroende på inflyttning av arbetsfolk från landsbygden. Någon demokratisering innebar 1860-talets kommunalreform inte i Uppsala, lika litet som på andra håll. Genom övergången från stånds- och privilegiesamhällets organ — allmän rådstuga, magistrat, äldste och i viss mån sockenstämma — till nya former — stadsfullmäktige, en av dem vald drätselkammare o. s. v. — kom till att börja med inga nya befolkningselement in i kommunalpolitiken, åtminstone inte som i praktiken bestämmande. Det var i stort sett alltför fråga om borgerskap och stånds personer vid avgörandena. De mest framträdande personligheterna passerar revy i boken och blir övertygande karakteriserade: landshövding Robert von Kræmer, lantmästaren greve Henning Taube, borgmästare Napoleon Kindström, rådmän L. W. Henschen, häradshövding G. Östberg, borgerskapsrepresentanter som medlemmar av släkten Schram, akademiker som filosofiprofessorn S. Ribbing och juristen K. Olivecrona — båda stadsfullmäktigeordförande — och många andra. För opinionsbildningen spelade redaktören för tidningen Upsala, den som »folktribun» betecknade J. O. Sundvallson, stor roll. Den ende av betydelse, som kan sägas ha företrätt de breda lagren, var den som samlare och författare kände skomakaren S. A. Hägg. Inom ett relativt begränsat omfång har Herbert Lundh — på en gång historiker och aktiv kommunalman — på ett utomordentligt skickligt sätt lyckats framhålla det väsentliga i stadens utveckling vid tiden för kommunalreformen.

Torgny Höjer

Oscar II:s »utländska» memoarer

Med utgåvan av *Oscar II, Mina memoarer III* (Stockholm 1962, Norstedt, 2 + 256 s.) har förste arkivarien Nils F. Holm avslutat utgivningen av konung Oscar II:s efterlämnade minnesanteckningar. De båda föregående volymerna anmäldes i PHT 1960, s. 189 ff, och PHT 1961, s. 94 f.

Lika litet som Oscar II:s planer på att författa särskilda »unionella» memoarer kommo till utförande, blev hans avsikt att utarbeta en serie »utländska» memoarer realiserad. Den nu utgivna volymen omfattar endast vissa anteckningar om den danska frågan, vilka påbörjades hösten 1863 och avslutades vid sekelskiftet, anteckningar om vissa internationella förhållanden 1869 samt »några ord om de Förenade rikenas politiska ställning inom det europeiska statsförbundet» november 1873 och »Tvenne bemärkelsedagar 1888». Volymen avslutas med ett helt fristående avsnitt, »Strödda anteckningar från min Farmoders tid».

Tyngdpunkten i den nu utgivna volymen ligger i det första avsnittet om den danska frågan. Oscar II har närmast velat till eftervärlden lämna upplysningar om sina personliga förhållanden till den danska tronföljdsfrågan men i detta sammanhang kommer han in på hela det ömtåliga läge, vari Danmark befann sig inför de tyska kraven på Slesvig och Holstein, och på

Sveriges och den vaknande skandinavismens dilemma. Oscar vill jäva de påståenden, som framförts, att han före prins Christians av Glücksburg val till tronföljare för egen del fikar efter den danska tronen efter Fredrik VII. Han förnekar detta bestämt men säger sig ha i den nordiska enhetstankens intresse önskat sin äldste broder Carl som tronföljare även i Danmark. Av samma skäl var han enligt egen utsago beredd att trots alla risker själv axla kung Christians mantel, när dennes tron vacklade i slutet av år 1863. Man skönjer grämselse i Oscars ord, när han skriver om de chanser till Nordens förening, som förspilldes 1851 och 1863. Oscar är synnerligen bitter över den uteblivna svenska hjälpen till Danmark 1864 och förebrår sin broder Carl XV och ännu mer dennes regering för den passivitet och räddhåga, som han menar, att de visade, då det verkligen gällde, och som han fann föga överensstämmande med tidigare alliansfördrag, biståndsdeklarationer och braskande skåltal. Bittert talar han om Sveriges förödmjukande vanmaktspolitik. Hans inställning till glücksburgarna i Danmark var från början mycket kritisk men blev med åren vänskapsfull.

Medan Oscar II i det danska avsnittet ger värdefulla upplysningar om sin egen befattning med den danska frågan under de händelserika decennierna före Slesvig-Holsteins förlust, äro de följande anteckningarna om de internationella förhållandena 1869 av mindre historiskt intresse. De ge emellertid en god bild av Oscars åsiktsförskjutning i allt tyskvänligare riktning och av hans uppfattning om Skandinavians roll i det nya Europa, som bildats efter Italiens och Tysklands enande. Tre stormakter i Europa, Italien, Germanien och Skandinavien, borde i fredens och bildningens välförstådda intressen vara förbundna, »å ena hållet mot slaviska folkens inkräktningssplaner, å det andra mot den latinska rasens anspråksfulla maktbegär». Den fjärde förbundsmedlemmen, England, skulle tillerkännas rollen att oegennyttigt vaka över världshavens frihet, som det så länge undertryckt. Sådana voro prins Oscars utrikespolitiska idéer 1869.

Fyra år senare, i november 1873, tecknar Oscar som nybliven konung ett annat, mindre anspråksfullt mål för Sverige-Norge: att bevara fred och vänskap åt alla håll. Redan nu är det emellertid uppenbart, att det är på Tysklands sida dubbelmonarkien borde stå, om kriget skulle komma.

I fjärde avsnittet berättar Oscar om sitt besök hos den döende kejsar Fredrik III av Tyskland i juni 1888 och vid ett av den kejsarliga familjens barndop några veckor senare. Oscar är mycket imponerad av den unge Wilhelm II och spår denne att bli en av århundradets mest framstående regenter och hans regering att bli för Tyskland lyckosam och ärorik! Oscar räknar sig till förtjänst att ha ihärdigt och tåligt lyckats vinna det mäktiga Tysklands vänskap åt det isolerade Sverige.

Helt betagande äro Oscars anteckningar om farmodern, drottning Désirée. Med glimt i ögat tecknar han ett älskvärt porträtt av sin bortskämda, inte så litet fjolliga »Grand' Maman», som gjorde dagen till natt och natten till dag och som ständigt drömde om att återvända till Frankrike men vars ofta återkommande Paris-resor aldrig nådde utöver Sveriges gränser.

Den tredje delen av Oscars memoarer är den mest lättlästa och den mest roande.

Vad är då slutintrycket av Oscar II:s minnesanteckningar? Ha de tillfört vår historia något väsentligt nytt och ha de gagnat den gamle konungens minne? När den första delen av memoarerna publicerades, voro förväntningarna inför öppnandet av de förseglade hemligheterna högt uppskruvade, och många blevo kanske besvikna. Några sensationer kommer Oscar icke med i sina anteckningar. Fackhistorikerna skola kanske finna de norska och de danska anteckningarna mest givande. Oscar II framstår själv i memoarerna ofta som väl teatralisk och alltför intagen av sin egen betydelse, men man bör här akta sig för anakronistiska betraktelsesätt. Konung Oscar bör bedömas från sin samtids utgångspunkter. Ingen torde i varje fall kunna bestrida hans goda vilja att befördra dubbelmonarkiens bästa och hans starka plikt känsla. Minnesanteckningarna med dess klara problemställningar ha gjort det vida lättare för oss att förstå konung Oscar och hans politik.

Förste arkivarien Holm är förtjänt av en eloge för det utmärkta sätt på vilket det omfattande utgivningsarbetet genomförts.

A. Kw

Finlands riddarhus

Som nr 1 av Skrifter utgivna av Finlands riddarhus har 1962 publicerats ett arbete *Vårt Riddarhus* (Hfors, 68 s.). Arbetet innehåller bl. a. byggnadshistoria av Marius af Schultén, en översikt av riddarhusets genealogiska och heraldiska samlingar av Torsten G. Aminoff och en redogörelse för riddarhusets porträtt och andra konstalster av Marta Hirn. Ett värdefullt inslag i de genealogiska samlingarna utgör utdrag ur kyrkböcker från Reval och Narva (s. 54). I arkivet finns även depositioner av arkivalier, t. ex. ambassadören G. A. Gripenbergs (blandning av) släkt- och personarkiv, med bl. a. hans far verkl. statsrådet Alexis G:s och morfadern geheimerådet Viktor von Haartmans papper. Wredebyarkivet omfattar dels släkt- och godshistoriskt stoff, dels den privata delen av kanslern frih. R. A. Wredes papper.

B. H-d

Viktor Magnus von Born

År 1962 har utkommit ett personhistoriskt arbete om en av Finlands mest betydande politiker under detta sekels början, friherre Viktor Magnus von Born (f. 1851, † 1917). Bokens titel är *Den siste lantmarskalken* (290 s.) och författaren von Borns son Eric von Born.

Arbetet är i flera hänseenden av intresse också för svensk historia. Förf. har många uppgifter om det Bornska släktgodset Sarvlaks (testamenterat till Svenska litteratursällskapet i Finland) och i detta sammanhang kommer han även in på äldre ägare därav, t. ex. medlemmar av ätten Creutz. V. M. von Born var själv ytterst nära knuten till Sverige, där han uppehöll sig den tid han under Bobrikovs regemente tvingades gå i landsflykt. Biografien

är av värde för den vidgade kännedom den skänker om de svensk-finländska förbindelserna under de avgörande kritiska år då striden stod om Finlands öde.

Rent personhistoriskt har det lyckats förf. att genom grundliga källforskningar utfyllda med personliga hågkomster skänka oss ett ovanligt levande porträtt av den siste lantmarskalken i Finland.

B. Bé

Biografien över Karl Staaff

»Mina förfäder ha varit bönder, präster och lagkarlar» hade Karl Staaff en gång sagt till sina vänner, »inga köpmän och militärer». Det var ett kategoriskt påstående men inte fullt korrekt. Karl Staaffs mormor hette Callerholm. Och på den Callerholmska sidan fanns det, om man vill se det så, en skönhetsfläck i bilden. En av förfäderna i fjärde generationen, borgmästaren i Kristianstad, lagmannen Nils Jonas Callerholm, var gift med en dotter till kornetten Abraham Gustaf Ziebeth. — Men det är riktigt att präst- och juristinslaget dominerade i Karl Staaffs fädernesläkt. Den hade sina rötter i Stavre by och Ljustorps socken i Medelpad. Bonden Lars Ingemarssons son Erik fick studera och blev kyrkoherde i Sunne församling i Jämtland. Även sonen valde prästyrket, men sonsonen Pehr Staaff blev bergshauptman i Sala gruvdistrikt. Nästa generation tog steget in på juristbanan. Pehr Staaff d. y. (1776—1844) kom efter kansliexamen in i Stockholms rådhusrätt, fick advokatfiskals titel, åtnjöt stort anseende som jurist och var i många år Johan Gabriel Richerts medhjälpare i 1811 års lagkommitté. En av hans söner rektorn vid Nya elementarskolan, sedermera kyrkoherden i Adolf Fredriks församling i Stockholm, Albert Wilhelm Staaff (1821—1895) blev i sitt gifte med Fredrika Wilhelmina (Mina) Schöne fader till Karl Staaff. Mina Schöne var dotter till hovrättsrådet Gustaf Schöne och hans hustru Minna Callerholm. Schöne sades på sin tid ha varit en utmärkt jurist, om hans ursprung känner man mindre. Om Callerholmarna vet man däremot att de företedde en släktrad framstående och ansedda jurister, lagmän bl. a. Detta är av särskilt intresse, ty det är tydligt att Karl Staaff i hög grad bråddes på, företedde yttre och inre drag, som påminde om de viljestarka och hårdföra Callerholmarna. Mindre på slakten Staaff, sådan den framträdde i faderns, kyrkoherdens, intellektuella, förfinade och veka typ.

Det mesta av vad här anförs framgår av inledningskapitlet till den stora biografi om Karl Staaff, som utarbetats av fil. dr Leif Kihlberg. Kihlberg har sedan han 1957 lämnade sitt mångåriga politiska redaktörskap i Dagens Nyheter fullgjort uppdraget att skildra ett viktigt avsnitt i tidningens historia, epoken från 1880-talets slut fram till det demokratiska genombrottet och Otto von Zweigbergks avgång strax därefter, d. v. s. åren 1888—1921.¹ Arbetet i två delar kom ut 1960.

Samtidigt och parallellt härmed har Kihlberg varit sysselsatt med att skriva Karl Staaffbiografien. Det var en uppgift som länge legat och vän-

¹ PHT, 1960, sid 193.

tat på honom. Den är nu löst och resultatet föreligger i två band utgivna på Bonniers förlag: *Karl Staaff. Första delen. Verdandist, advokat, politiker 1860—1905* (1962, kr. 39: 50). *Andra delen. Regeringschef, oppositionsledare 1905—1915* (1963, kr. 47: 50).

Kihlberg har haft fördelen av att delvis kunna utnyttja samma material till de bägge arbetena. Till hans förfogande har dessutom stått de Staaffska papperen i Carolina. Han har även kunnat anknyta till sitt tidigare stora arbete, doktorsavhandlingen från 1922 »Den svenska ministären under ståndsriksdag och tvåkammerssystem. Intill 1905 års totala ministerskifte». Hans inlevelse i epokens politiska historia är också utomordentlig.

Det föreliggande verket om Staaff är främst en politisk biografi. Personligheten Staaff har det varit svårt att fånga. Trots en intensiv och skicklig inventering av såväl skriftliga källor som de muntliga vittnesmål, vilka ännu stått att erhålla från tiden, har författaren endast delvis kunnat ge den gängse bilden av människan Karl Staaff några nya drag. Av naturen otillgänglig och förbehållsam lät denne icke ens sina närmaste vänner komma sig in på livet. Han var blyg särskilt inför damer och man kan säga principiellt desintresserad av det motsatta könet. Han har heller icke lämnat dokument efter sig, som kunnat ge speciella ledtrådar till hans innersta väsen. Inför den gåtan har också den samvetsgranne minnestecknaren varit tvungen att göra halt. Men Kihlberg har, med den reservationen, ändå förmått giva en bild av mannens gärning och personlighet som i sin lödighet och vederhäftighet har få motstycken i vår politiskt-biografiska litteratur.

Att lämna ett detaljreferat av arbetets innehåll är här uteslutet. Det vore närmast som att ösa ur ett ymnighetshorn fyllt av tidigare icke framdragna eller utnyttjade uppgifter, av nya värderingar och slutsatser. Vare nog sagt att man i verkets första del får följa Staaffs utveckling, hans bildningsgång över studieåren i Uppsala och de verksamma juriståren fram till insatserna vid unionsfrågans avveckling. Då hade politiken tagit honom i sitt våld. Andra delen domineras av de politiska striderna under och mellan statsministerperioderna med kulmen i borggårdskrisen. Därefter kommer skildringen av hans sista levnadsår — tonande ut som det tragiska slutet i en klassisk tragedi.

Arbetet får i sin helhet prägel av de egenskaper man finner förenade hos författaren: vetenskapsmannens noggrannhet och objektivitet, den tränade journalistens klara, knappa, eleganta stilkonst.

Många personer, vilka som politiska förgrundsfigurer under decennierna kring sekelskiftet kommit i beröring med Staaff, förekomma i biografien. De få ofta karaktäriserande belysningar. Ur det välredigerade personregistret förtjäna en del namn att plockas ut. De äro framför andra Theodor Adelswärd, Ivar Bendixson (Staaffs närmaste och förtroligaste vän från ungdomsåren), Fridtjuv Berg (vilkens politiska gärning får en varm uppskattning), David Bergström (hans insatser bedömas stundom rätt kritiskt), Carl C:son Bonde, Gustaf Boström, Hjalmar Branting (Staaffs vän i ungdomen och även senare), Ludvig Douglas (flera brev till honom från drottning Victoria ha dragits fram), Nils Edén, Albert Ehrensvärd, Carl Ekman, Hjalmar Hammarskjöld, Tor Hedberg, Adolf Hedin, Johannes Hellner,

Carl Lindhagen, Arvid Lindman, Christian Lundeberg, Erik Palmstierna, Daniel Persson i Tällberg, Alfred Petersson i Påboda, Axel Schotte (vilkens betydelse som Staaffs betrodde rådgivare starkt framhåves), Lars Tingsten, Eric Trolle, Ernst Trygger, Fredrik Wachtmeister, Johan Widén, Otto von Zweigbergk och Hjalmar Öhrvall. De upplysningar som lämnas kring dessa personer komma säkerligen att länge ge uppslag till fortsatt forskning i epokens politiska historia.

Arbetet är försett med talrika och väl valda, i flera fall icke tidigare publicerade illustrationer. De äro försedda med upplysande, ofta fyndig text. En lätt reaktion erfar man inför vissa ofullständiga porträttunderskrifter. Ett exempel. Under ett porträtt står »Karl Geijerstam». Vederbörande hette faktiskt »Karl af Geijerstam». Prepositionens bortfall är desto fatalare som den har en verklig innebörd, »av Geijers stam». Ett lustigt misstag sker i kommentaren till den i del 2 återgivna teckningen av P:son (överste A. M. Adlercreutz) »Norrbottningarna går över Ljusnan» (hämtad ur Puck, årgång 1904). Den beledsagande texten lyder »Lars Tingsten med dragen sabel. Kronprinsen i den andra båten ser mindre krigisk ut». De tre officerare som förekomma på bilden äro i själva verket, förutom Tingsten själv, hans bataljonschefer, dåvarande majorerna vid Norrbottens regemente Fredrik Björkman och Ludvig Fineman — den sistnämnde den föregivne kronprinsen.

Många kontroversiella problem få i Kihlbergs arbete en ny och omsorgsfullt anbragt belysning. Ett av dem som här skall ägnas uppmärksamhet gäller det omdiskuterade förhållandet mellan kungahuset och Staaff. Rätt tidigt kunde man enligt Kihlberg påvisa utslag av antiroyalism hos Karl Staaff. Det första tecknet sågs ha varit uttryck för en reaktion mot den överdrivna »undersåtenhet» som låg i tiden. Han medverkade liksom den äldre brodern, publicisten Pehr Staaff, redan 1881 i en broschyr »i den andan». I ett brev från omkring 1895 ställt till vännen Ivar Bendixson, där den norska frågan dryftas, uttrycker Karl Staaff misstanken att dynastiska intressen möjligen spelade en roll i kungahusets ställningstagande i frågan. Han tillägger i brevet att det synes honom betecknande för den djupa nedgång som i politiskt hänseende råder i landet, att det på allvar kan ifrågasättas, att konung Oscar skall »ligga i händerna på en så notorisk odugling som stora G» (d. v. s. kronprinsen). Den kritiska inställningen mot kronprins Gustaf fanns alltså tidigt hos Staaff. Enligt vad Kihlberg längre fram anför tycks kronprinsen själv från början icke ha hyst några särskilda fördomar mot Staaff. En uppteckning av Sigfrid Wieselgren, som återgives, vittnar om att kronprinsen vid ministären von Otters avgång 1905 skulle ha sagt till upptecknaren: »Jag är viss om att en ministär Lundeberg ej skulle hålla sig uppe länge. Sedan vore tiden inne för en liberal ministär von Friesen—Staaff.» Denna inställning hos kronprinsen bekräftas av Lundebergs och Edvard von Krusenstjernas minnesanteckningar. När budet 1905 gick till Staaff att bilda regering, hade kronprinsen till skillnad från kungen ställt sig positiv till åtgärden. Han hjälpte sedan Staaff att övervinna Trolles betänkligheter mot att inträda i den nya ministären.

Men vad var det som åstadkom sinnesändringen? Kihlberg säger i anslutning till Staaffs tillträde på statsministerposten 1905, »att Staaff icke vändade sig mycket av samarbetet». »Han anade vilka åsikter som bibragts tronarvingen. Staaff ansåg Gustaf dåligt utrustad rent intellektuellt. Det är möjligt att kronprinsen längre fram fick höra talas härom och det bidrog till en växande antipati mot Staaff» (del 2, s. 31). Kihlberg ger här en av nycklarna till problemets lösning, d. v. s. grunden för Staaffs negativa förhållningssätt. Han fastställer också att »ingen politiker kunde göra anspråk på att stå kronprinsen nära». Han var tillbakadragen, nästan stram, konstaterade de nya statsråden. Om Staaff på sitt håll säges ytterligare, att han inte hade »för avsikt att bedriva någon kurtis av kungafamiljen. Han hade naturhinder, styv i ryggen som han var», hade svårt att finna sig till rätta i den tidens slottsmiljö.

Slutsatsen blir att kontaktsvårigheterna voro stora på ömse håll. Kihlberg sammanfattar emellertid sin bedömning så att man knappast från början kunde skönja någon benägenhet hos kronprinsen att lägga stenar i vägen för den första Staaffska ministären.

De verkliga irritationsanledningarna dök upp senare. »Att tilldela tvisterna om kronprinsens apanage och de kungliga flagga, dessa till synes banala affärer, en framskjuten plats i historien är icke oberättigat. De betydde mycket för kungamakten och den frisinna ledaren, både då och senare», säger Kihlberg.

Först apanagefrågan. Redan vid ministärbildningen hade Staaff förklarat, att kungahuset icke borde bli ekonomiskt lidande på unionsupplösningen. Man ville dock inte, att regeringen — Kungl. Maj:t — skulle ta initiativet. Det borde ordnas motionsvägen. Resonemanget mötte ingen invändning från kungens och kronprinsens sida. Men det kom inga motioner. Staaff misslyckades att få fram dem, satte inte tillräckligt mycket kraft till för det. Kung Oscar, som principiellt icke haft något emot att stå som initiativtagare i ärendet, blev »förgrymmad». Statsråden Trolle och Tingsten gav i statsrådsberedningen uttryck åt sitt missnöje över det sätt varpå statsministern skött saken.

Först 1907 rättades affären till. Då framlades dels en proposition, dels en partiledarmotion, där Staaff var en av undertecknarna. Men skadan var redan skedd. Vad som i Staaffs handläggning kan ses som osmidighet och otur i förening, uppfattades av kungahuset som en medveten och sårande nonchalans. Det anföres att även Schotte och Hellner ställde sig kritiska mot det sätt varpå Staaff skött ärendet. Hellner fann tillvägagångssättet »alltför stelt och psykologiskt». Kihlberg tillfogar: »Det går inte att bestrida riktigheten härav.»

Den andra incidenten gällde flaggfrågan. Efter unionsupplösningen skulle det bli en ny flagglag. Enligt ett inom regeringskretsar framlagt förslag skulle kungafamiljen berövas sin tidigare rätt att föra örlogsflagg på de kungliga slotten. Kronprinsessan Victoria blev särskilt upprörd över detta. Det framgår bl. a. av ett utdrag ur ett brev från henne till utrikesminister Trolle, som återges. Hon betraktade förslaget som en kränkning av kungafamiljen. Det blev en dragkamp i frågan mellan olika meningar, även inom

regeringen. Till slut gav Staaff med sig på en kompromisslösning, som kronprinsen förordat.

Dessa bägge affärer — som egentligen rörde sig om problem som nu förefaller borde ha varit lättlösta — fingo stora verkningar. Staaffs doktrin härvidlag uttolkas av Kihlberg så att denne ansåg, att kungens omdöme icke skulle betyda mera än hans eget även i sådana frågor som de förevarande. Men kungahuset ansåg sig bryskt och nonchalant behandlat. Flera — även inom den Staaffska regeringskretsen — delade denna uppfattning.

Nu femtio år efteråt, när händelseförloppet i det närmaste klarlagts, får man vid bedömningen i ena vågskålen lägga Staaffs på en avog förhållning inställning grundade och med personliga hämningar förenade svårighet att nå rimlig kontakt med kungahuset. I den andra att Gustaf V, påverkad av sitt växande misstroende mot vad han befarade vara Staaffs avsikter, bröt mot regeln att i politiska ting icke söka rådgivare utanför regeringskretsen.

Ännu ett kapitel, som sammanställer mycket hittills okänt material, må här kommenteras. Det är det som behandlar Staaffs verksamhet efter demissionen 1914, »Kampanj mot aktivismen». Staaff och de honom politiskt närstående, i främsta rummet Schotte, befarade vid årsskiftet 1914—15 att dolda krafter »på högsta ort» arbetade på att föra in Sverige i kriget på Tysklands sida. Schotte (då ännu icke landshövding i Umeå) skriver i ett brev till Mauritz Hellberg, att ute i landet är f. n. blott ett intresse starkt »och det är att vi ej få komma med i det stora Ragnarrök . . . Ej något sneglande åt det håll där man nu medvetet arbetar på att dra oss med. Ty det gör man i militärkretsar». Schotte befarar också att vissa av regeringsmedlemmarna — det är sannolikt Wallenberg och Mörcke som åsyftas — skulle kunna »störtas av någon opererande militärkamarilla».

Sommaren 1915 offentliggjordes den anonyma aktivistboken, »Sveriges utrikespolitik i världskrigets belysning». Dess syfte sades vara att verka för modig uppslutning på Tysklands sida. Den fick ett kallt mottagande även på högerhåll. Men Staaff liksom Schotte fruktar nu att Finlandsfrågan, strävandena för Finlands frigörelse, kan tas som intäkt för ett samgående med tyskarna. Finlandssvenskarnas verksamhet oroar dem också. I en signerad artikel i tidskriften Forum våren 1915 skrev Staaff: »Sverige måste ta sig till vara för äventyrspolitik med oöverskådliga risker, finnarnas inblandning i våra angelägenheter borde kärvt tillbakavisas».

Staaff höll under sommaren 1915 en hel rad föredrag för att stödja regeringens, särskilt Wallenbergs, till neutralitet syftande politik. Däri sekunderades han av Branting, som dock starkare än Staaff betonade sina sympatier för västmakterna.

Kihlberg presenterar de »ofta högröstade tyskvännerna». »Den sorten fanns företrädd runt om i bygderna, i herrgårdar och prästgårdar, bland ämbetsmän och officerare. Det var en labil opinion. Aktivisterna räknade med dessa osäkra faktorer i ett spänt läge, en kris, deras motståndare gjorde det också». På vänsterhåll hade man en krypande känsla av osäkerhet, säger Kihlberg. Om den kungatrogna officerskåren särskilt vid gardesregementena sade somliga, att den var »galen» (Fredrik Wachtmeister i brev till Schotte). Kihlberg summerar att Staaffs och Brantings farhågor för

en kuppattad utveckling under tryck av tysk och finsk påverkan »inte bara kunde avfärdas som spökbilder eller — för Staaffs del — som komplex från 1914». »Staaff ansåg sig ha sakliga skäl för sin allvarliga bedömning av situationen». »Hur långt dessa räckte var vid den tiden omöjligt att bedöma» blir minnestecknarens slutsats.

Man kan instämma häri och även i tillägget, att »faran från den egentliga aktivistklickens föreföll väl inte stor». Det kan i samband härmed framhållas, att inga fakta kommit i dagen som bevisa att det skulle ha existerat verkliga planer på någon sorts kupp med syfte att föra in Sverige på Tysklands sida i världskriget. Vilken var i så fall »aktivistklickens» sammansättning? Mycket hänger på det. Vad man ur brev och uppteckningar fått fram är endast, att det på många håll i landet existerade en tyskvänlig opinion, liksom att det fanns ett starkt intresse för att Finland på något sätt skulle bli självständigt. Dessa åsikter voro säkert företrädade även inom officerskåren. Men att inställningen i dessa frågor, hur ensartad den än kan ha varit, skulle ha utgjort en verklig fara för landets säkerhet måste anses överdrivet. Det vore av betydelse, att medan det ännu är tid få fram ytterligare vittnesmål om huru härmed förhöll sig.

Kihlbergs stora biografi över Karl Staaff har såsom här framhållits förtjänster i många avseenden. Till en av de väsentliga bör räknas att den har klargjort och slagit fast den stora betydelse den liberale statsmannen Karl Staaff haft för det demokratiskt-parlamentariska styrelseskicket införande i vårt land. Vid sidan av Hjalmar Branting står han som en portalfigur till det moderna Sverige.

C. Kempff

Ada Nilssons minnen

Den vid sin död i maj 1964 92-åriga läkaren Ada Nilsson nedtecknade under sina sista levnadsår minnen från sin långa verksamhetstid, »*Glimtar ur mitt liv som läkare*» (Natur o. Kultur 1963, 175 s., kr. 18:50). — Ada Nilsson var född 1872, blev student 1891 och med. lic. 1900. Hon utövade därefter en känd och uppskattad läkargärning i Stockholm fram till mitten av 1950-talet. Nedsatt synförmåga tvang henne då att draga sig tillbaka från sin praktik. Hon har under sina verksamhetsår varit en av pionjärerna på det socialmedicinska och sexualhygieniska området i vårt land. Därjämte har hon varit en skicklig och nitisk främjare av kvinnosaken i alla dess former.

Efter en snabb skildring av uppväxtåren skisserar hon upp de kvinnliga medicine studerandenas utbildningsförhållanden under 1890-talet. I anslutning därtill berör hon de möjligheter som den tiden stod till buds för de kvinnliga läkarnas framkomst i yrket. Bland de hastigt tecknade porträtten av lärare och kamrater fäster man sig vid de hon i skilda sammanhang ger av sin lärare och vän professor Mauritz Salin, av doktor Emil A. Kleen och hans familj samt av de kvinnliga läkarkollegerna Alma Sundquist och Karolina Widerström. Yrket, liksom hennes vaknande intresse för politiken, för henne, ibland som det förefaller rent tillfälligt, samman med

flera av samtidens kulturpersonligheter, Selma Lagerlöf, Nathan Söderblom, Alma Söderhjelm o. a. Vid omnämmandet av dem ger hon sig sällan in på några personanalyser. I anekdotens form framvisar hon kort och skickligt karaktäristiska sidor hos föremålen. »Glimtarna» utvidgas dock i två fall till mer ingående personstudier.

Det ena gäller Oscar Levertins andra maka Ebba von Redlich (f. 1867, † 1912). Hon får i kapitlet »Vem var Ebba von Redlich?» en på författarens erfarenheter som läkare och vän till henne grundad beskrivning av sitt särpräglade levnadsöde. Tyngdpunkten ligger på hennes sista levnadsår.

Den andra är Alexandra Michajlovna Kollontaj (f. 1872, † 1952, under tiden 1930—45 sovjetryskt sändebud i Stockholm). Minnesnedtecknarens långvariga vänskap med denna märkliga personlighet har givit material till många intressanta iakttagelser, särskilt från andra världskrigets händelserika år. Inte endast ur personhistorisk synpunkt höra de kapitel som beröra Alexandra Kollontaj till bokens värdefullaste avsnitt. Utdrag ur brev från henne komplettera framställningen.

Ada Nilssons »Glimtar» är hållna i en klar, knapp och avspänd stil. Framställningen verkar i sin helhet objektiv och osentimental. Som ett prov härpå kan anföras de reflexioner hon anknuter till Ellen Key, för vilkens gärning hon hyste stor beundran och uppskattning. Ellen Key »och många med henne» hade på sin tid propagerat för att varje kvinna skulle skaffa sig ett eller flera barn. Vilken far de utvalde var inte så viktigt. Ada Nilsson lägger här till »När jag nu dagligen konfronterades med barnafödandets vanskligheter — hur många mödrar hade ens golvutrymme att lägga sina barn på under den tidens förhållanden — slog det mig att Ellen Key borde ha genomgått en kurs på B. B. innan hon gick in för denna propaganda».

C. Kempff

Beth Hennings memoarer

Beth Hennings har i »*Resa genom sju decennier*» (Sthlm 1963; Norstedt, 322 s., ill., pris kr. 35: —, inb. 42: —) i titel, inledning och avslutning betonat, att vad hon vill skildra är inte främst sitt eget liv i alla dess detaljer, utan hur hon upplevde tidsförhållandena och hur dessa återspeglats i en historiskt inriktad människas liv. Hon har undvikit direkt självanalys men har som historiker ställt samman det i dagböcker, brev, i minnet eller i annan form bevarade materialet för att söka klargöra sitt livsöde. En märkligt klar och plastisk bild framträder. Från den lilla skoltösen, som ställde för många intrikata frågor på kristendomslektionerna, fjortonåringen, som funderade ut en reformskola, den tonåriga herrgårdsflickan, som tyckte det luktade snusk i statarhemmen men snart nog fick förståelse för arbetarnas sociala krav, och till undervisningsrådet, senare läroverksrektorn och till den liberala riksdagskvinnan går en mycket rak linje. Detsamma gäller hennes forskning. Studentuppsatsen handlade om Gustav III, i kandidatuppsatsen valde hon ämne från den gustavianska tiden.

Särskilt intresserad för franska språket gav Beth Hennings snart ut ett par väl mottagna böcker med material hämtat ur Gustav III:s brevväxling med två damer ur den högsta franska aristokratien, fortsatte, när hon i 40-årsåldern tog upp licentiatstudier, med en huvuduppsats om Tessin som uppfostrare (tr. i PHT 1932, s. 4—37) och disputerade på en avhandling om Gustav III:s kronprinstid. När pensionsåldern kom, blev, som hon säger, Gustav III »min räddning». Det resulterade i hennes stora, förnämliga monografi (1957) och följdes några år senare av Gustav III-boken i serien »Ögonvittnen».

Beth Hennings tid i riksdagen och skolöverstyrelsen blev kort men gav vidgade vyer och ytterligare kvalifikationer för den pedagogiska livsuppgiften som rektor för det nygrundade läroverket för flickor på Södermalm. Vad som ur den historiska aspekt hon själv anlagt skulle ha varit av intresse att veta är, vilka speciella svårigheter hon som kvinna haft i sina studier, sitt arbete, i riksdagen och i samband med diverse andra uppdrag, som hon f. ö. bara snuddar vid. Att problemet varit brännande skymtar här och var, i skildringen av Uppsalaårens diskussioner med »förstockade» studentyinglingar eller av Elsa Eschelssons självmord, som gav en ökad känsla av »den obestämda, allmänna motvind, som ännu blåste mot oss kvinnliga studenter» eller i den alldeles särskilda trivsel hon känt inom en kvinnoförening som sällskapet Nya Idun. Hon går egentligen endast in på frågan med några rader i samband med tjänstgöringen i skolöverstyrelsen. Nu »blev det definitivt slut på allt kalfatrande från mäns sida i min närvaro om skillnaden mellan manligt och kvinnligt i fråga om begåvning och förmåga, med godtyckliga jämförelser, förutfattade meningar och allmän bornyr. Det hade plågat mig ända sen ungdomen att höra på och råka i debatt om, men sådana samtalsämnen kunde man inte gärna dra upp med ett kvinnligt undervisningsråd, allra minst kunde lärare göra det. Och det var en verklig lisa».

Personhistorikern har mycket att hämta i Beth Hennings bok. Den myllrar av välkända kvinnor och män från framför allt det uppsvenska kulturskiktet. Hennes stora bekantskapskrets har karakteriserats med positiva och generösa, dock nyanserade porträtt. Ett personregister hade varit mycket välbehövligt. Här ges en namnlista på de utförligast nämnda i den ordning de behandlas: Anna Sandström, Wendela Falck, Elsa Björkman (-Goldschmidt), fadern Rudolph Hennings, Gustaf Hellström, Axel Stridsberg, Samuel Fries, Adolf Noreen, Henrik Schüeck, Märta Lindqvist (Quelqu'une), Harald Hjärne, Nils Edén, Sven Tunberg, Hugo Valentin, Gunhild Bergh, överläkaren Wilhelm Scharp, Harriet Löwenhjelm, Sigrid Calamnius-Malmberg, Hjalmar Alving, Anna Whitlock, Greta Rothstein, Nils Ahnlund, Alma Söderhjelm, grevinnan Sophie Nordenfalk, f. Piper, på Löfstad, Kerstin Hesselgren, John Bergvall, Arthur Engberg, Eli F. Heckscher, Alice Tegnér, Delsbostintan (Ida Gawell-Blumenthal), Margaretha Cronstedt på Kihls gård, Ida von Plomgren.

Vitt skilda miljöer har skildrats med säker hand. Den kärleksfulla skildringen av barndomshemmet, dåv. von Schinckelgodset Wallstanäs i Uppland, är nog bokens höjdpunkt. Levande står också Uppsalakretsen med

vännerna Gunnar Gyllander och Ragnar Josephson men framför allt kvinnliga studentföreningen, där Beth Hennings snart blev ordförande, Romanäs sanatorium, där hon vistades över en vinter, skilda flickskolor i Stockholm, främst hennes »eget» Söderläroverk vid Bohusgatan, riksdagen i snabblysning inifrån, skolöverstyrelsen, sällskapet Idun, allt åskådligt och klart.

Birgitta Lager

Ragnar Casparssons memoarer del 2 och 3

Ragnar Casparsson, *Land du välsignade* (Sthlm, Tidens förlag, 1962, 330 s., pris kr. 29: —, inb. 34: —) och dens., *Brinnande horisonter* (1963, 326 s., pris kr. 31: —, inb. 36: —).

Den *andra delen* av Ragnar Casparssons memoarer skiljer sig från den första i vissa avseenden. Den innehåller flera politiska reportage från händelser, vilka Casparsson bevittnat, och färre redovisningar av personliga erfarenheter som han har gjort under den tidsperiod som behandlas. Uppaktan skildrar dock hans upplevelser från redaktionen av den syndikalistiska tidningen *Arbetaren* under dess första år efter tillkomsten 1922. Moa Martinson medverkade i tidningen och Casparsson beskriver, hur hon tedde sig för honom under denna tid, som låg före hennes skönlitterära framträdande. Sex år senare lämnade Casparsson tidningen efter en konflikt med en annan betrodd syndikalist, Albert Jensen. Följande år, 1929, anställdes Casparsson som facklig redaktör i *Social-Demokraten*. Den som anmodade honom var chefredaktören, Arthur Engberg. Samarbetet med denne i tidningens ledning ger Casparsson tillfälle till en inträngande karaktärsstudie av denna ovanligt sammansatta människa. Casparssons nästa förflyttning inom den tidsperiod som skildras i denna memoardel gick till Landsorganisationen, där han år 1933 utsågs till pressombudsman. Från denna arbetsplats ges en minnesvärd karakteristik av Johan-Olov Johansson, bergslagsförfattare och en tid ordförande bland stadsfullmäktige i Stockholm. Om Johanssons politiska förmåga har Casparsson inte någon hög tanke. Han tycks anse honom höra bäst hemma i sin egen litterära miljö. »Själv var han förvisso den underligaste i sitt galleri av oberäkneliga och märkvärdiga figurer.» Till ordförande i Landsorganisationen utsågs 1936 järnvägsmannen Albert Forslund. Hans verksamhetstid blev ovanligt kortvarig. Efter blott ett halvår inträdde han som kommunikationsminister i den regering som Per Albin Hansson bildade på hösten detta år. Casparsson uppehåller sig emellertid utförligt vid Forslunds egenskaper som facklig ledare. Omdömet utfaller negativt. Forslund säges ha brutit i förmåga att fatta beslut och lär inte heller ha kunnat uttrycka sig i skrift. Enligt Casparsson skulle LO:s snabba expansion ha hämmats om Forslund stått kvar vid ledningen. — Casparsson lägger även fram några intryck av arbetsgivarssidans representanter vid förhandlingarna med motparten. Dessa personer har dock blivit mera ytligt betraktade.

Till de sociala eller politiska händelseförlopp, som Casparsson valt att stanna vid, hör lantarbetarnas rättslöshet under tiderna innan ännu deras fackliga sammanslutning vuxit sig stark. Han granskar och fördömer de brutala och rättsstridiga metoder som Stockholmspolisen arbetade med under 1920-talet. En resa till inbördeskrigets Spanien 1937, varvid han som resällskap hade kyrkoherden i Brännkyrka Jonas Lindskog, blev för Casparsson en skakande upplevelse. De båda hade inbjudits av den angripna regimen och rapporterade vid hemkomsten offentligen om sina iakttagelser. Ett annat år utsträckte Casparsson sina färder ända till Mexiko och U.S.A. Porträttet av en amerikansk fackföreningsledare, som han mötte i Mexiko, grundar sig övervägande på litteraturstudier. Det förekommer dessutom, att han offerar onödigt utrymme åt att motivera självklara politiska omdömen, såsom då han lidelsefullt fördömer pakten mellan Stalin och Hitler. — I personregistret saknas Henning von Melsted (sid. 36), Kaarlo Ståhlberg (132), Hjalmar Procopé (125, 126), Martti Wallenius (132, 133), Ernst von Born (133) och flera personer på sidorna 173 och 174.

Tredje delen av Casparssons memoarer öppnar tiden från 1939 till 1952. Vid den senare tidpunkten utsågs författaren till landshövding i Västerås. Han förklarar sig härmed ha avslutat den framställning av händelser under sitt liv, som han velat ge. Någon ny del är alltså inte att vänta. Den sist utkomna är den mest dramatiska och innehållsmättade av de tre. Författarens goda inblick i rikspolitiska angelägenheter under dessa år dokumenteras. Sveriges hållning till andra länder under andra världskrigets år uppkallade honom till självständiga ställningstaganden. Då under Finlands vinterkrig Sveriges hjälp till detta land skulle organiseras, kom Casparsson att spela en ledande roll som representant för de fackliga organisationerna. Under resor till Finland fick han tillfälle att knyta många personliga förbindelser med finländska politiker, även med sådana som hade andra åsikter i inrikespolitiska frågor än Casparsson. För Finlands nya krig med Ryssland, som inleddes bara något år efter det förstnämndas slut, hade han emellertid ingen förståelse. När företrädare för finländsk krigsopinion, i flera fall socialdemokratiska, ånyo vände sig till honom med vädjan om svenskt stöd ställde sig Casparsson avvisande till andra insatser än sådana som var av humanitärt slag. Vid dessa överläggningar dolde han på intet sätt sin mening, det framgår med önskvärd tydlighet av memoarererna.

Casparsson redogör för sin hållning till de eftergifter som gjordes av den svenska regeringen inför tyska anspråk. Hans meningsbyten med statsministern Per Albin Hansson blir för läsaren särskilt givande. Casparsson får flera tillfällen att demonstrera sitt ovanliga kurage. Sin kritiska inställning till Hansson sökte han inte dölja för denne och gör det inte heller för eftervärlden. I utrikesangelägenheter tycks Casparssons kritik mera gälla Hanssons sätt att försvara sin politik mot presskritik än dennas inriktning. — De politiska flyktingar som räddade sig undan nazismen genom att uppsöka Sverige fann en varm förespråkare i Casparsson, som vid några tillfällen hade möjlighet att göra sitt inflytande gällande till deras förmån inför byråkratiska myndigheter. År 1943 mötte han i ett flyktingläger i Dalarna Herbert Wehner, numera vice ordförande hos de västtyska socialdemokraterna.

Casparssons initiativ att komplettera den fackliga insatsen för morgontidningen Social-Demokraten med den LO-drivna Aftontidningen vann ingen förståelse hos statsministern. Förhållandet mellan Casparsson och Hansson präglades över huvud taget av kyla och replikföringen dem emellan, av återberättelsen i memoarerna att döma, av stor, ibland brutal uppriktighet. Det kom på Casparssons lott att engagera de ledande männen i den nya kvällstidningen. Över Stig Ahlgrens och Karl Gerhards medverkan i tidningens spalter är Casparsson belåten, något mindre nöjd blev han med Erik Wettergrens och Folke Thunborgs insatser i tidningsföretaget. Till den viktiga posten som chefredaktör för denna huvudstadstidning utsågs, också på Casparssons förslag, överraskande nog en ämbetsman, statssekreteraren i kommunikationsdepartementet Frans Severin. Denne hade liksom Casparsson i yngre dagar varit syndikalist. Severin prisas för sitt goda omdöme och sobra skrivsätt, och Casparsson anser sig ha gjort ett gott val 1942 vid tidningens tillkomst. År 1951 drog sig Severin tillbaka från tidningen och fick till efterträdare Casparsson, vars tid som chefredaktör blev kort. Redan nästa år följde utnämningen till landshövding.

Efter kriget kunde Casparsson som svenskt ombud vid Förenade nationernas generalförsamling vidga gränserna för sin internationella orientering. Under vistelser i Paris och New York kom han att träda i närmare förbindelse med andra svenskar stadda i liknande uppdrag. Av den konservativa partiledaren Gösta Bagge tecknas i samband härmed ett mänskligt porträtt, som visar Casparssons förståelse även för sådana sidor hos Bagge som inte knöt an till porträttörens egna livserfarenheter. Diplomaten Karl Ivan Westman lärde han känna redan i Helsingfors under kriget, där Westman då var sändebud. Sedan Westman förflyttats till Paris, upptogs förbindelsen ånyo, när Casparsson kom dit som delegat. Bekantskapen utvecklades till vänskap, sedan de båda landsmännen förenats i intresset för Esaias Tegnér's epistolära verksamhet.

Ake Lilliestam

' Harald Schillers strövtåg i det förgångna

Till Harald Schillers 65-årsdag har ett antal av hans kulturartiklar i Sydsvenska Dagbladet från de senaste tio åren samlats under rubriken »*Strövtåg i det förgångna*» (Malmö 1963, Allhems förlag; 222 s., inb. kr. 32: 50) i en vacker, rikt illustrerad volym. Förutom reseminnen från Italien, Österrike, Danmark och Sverige och barndomsminnen från överläkarhemmet i Falköping återger Schiller möten med några kända personligheter, alla till åren komna, i åldrandets och dödens vemodsbelysning. Den gamle Anders de Wahl skildras i en patetisk situation, gråtande av nervositet på det enkla hotellrummet kvällen före en av sina sista premiärer — i rollen som Swedenhielm på Malmö stadsteater — och kämpande med memoreringssvårigheter. Makaber är också skildringen av Verner von Heidenstams begravning en strålande vårdag 1940 i krigets skugga med ett heterogent begravningsfölje. I diktarens hem samlades bl. a. representanter från konungahuset, framträdande kulturpersonligheter som Hanna

Pauli, Karl Otto och Lisen Bonnier, Fredrik Böök, Sven Hedin, representer från tyska och finska legationerna, Johannes Jørgensen från Danmark och Sigrid Undset. Den sistnämnda hade sorg över sin nyligen i Norge av tyskarna nedskjutne son och utslungade genom tystnaden vid begravningskaffet ett anatema över »förrädaren» Knut Hamsun. — Sven Lidman kom för sent till ett avtalat sammanträffande med Schiller en somrardag i Malmö. På Stortorget hade Lidman mött Gud och måste först in i S:t Petri och tacka. Hans ärende till Schiller var en undran över uttrycket i Heidenstams ögon. Det förföljde honom som ett vittnesbörd om en stor människas tragik, när hon mist tron på Gud. Själv utropade Lidman då och då under samtalets gång: »Vad jag är frälst, vad jag är lycklig över att jag är frälst.» — Den temperamentsfulle finländske dirigenten Georg Schnéevoigt hörde som ledare av Malmöörkestern till Schillers vänner. Hans ord till denne på sin dödsbädd var: »Nu skall jag dö, nu när jag lidit så mycket, att jag skulle kunna dirigera Beethoven och Brahms som aldrig förr. Nu när det är för sent.» Minnena kring prins Eugen och Johannes Jørgensen är ljusare och vad gäller den senare förbundna med Schillers kärlek till Italien och till Birgitta-minnet. Dessa intressen förenas också i hans porträttskiss av Elisabeth Hesselblad, abbedissa i S:ta Birgittas kloster i Rom. Ett kapitel ägnas Bo Bergmans mödernesläkt Nórén.

B. L.

Ny årgång av Svenska slätkkalendern

Av *Svenska slätkkalendern*, som 1962 åter började utkomma efter mer än ett decenniums uppehåll (se PHT 1962, s. 114 f.), har 1963 även *sextonde årgången* utgivits. Utgivare äro liksom föregående år museimannen professor Gösta Berg samt överstarna Curt Kempff och Börje Furtenbach med historikern och bibliotekarien fil. lic. Torsten Dahl som redaktör.

Omfanget har ökats från 564 till 590 sidor, av vilka 55 innehålla register över ingifta personer såväl i föregående årgång som i denna. Därigenom har en brist bortfallit, som påtalades i PHT:s recension av den förra. Skada är blott, att detta välkomna register icke utredigerats i en alfabetisk följd utan i fyra, d. v. s. varje kön i vardera årgången har fått sitt särskilda register, vilket försvårar användningen.

En annan nyhet i årgång 1963 är, att särskilt tidigare i litteraturen icke behandlade släkter i allmänhet efter ingressen försetts med en källhänvisning, som redovisar, hos vem otryckt material om slakten finnes samlat. Detta är av stort värde, eftersom enligt företaget i många fall »icke någon ingående källforskning kunnat företagas» utan uppgifter om äldre släktled i regel få »stå för uppgiftslämnarnas räkning». Endast i fråga om släkterna Bruce, Gynther, Hassler, Pousette, Stenström och Willers saknas såväl litteratur- som källhänvisningar.

Antalet behandlade släkter är i den nya årgången 148, av vilka 56 icke behandlats i tidigare årgångar, d. v. s. antalet släkter är mindre än i föregående årgång men antalet nytillkomna större. Även artiklar om tidigare

behandlade släkter innehålla emellanåt nytt stoff i fråga om äldre led. Sålunda är ingressen till släktartikeln Hildebrand här dubbelt så lång som i årgångarna 1912—1950, vilket är av speciellt värde, eftersom uppgiftslämnaren, professor Bengt Hildebrand, har avlidit.

Anmälnaren vill begagna tillfället att föreslå en omprövning av redigeringsprinciperna. Fråga är nämligen, om det verkligen är rimligt att bibehålla Svenska släktkalenderns karaktär av presensmatrikel, som Elgenstierna lånade från adelskalendern. Släktkalenderns funktion som personhistoriskt uppslagsverk kräver enligt anmälnarens mening i stället anslutning till de principer, som kännetecknade de senare årgångarna av V. Örnbergs Svenska ättartal. Örnberg redovisade som bekant också avlidna släktmedlemmar, även om de ej efterlämnat barn, som fört namnet vidare. Han meddelade också, var avlidna släktmedlemmar bott, varom uppgift ofta saknas i den nuvarande släktkalendern, en olägenhet, när den intresserade läsaren vill forska vidare. Därjämte utsätter den nuvarande släktkalendern födelsedata endast för levande släktmedlemmar, medan för avlidna blott årtal meddelas. Hos Örnberg redovisades i möjligaste mån data även för de avlidna, varigenom direkt anknytning till kyrkoboksmaterialet vanns.

Viktigast är emellertid, att denna värdefulla släktkalender må fortsätta att utkomma, helst i samma snabba takt som hittills kännetecknat dess nya följd.

Hans Gillingstam

Släkten Rennerfelts öden

Bankdirektör Bertel Rennerfelt har utgivit ett stort arbete under titeln *Släkten Rennerfelt*, Anteckningar för släkten (1—2, Sthlm 1963, s. 1—576, 577—1147. 8:o). Den anspråkslösa undertiteln kompletteras av några »Slutord» (s. 1030), där förf. om sin släkthistoria riktigt säger: Den har »gällt vanliga enkla människor, vilkas levnadslöpp i många fall förrunnit utan att avsätta särskilt djupa eller betydelsefulla spår». Han påpekar, att det gäller en krigarsläkt, men att »flertalet släktmedlemmar stannat i mellangraderna». Förf. framhåller emellertid, att släktens historia har »sitt stora intresse genom att visa, hur ett lands historiska sammanhang avspeglas i en enstaka släkts utveckling. Enkla, ofta gripande människoöden komma en nära in på livet med påtaglig skärpa men samtidigt också levande värme. De förhållanden och den miljö, vari dessa hänsovna släktmedlemmar levat och verkat, framträda såsom utmejslade ur ett större, mera allmängiltigt sammanhang». Det sagda gäller så mycket mer, som det här är fråga om en gammal släkt.

Första frågan blir då, hur gammal är den? Ätten kommer från västra Nyland, där den bodde i generationer i Lojo och det därur 1635 utbrutna Nummis där herrgården Immola ligger. Det ursprungliga, ofrälse släktnamnet var Remanen och släkten är således tydligen av rent finskt ursprung. Förf. söker sammanknyta den med personer redan vid 1400-talets början. För denna del av släkthistorien hänvisas en gång för alla till Eric Anthonis ingående och särskilt sakkunniga granskning i FHT 1963 (s. 128—131).

Anthoni anser, ätt den förste Remanen, som med säkerhet ägde Immola, var Jöns Remas, nämndeman i Lojo 1508—14. Därmed har man i alla fall kommit kronologiskt något längre tillbaka än Carpelan i sina ättartavlor. Lojo kyrka anses vara en av de första kyrkorna i Finland och trakten är urgammal kulturbygd. Det rent genealogiska förhållandet mellan Jöns Remas och Mårten Påvelsson Remanen (Remas) på Över-Immola i Nummis, som är äldste stamfadern hos Carpelan, kan emellertid ej anges. Mårten nämnes 1516—54 och var en typisk storbonde; sonen blev länsman i Lojo. Även Mårtens sonson Eskil Påvelsson var länsman och två dennes söner inträdde i krigarståndet som ryttare. Sedan de stupat fick fadern frälsefrihet på vissa av sina gods. Anthoni påpekar, att det här dock tydligen inte var fråga om upphöjelse i verkligt frälse. Förf., bankdirektör Rennerfelt, har den förtjänsten att klart belysa också ofrälse släktgrenar. Anthoni nämner, att förf. sökt tillgodogöra sig även finskspråkig litteratur men likväl handikapats genom att han inte själv kan finska.

Eskils sonson Carl Simonsson Remanen var också länsman. Förf. ger en intressant belysning av det sociala skikt de tillhörde. Carl Simonsson R. blev emellertid löjtnant samt jägmästare, i sistnämnda befattning Finlands förste. Han dog 1649 på Immola och ligger i släktgraven i Lojo kyrka. Till socialt höjande av släkten har säkerligen bidragit hans andra gifte 1637 med Anna Munck af Fulkila. En son i hans första gifte var överstelöjtnanten vid Åbo läns kavalleri Carl Rennerfelt, som själv gjorde tre adliga giften, det första redan tidigt, varför det, som förf. påpekar, säkert är faderns ställning och godsrikedom som varit utslagsgivande för den fortsatta utvecklingen.

Framställningen sker kapitelvis under anslutning till generationerna. I sådana fall påfordras helst orienterande grafiska översiktstabeller i varje kapitel, ty dylik framställning vållar alltid dispositionssvårigheter och läsaren kan ju inte, som förf., genealogien utantill. En annan teknisk sak är, att förf., som med beundransvärd energi och säkert stora ekonomiska kostnader sökt sig fram till och ofta låtit helt avskriva primärkällor, återger dessas text i den löpande framställningen, vilket något tynger. Å andra sidan är man ju glad över den klara källbevisningen och kansliexpeditionerna i fullmakts- eller annan form äro intressanta att iaktta också genom den bild, som de ger av variationerna tiderna igenom. Men eljest kan dylikt stoff kanske lättast återges i bilagsform. Förf:s arbete har för andra forskare en vägledande betydelse genom rikedom på såväl anförda källor som litteratur. Transkriptionen av urkundstexter kan någon gång diskuteras, men avvikelser från vanliga regler torde ej i större antal förekomma. Däremot begår förf. en onödig inadvartens, då han kallar ogifta adliga kvinnor för fröken redan i äldre tid. Som de av honom själv tryckta texterna klart visar, bibehölls för adelsflickor, och särskilt för lågadeln, benämningen jungfru hela 1600-talet ut, ja i flera fall långt in på 1700-talet. Fler underrubriker hade också underlättat översikten, som socialhistoriskt är både givande, ibland roande, ofta gripande som bidrag till den svensk-finländska fattigdomens betydelse.

Inte minst läsvärd är skildringen av den karolinska epoken. Förf. förtecknar ej mindre än 12 karoliner Rennerfelt. En skadades svårt och en stupa-

de i Polen, en torde ha fallit i strid mot ryssarna i Finland, en föll vid Ljesna 1708, en stupade i Ukraina, en tillfångatogs vid Perevolotjna och dog i Sibirien, en var med vid Kliszow, Thorn, Holovzin och Poltava, blev fången men rymde igen, en tillfångatogs vid Riga 1710 men flydde, en var med i Skåne 1712—15 men fick avsked »för bräcklighet», tre var med om Armfelt'ska arméns hemska marsch över de jämtländska fjällen, varvid en förfrös ena foten, och en levde ännu för att kunna bevista fälttåget 1741—43. Bland det mest gripande är två öden. I Riddarhusets samlingar hittade förf. notisen om den »avdankade» karolinen fänriken Anders Johan R., om vars död Elgenstierna ingenting har. Han dog 57-årig 1755 i Algutsboda, betecknad som »finske flygtingen» med tillägget »led af fallandesot och lifnärde sig på sistone genom tiggeri». Landet hade inte råd att sörja för alla ur den forna karolinska armén. Det andra ödet tillhör Stora ofreden. När Carl Gustaf R., då ännu blott fänrik, flytt, jämte makan Margareta Gyllenbögel upp genom Finland och ned genom Norrland, upplevde de mycket, innan de tordes återvända. Av ryssarnas härjningar på alla sätt i Finland får man livliga, hemska bilder, i mycket påminnande om den »Ostpreussisches Tagebuch» 1945—47, som läkaren greve Hans von Lehdorff utgivit om andra världskrigets sista tid.

Förf. påpekar, att medan släkten gick upp under 1500- och 1600-talen, började större svårigheter under 1700-talet och direkt social nedgång än mer under 1800-talet. Innan släktens finska grenar dog ut, nådde de dock sin kulmen med de två ryska generalmajorerna Robert R. († 1886), som slogs mot turkarna, och Selim R. († 1906 i Poltava). Båda var gifta med ryskor men barnlösa. Selim slöt den finska ätten på manssidan, medan deras syster Johanna dog ogift 1918 i Tammerfors. Äldre tiders hårda moraliska domar fick stackars Carolina Christina R. i hög grad känna på, då hon, 31 år gammal, fick en illegitim dotter, Sofie R., den sista bosatt i den gamla trakten och död först 1912 — ett stort original, till yrket en fattig sömmerska.

När Finland 1809 skilts från Sverige, uppkom den situation, ur vilken den rikssvenska grenen utgick. Adolf R. (f. 1793), som av en kornett, ville ej lyda under ryssarna, men hade ej hunnit längre än till sergeant och af-färsanställd, då hans mor dog 1817 i Åbo. Själv 24 år tog han sig i öppen segelbåt över till Sverige, där han blev underofficer vid Närkes reg. och gifte sig. Pensionsmässig 1847 vid 54 år sökte han tillverka svaavelstickor men misslyckades. Hans beskyddare major A. E. Kalmberg i Stockholm skaffade honom då som levebröd vaktmästarbefattningen vid Långholmens straffängelse. Han dog 1851.

I själva verket hade två officerare R., majoren Johan Wenzel († i Ovi-ken 1852) och löjtnanten Adam Fredrik († 1836), kvarstannat i rikssvensk militärtjänst. Den förras illegitime son blev stamfar för en släkt Liljefelt, som ännu lever och för vilken förf. redogör. Adam Fredrik åter hade en son, som blev lantmätare, medan en ogift dotter Mathilda R. († 1904 i Gunnarskog i Värmland) fick ett torftigt öde. Förf. skildrar hennes förtvivlan, när länsmannen som enda utmätningsbara tillgång hos henne tog sköldebrevet från 1652. Det räddades dock av förf:s fader, som betalade den gamla frökens skuld, och finns nu på Riddarhuset.

Adolf R:s gren fick socialt börja om. Men man hade kvar namnet, som minde om bättre tider och sakta men säkert arbetade sig släkten upp igen, nu ej som militärer utan i borgerliga yrken och mest med uppenbar teknisk begåvning som ingenjörer. Redan Adolfs söner slog sig fram. En var den radikale stationsinspektoren Carl Henrik R., som svärmade för frihetskämparna Garibaldi, Bakunin och Engelbrekt, vilket inverkade på namnval för barnen (grenen utdöd på manssidan). Han är ett färgrikt inslag, liksom sin brorson uppfinnaren Ture Gustaf R. († 1950), som gjorde stora amerikanska affärer. Ture R:s fader Adolf Bernhard († 1904) gjorde sig en god ekonomisk ställning som urfabrikör och hamnfogde i Arvika. En hans brorson var uppfinnaren (bl. a. till »rennerfeltugnen») Ivar R. († 1949). Adolf Bernhards son grosshandlaren i järnaffärer Carl Bernhard R. († 1907) i Arvika är förf:s fader. Förf. tecknar intressant båda föräldrarnas personligheter. En framstående skogsvetenskapsman var Ivar R:s son docenten fil. dr Erik R. († dec. 1962). Till armén, släktens forna yrkesmiljö, har ingen återgått mer än förf:s bror Ake R. († 1953). Då han — förut blott reservofficer — fick sin ordinarie kaptensfullmakt 1943 var det 109 år sedan en släktmedlem (Johan Wenzel) erhållit en sådan.

Efter den egentliga texten kommer en rad belysande bilagor — med stamtavla, släkttabeller, belysning av yrkesval, kartor, käll- och litteraturförteckning. Personregistret (som dock ej är alldeles fullständigt) orienterar lätt läsaren i boken. Förf:s juridiska kunskaper har otvivelaktigt varit honom till stor nytta i hans forskning. Hans bok är, såsom redan påpekats, både läsvärd, intressant och värdefull och speglar på mångsidigt sätt det gamla svenska rikets öden. Vackra illustrationer förhöjer intrycket. I sin helhet vittnar boken om förf:s energi och livliga intresse för svensk-finländsk personhistoria.

Bengt Hildebrand

Stårckska släktboken

År 1924 publicerade lektor Jon Stårck första delen av Stårckska släktboken innefattande de äldre släktleden (t. o. m. början av 1700-talet) av den 1632 adlade ätten Stårck. Arbetet mottogs med stor välvilja även av en så kritisk läsare som arkivrådet Johan Axel Almquist (PHT 1924, s. 195 f.). När förf. 1962 utgav en ny del, *Stårckska släktboken. En släkts öden under trenne sekel. Försök till familjekrönika. Del 2. Släkten i Finland, släkten i Sverige från 1819* (143 s.), kan han se tillbaka på en period av ovanligt djupgående källforskningar i svenska och finska arkiv i sin släkts historia. Resultatet har också blivit en mycket vederhäftig släktbok, präglad framförallt av förf:s samvetsgranna redovisning av begagnade källor för de olika lämnade uppgifterna.

De generationer av ätten Stårck, som behandlas i det nu utkomna verket, intogo för det mesta en relativt blygsam ställning i samhället. Särskilt gäller detta om de finländska släktmedlemmarna. Vi finna flera av dem som underofficerare eller mönsterskrivare. Som förf. i en sammanfattning konstaterar är det flera omständigheter som bidragit till släktens otvivelaktiga pauperisering, bl. a. stora barnkullar och giften i flera fall med allmogedöttrar.

Av 1800-talets släktmedlemmar i Sverige intresserar särskilt förf:s farfar kapten Jacob Reinhold Stårck (f. 1797, † 1868), som bl. a. en del år på 1840-talet var styresman för Carl Gustafs stads gevärsfaktori. I detta lik-som i flera andra fall har det lyckats förf. att meddela ganska fylliga levnadsteckningar. Han har nämligen följt den som rec. menar lyckliga redigeringsprincipen att till särskilda kapitel sammanföra biografiska uppgifter. De genealogiska tabellerna ha begränsats till ren dataredovisning.

Som ett gott mönster för andra släktforskare rekommenderas Stårckska släktboken.

B. Bé

Släkten Gottlieb, dess ursprung och släktkrets

Emil Gottlieb kallar sin släktredogörelse för »*Våra barns släktkalender, fädernesidan*» (1962; privattryck, 305 s., ill.) med underrubriken »Anteckningar för den inre släktkretsen». Han vill därmed anspråkslöst markera dess privata karaktär. Den har emellertid även allmänt intresse genom den okonstlade och sympatiska inblick den ger i danska och svenska borgerliga familjer. Släkten Gottlieb (behandlas i Sv. släktkal. 1962) härstammar från familjen Nicolai i Bautzen, Sachsen, där författarens förfäder i varje fall från 1600-talets början var »Bierhof-Eigener». År 1723 utvandrade Friedrich Gottlieb Nicolai till Danmark, där han gifte sig med en apotekaränka och etablerade sig som apotekare i Kalundborg. Sonen, som blev rådman och byfogde i hemstaden, upptog faderns förmamn som släktnamn. En svensk släktgren bildades genom att författarens fader 1873 överflyttade till Sverige och 1879 gifte sig med Elisabeth Bergstedt, dotter till den kände publicisten och liberala politikern Carl Fredrik Bergstedt och Mathilda Geijer. Största delen av boken ägnas släkten Gottlieb med naturlig tyngdpunkt på senare generationer, varvid bl. a. den av författarens danska hustru förda dagboken varit ett stöd. Den norska släkten Schröder, de danska släkterna Björn och von Westen, och de svenska Bergstedt, Granlund, Geijer och Altahr behandlas i särskilda kapitel, som samtliga avslutas med käll- och litteraturredogörelser. Det inom familjen rikligt bevarade och här väl utnyttjade brevmaterialet ger framställningen konkret belysning.

B. L.

Arkivinventering

Kommissionen för riksinventering av de enskilda arkiven under ordförandeskap av f. d. krigsarkivarien fil. dr Birger Steckzén började sin verksamhet sommaren 1958 och framlägger 1963 i *Bulletin Nummer 1* (64 s.) redovisning för sitt arbete. Avsikten är att inventera såväl enskilda personers arkiv som gårdsarkiv, firmaarkiv, försämringsarkiv, folkrörelsearkiv o. s. v. Viktiga förarbeten föreligger för Väst-sverige och Västmanland men framför allt i fil. dr Otto Waldes († 1963) stora lappregister över enskilda arkiv. I Uppsala universitetsbibliotek har

detta länge funnits tillgängligt för forskare. I den nu utkomna Bulletin nr 1 har kommissionen redovisat en arkivinventering för Södermanlands län från 1958—59 och därvid särskilt undersökt de sörmländska herrgårdsarkiv som ej registrerats av Walde. Inventeringen upptar c:a 140 gårdarkiv, som presenteras klart och koncist med några rader för varje arkiv och kompletteras med ett särskilt person- och släktregister, som hänvisar till gårdarna. Bulletinens huvudparti (s. 21—59) upptas av »Privatarkiv och enskilda personers arbetspapper i Kungl. Krigsarkivet». Den fortskridande inventeringen kommer att bli av oskattbart värde för all historisk forskning. Redan Göran Setterkrans publicering i Stockholms stadsarkivs årsberättelse 1959 av detta arkivs omfattande bestånd av person- och släktarkiv var ett bidrag av samma värdefulla slag. En redogörelse för Riksarkivets enskilda brevsamlingar har glädjande nog också nyligen utkommit.

B. L.

Ämbetsmannalängder

Sten Lewenhaupt, *Svenska högre ämbetsmän från 1634* (Sthlm, Norstedt, 1961, 256 s., pris inb. kr. 53:—).

År 1925 utgav dåv. förste arkivarien i Utrikesdepartementet, legationsrådet greve Sten Lewenhaupt sin bok »Staternas främste under nyare tiden. Namn och årtal», en samling av längder över statsöverhuvuden, stats- och utrikesministrar etc. för en rad länder. Boken innehöll emellertid även svenska ämbetsmannalängder omfattande t. ex. statsråden efter 1809, landshövdingar från 1719, biskopar under den efterkatolska tiden etc. och i detta avseende är 1925 års lilla bok ett embryo till 1961 års stora volym. Fördelad på tre olika perioder (1634—1719, 1719—1809, 1809—1961) lämnar den inte mindre än 2 200 längder, varav dock många förekommer under alla tre eller två av perioderna. Det verkliga antalet blir ändå högst betydande, säkerligen åtskilligt över 1 000. I detta sammanhang kan man fråga sig om periodfördelningen är ett bra arrangemang. Ur vissa synpunkter hade helt sammanhängande längder varit att föredraga. Mot detta talar dock ett annat och kanske viktigare övervägande. Periodindelningen är baserad på årtal av synnerlig vikt i vår administrativa historia medförande både borttagande av ämbeten och nytillskott av sådana. Ett sammanförande av stoffet efter enhetlighetsprinciper skulle fört helt differenta element nära intill varandra. För de historiska studier, för vilka boken är utmärkt lämpad, passar nog den valda ordningsprincipen bäst. Tillgängligheten underlättas av tre register, ett vanligt efter innehåll, ett annat över ämbetena i alfabetisk ordning och till sist ett alfabetiskt namnregister.

Boken vill tjänstgöra som uppslagsbok och dess nytta som sådan är omedelbart begriplig. För sådana verk är tillförlitligheten naturligtvis en fundamental sak, men om denna är det svårt att omedelbart yttra sig. Det sker bäst efter några års begagnande. En omedelbar uppfattning därom hade dock varit relativt lätt att få om förf., åtminstone i grova drag, orienterat om de källor han brukat, och om grunderna till att han i angivna fall avvikit från dessa. Detta har emellertid icke skett. Undertecknad har

gjort några stickprov, dels systematiskt i ett par specificerade fall, dels i form av kontroller i samband med andra studier, under den relativt korta tid boken varit i hans händer.

Kontrollen gentemot en rad moderna arbeten har utfallit något olika. En jämförelse med Bror Olssons herdaminne för Kalmartiftet visar till en början en rad öoverensstämmelser, men man finner snart att medan Olsson avgränsat ämbetsinnehavet från tillträdesåret, har Lewenhaupt valt att gå ut ifrån utnämningensåret. Hos Olsson är detta omedelbart kontrollerbart men ej så hos Lewenhaupt. En konfrontation med Ludvig Mårtensson, Förteckning över bondeståndets ledamöter vid riksdagarna 1600—1697 samt d:o 1710—1800 (tr. resp. 1950 och 1937) visar mycket god öoverensstämmelse rörande talmännen så när som på vissa namnformer, så t. ex. för riksdagen 1731 Olsson (Lewenhaupt) eller Olufsson (Mårtensson), för riksdagen i Gävle 1792 Thorsson (Mårtensson) eller Thoresson (J. A. Almquist, Riksdagen i Gefle, Upps. 1895 s. 55, och Lewenhaupt). För 1672 års riksdag saknar Mårtensson namnuppgift, medan Lewenhaupt har samma som F. F. Carlson, Sveriges historia under konungarne af pfalziska huset, 2 (1856), s. 376: Anders Göransson. Lewenhaupt skulle hos Mårtensson f. ö. lätt kunnat supplera en rad hemortsnamn för talmännen. En jämförelse med ett utmärkt, som det förefaller i svensk personhistorisk litteratur ganska förbisett arbete, W. v. Schulmann, Die zivile Staatsbeamtenschaft in Estland zur schwedischen Zeit (Diss. Greifswald 1939), ger samma goda resultat. Om Lewenhaupt använt detta arbete, har han i varje fall förbigått ett ämbete, guvernörskapet över Livland 1601—02 vars innehavare var hertig Johan Adolf av Slesvig-Holstein (a. a., s. 29 f.). Han har ej heller, vid sidan om Rigas och Dorpats landshövdingedömen, upptagit det samtidigt i Kokenhusen inrättade, av vilkas innehavare R. Liljedahl (Svensk förvaltning i Livland 1617—1634, Upps. 1933, s. 254 ff.) redovisar två: Christoffer Assarsson Mannersköld 1626—28 och Antoni Jürgenreich t. f. från och med sistnämnda år. Liljedahl upptar 1625 en t. f. guvernör i Riga, som Lewenhaupt ej har i sin lista: Carl Carlsson Gyllenhielm. Det viktiga arbetet av J. E. Almquist Lagsagor och domsagor i Sverige (1954—1955), har partiellt jämförts med L:s bok. Det har då visat sig, att Lewenhaupt på s. 71 utom på sin riktiga plats under Östergötlands lagsaga råkat föra Gustaf Soop under rubriken Tiohärads lagsaga. Soop har sålunda fått tränga bort den verkliga innehavaren av Tiohärads domsaga 1634—1650, Carl Carlsson Gyllenhielm. De avvikelser beträffande tillträdesår, som förefinns mellan Lewenhaupt och Almquist, beror måhända på olika principer för registrerande av ämbetsinnehav (jfr ovan). Den mera tillfälliga lagsagoindelning, som förekom särskilt 1718—1719 men även senare under 1700-talet, redovisar Lewenhaupt under det ursprungliga lagsagonamnet, varför en rad lagsagonamn ej återfinnas genom registret. I listan över Kungl. Bibliotekets chefer saknas som inspektor N. S. Gripenhjelm, som enligt Magnus v. Celse, Bibliothecæ regiæ Stockholmensis historia (Holmiæ 1751, § XXXVI) i denna syssla 1676 efterträdde sin året innan avlidne fader Edmund G. En av Celse — och Lewenhaupt — nämnd bibliotekarie står blott för året 1665 och utan förnamn: Lothigius. Han är säkert identisk med en son till

kyrkoherden i Löth (från 1887 Borg) i Memmings härad Petrus Nicolai († 1634). Sonen hette Andreas Lothigius (f. 1627, begr. dec. 1665) och kallas i herdaminnet (Westerlund & Setterdahl, Linköpings stifts herdaminne, 3, s. 333 f.) bibliotekarie.

Vid kollationering med ett äldre personhistoriskt arbete, O. T. Sundholm, Sveriges fältmarskalkar (Uppsala 1873), visar det sig att, om Sundholm har rätt, Lewenhaupt skulle ha uraktlätit att omnämna tre fältmarskalkar: Johan Philip Cratz, Graf v. Scharffenstein († 1635), Patrick Ruthwen och Carl Gustaf Örnstedt. För den sistnämnde bekräftar Adam Lewenhaupt, Karl XII:s officerare, innehavet av denna grad från 1719 (a. a., s. 797). Beträffande Cratz anför Sundholm v. Chemnitz' kända historia som sin källa. C. skulle betingat sig värdigheten för sin övergång till svenskarna, vilket skedde 1633. I AOSB, ser. 1, bd 9, reg., s. 559 står: »stundom betecknad som fältmarskalk». Frågan om Cratz och Ruthwen tarvar vidare utredning.

Så några strödda anteckningar. I riksrådslistan upptages 1602—17 Gödick Fincke med reservation (»har troligen aldrig fungerat»). Han kan säkert utgå. Anthoni omtalar i sin biografi (SBL h. 76), att Fincke själv avsåde sig ställningen. För Jesper Cruus uppgives som riksråd 1609—22 (»sannolikt 1609» i noten). Enligt W. Tham, Axel Oxenstierna 1583—1612 (s. 290) kan han ej före 1612 beläggas som riksråd. Enligt egen uppgift (PHT 1918—19, s. 25 f.) var Clas Horn riksstallmästare 1612—21, alltså ej som hos L. angives 1612—20.

Valdemar Ljungberg, Göteborgs befästningar och garnison (1924), s. 305 f., har en längd för överkommendanten i Gbg som på ett par punkter avviker från Lewenhaupt. Denne lämnar för tiden 1731—41 namnet Daniel Johan Zander medan Ljungberg ger ett annat, Bengt Ribbing. Lewenhaupt har för 1790—96 friherre Johan Beck-Friis, medan han enligt Ljungberg tillsatts först 1792 och tjänsten 1791—92 innehafts av Isaac Müller o. s. v. Vem som har rätt har anm. ej kunnat avgöra. Johan Gabriel Oxenstiernas rang som en av rikets herrar uppper L. ha erhållits 1782. Odnher (del 2, s. 41, not) säger att upphöjelsen först 1786 kungjordes. Man undrar varför rikshistoriografen Bengt Högvall, som fick detta ämbete medan han tjänstgjorde i Bender, uppges ha slutat i denna charge 1713. Han dog i Bender 1714. Är det inte sannolikt att han då fortfarande var historiograf (jfr PHT 1921, s. 118)?

Ytterligare en detalj: Martin Weibull hade i sin klassiska uppsats om Mémoires de Chanut (HT 1887—88) hävdad, att Clas Tott utnämndes till riksråd 1653. Med övertygande skäl har A. B. Carlsson i sin uppsats, Clas Totts riksrådsutnämning (HT 1915, s. 260) visat, att hans upphöjelse till detta ämbete kom först 1654 i juni.

Det ovan påpekade visar det nödvändiga i att kontrollera längderna i vissa stycken, innan de läggas till grund för vidare studier men minskar ej den tacksamhet man känner mot greve Lewenhaupt för den stora möda han lagt ned och glädjen över att man fått ett sådant arbetsinstrument till förfogande.

Nils Ludvig Rasmusson

Nordsvenska studier

I Nordiska Museets Handlingar, vol. 56, har Manne Hofrén publicerat ett arbete *Nordsvenska studier och essayer* (Kalmar 1962, 231 s.). En del av uppsatserna har tidigare publicerats i olika tidskrifter men är här reviderade och kompletterade, andra äro helt nya. Tre studier behandla den norrländska bygdekonsten, en är ägnad åt bonden och ornamentsbildhuggaren Pehr Westman (f. 1757, † 1828) i Utanö i Ångermanland. De övriga fem uppsatserna betitlas Norrländska kulturbilder ur brev och dagböcker. En av dessa om Erik Arbins »lefwernes lopp» är tidigare publicerad i PHT 1952. De andra behandla lappmarksaposteln Pehr Högström (f. 1714, † 1784), skalden Elias Sehlstedts barndomsmiljö i Härnösand, den unge tyske teologen Elias Ferdinand Kempes (bror till J. Chr. Carl Kempe i Härnösand) norrlandsresa 1836—1837 och norrlandsromantiken och skalden Anders Abraham Grafström.

B. Bé

Göta artilleri

Kungl. Göta artilleriregemente, som 1962 indragits, utgav 1954 sin regementshistorias historiska del, förf. av fil. dr Hans Lennart Lundh. Härtill har nu kommit som slutmonument över det försvunna förbandet *Kungl. Göta artilleriregemente*, 2. Regementets personhistoria 1794—1962. Det motoriserade regementet 1951—1962 (Upps., Almqvist & Wiksell, 1962. 8: o, 523 + (3) s.). Partiet om det motoriserade regementets historia är förf. av majoren Wilhelm Centerwall. Rörande personhistorien 1794—1962 föreligger ett särskilt förord, som redogör för den rätt invecklade tillkomsthistorien. Särskilda insatser har gjorts av arkivarien Magnus Fahl, fil. stud. Bengt Sjögren och majorerna Åke Lindberg och Wilhelm Centerwall. En stor fördel har varit att en sådan kännare som f. d. landsarkivarien Gustaf Clemensson suttit i kommittén.

Personavdelningen, som omfattar s. 57—523, vartill kommer innehållsförteckning, är illustrerad med porträtt. Biografierna omfattar militär, intendentur-, civilmilitär och civil personal och framställningen är berömvärdt fullständig. Sålunda biografieras officerare och underofficerare på stat och i reserven, musik- och intendenturpersonal, läkare, tandläkare, veterinärer och arméingenjörer, präster, auditörer, lärare, mönsterskrivare, tygvaktare och tygförvaltare, tygskrivare och rustmästare. Den socialhistoriska breddningen (en föregångare var C. Almgrens arbete om underofficerare vid Första livgrenadjärreg. 1953) är av största intresse och värde. De på arkivalier fotade genealogiska notiserna är förstklassiga.

Ett oroande drag, som numera uppträder i nästan varje modernt personhistoriskt arbete (utom i adels- och släktkalendrarna samt Svenskt biografiskt lexikon) är brist på korrekthet och konsekvens i fråga om adelstitlar, i här ifrågakarande arbete ofta på samma sida (t. ex. s. 131). För Adolf Coyet utsätts ej adelstitel för modern men väl för hustrun och svärmodern, o. s. v. Då adelstitlar ju kunna växla för far och son borde även för de

biograferade utsätts titel, t. ex. för Henrik Falkenberg af Bålby (s. 106). För Johan Fredrik Aminoff (samma sida) borde stått ej blott frih. utan också rysk-finsk greve. I vissa moderna arbeten utsätts över huvud ej adels-titlar; är det där fråga om »demokratisering» är det misslyckat — alla matrikeluppgifter måste ges så korrekt som möjligt, en självfallen sak.

Detta var blott en utviking, en kritik av allmän innebörd. Bland regementets namn möter många kända, varvid de moderna ansiktena egentligen är intressantare än den oscariska tidens fredstidstyper. För genealogiskt intresserade kan påpekas, att Gunnar Carlquists farfars far, som förde släkten över från Finland till Sverige, majoren Otto Gustaf Carlquist (f. 1784 i Tavastland, † 1854 i Lund), tillhört regementet. Till läkarkåren hörde kända göteborgare som Christian Heinrich och Christian Fredrik Ewert, Charles Dickson och en läkarhistoriker som Håkan Nordlund. Fru Aina Clemensson har utarbetat det oundgängliga personregistret, som dock ej omfattar avd. 1 utan biografiernas genealogiska uppgifter, men dessa är ju onekligen de viktigaste.

B. H-d

Gästrik-Hälsinge nation

Av de rikssvenska universiteten (jag ingår ej här på t. ex. Åbo) har Lund sedan länge legat framför Uppsala i fråga om biografisk-genealogisk studietredovisning. Stadsfogden Carl Sjöströms Lundaserie av nationsmatriklar (fullföljd av V. Ljungfors och kompletterad av Axel Setterdahl) gav nämligen här en för sin tid utmärkt och alltjämt oundgänglig hjälp. Beträffande präster och prästsläkter i Skåne har man visserligen numera en betydligt modernare, korrektare och fyllig standardserie i Gunnar Carlquists lundsiska herdaminne, färdigt för Malmöhus län och med begynnelse för Kristianstads län (se ovan). Man hoppas ivrigt, att någon måtte finnas att fullfölja verket.

Beträffande Uppsala har man varit sämre ställd. På arbeten rörande endast modern tid ingår jag ej här. Av äldre litteratur var K. G. Odéns östgötamatrikel genealogiskt ännu inte tillfredsställande och J. Lagerholms arbete om Södermanland-Närkes nation (1933) hade brister, som starkt kritiserades (PHT 1934, s. 256—260). Bo V:son Lundqvists västgötamatrikel täcker blott perioden 1595—1640 och gör naturligtvis nytta, men varken de biografiska eller de genealogiska partierna är helt genomarbetade. Kalmar nation tog ett storartat initiativ genom att utge själva det bristfälliga nationsalbumet i tryck (1926—51) med motivering att originalet ej borde förlitas. Otto Edelstams samlingar utgöra emellertid grunden till en kommande, verklig nationsmatrikel. Den hittills bäst tillgodosedda nationen är Smålands, dels genom P. G. Vistrands arbete 1894 för tiden 1637—1844 (utan reg., men två sådana maskinskrivna finns, det ena utarbetat av P. G. Vejde), dels och framför allt G. G. Molins förträffliga Smolandi Upsalienes (för tiden 1593—1625, tr. 1955, postumt), dels Paul Wilstadius' fortsättning av Vistrands, gjord med Wilstadius vanliga kringsyn och kända noggrannhet (se G. Carlsson i PHT 1956, s. 181 ff., och B. Broomé ib.

1961, s. 111).

Till de bättre äldre nationsmatriklarna hörde också regeringsrådet Herman Palmgrens 1913, som behandlar gästrikar och hälsingar från nationsammanslagningen 1811 till 1912. Födelse- och dödsnotiserna är här i allmänhet bra, fadersuppgifter för tiden t. o. m. 1845 summariska, mödrar, giften och barn ej utsatta. För perioden 1846—1912 däremot föreligger modern teknik med föräldrar, giften, svärföräldrar och barn. I nationens minneskrift 1947 bidrog Nils Ahnlund med en värdefull historik («Märkesår och Märkesmän») om gästrikar och hälsingar samt deras nationer 1646—1946. Man har emellertid inom nationen arbetat på en framställning, som skulle komplettera Palmgren, dels tidsmässigt fram till nuet, dels sakligt. Resultatet är ett imponerande arbete *Matrikel över Gästrik-Hälsinge nation i Uppsala 1811—1961* (Upps., Almqvist & Wiksell, 1963. 8:o, 596 s. Pris h. kr. 55:—, inb. kr. 60:—), utg. under red. av den välkände personhistoriske forskaren Gösta Thimon, nu anställd vid Uppsala universitetsbibliotek.

För medlemmar 1811—45 har endast tryckts en namnlängd, för perioden 1846—91 har nytryckts kompletterande uppgifter till Palmgren, omfattande t. ex. exakta, kontrollerade födelse- och dödsnotiser, giften och barn. För tiden 1892—1961 ger boken en fullständig redogörelse efter bästa biografisk-genealogisk metod, mönstergill i nästan allt. Reservationen gäller t. ex. det vacklande bruket av »æ» eller »æ». Skulle inte någon tekniskt inflytelserik person kunna få igenom, att de svenska skrivmaskinerna regelbundet upptog typen æ, så att man slapp se ohistoriska och därför oriktiga former som Waern, Haegermarck, etc? Den andra reservationen gäller en sak, som i nästan alla moderna personhistoriska arbeten företer brister, nämligen utsättandet av adelstitlar (se härom ovan s. 184). Tråkigare är uppgiften bland Otryckta källor s. 3: »Svenskt biografiskt arkiv i Stockholm: Register». Härmed avses det generalkortregister, som anm. lät upplägga för SBL-Personhistoriska institutet och som nu fortsätts av SBL:s redaktion. I sin helhet är Thimons matrikel mönstergill, fyllig och givande. De bibliografiska uppgifterna är, fullkomligt försvarbart, inskränkta till doktorsavhandlingar och studier rörande hembygdens ämnen. Inte så få norrmän och finländare har varit inskrivna i nationen. Många stora, välkända namn möter: Nathan Söderblom, Nils Ahnlund, Yngve Brilioth o. s. v. Matrikeln upptar 3 324 landsmän, därav 2 016 inskrivna 1913—61. Såväl kommittén som redaktören Gösta Thimon och fil. lic. Rune Hedman, som bistått honom, förtjäna verkliga eloger för detta förträffliga tillskott till svensk personhistorisk litteratur.

B. H-d

Södermanlands-Nerikes nation i Uppsala

Södermanlands-Nerikes nation i Uppsala har under årens lopp låtit utge inte mindre än sju porträttmatriklar över sina medlemmar. Den senaste i raden, *Södermanlands-Nerikes nation 1947—1961* (498 s.) utkom 1962. Nationens närmast föregående matriklar redigerades av en sörmlänning

med speciell begåvning för sådana arbeten, framlidne bibliotekarien Sven Sernander. För den nu utkomna svarar en entusiastisk studenttrio, som gått till sitt arbete med energi och noggrannhet. Katalogen omfattar samtliga under perioden levande hedersledamöter (85 st.), samtliga vid periodens slut levande seniorer (245 st.) och övriga landsmän, som skrivit in sig under perioden (1 460 st.). Därtill komma uppgifter om ett antal landsmän, från vilka inga upplysningar och fotografier erhållits. I en inledning lämnas några data och statistiska uppgifter.

B. Bé

TIDSKRIFTSÖVERSIKT

Arkiv för nordisk filologi, utg. genom *Karl Gustav Ljunggren*, har utkommit med bd 28 (1963). O. Höfler upptar däri det outslitliga ämnet »Der Rökstein und die Sage». S. Fries, som var fakultetsopponent på Ingvar Fredriksson, Svenska personnamnsstudier (Upps. 1961), upptar därur till diskussion namnparet Gustav-Gösta. Namnet saknas på runstenarna, finns ej heller som led i medeltida ortnamn. Äldsta belägget är cellerarius (förråds- l. källarmästare) Gostavus vid Alvastra kloster 1225 (SD, 1, s. 247). Undersökningen har visst medeltidsgenealogiskt intresse. Hans Gillingstam, som okt. 1963 övergått från Riksarkivet till Svenskt biografiskt lexikons redaktion, skriver om Fyra 1500-talsavskrifter av Erikskrönikans »nya inledning» med raderna om konung Magnus Erikssons »bortdrickande» av Skåne. Även här finns genealogiska notiser med. Tidskriftens litteraturkrönika är som alltid lärorik. Där granskas Gotlands runinskrifter, Sven B. F. Janssons »The Runes of Sweden» (1962), docent P. Hallbergs »Den fornisländska poesien» (1962), S. Henning, Skrivarformer och Vadstenaspråk i Siælinna thrøst (1960; rör bl. a. Vadstenabrodern Johannes Hildebrandi), R. Hillman, Gustaviansk retorik (1962; om Sv. akad:s prisbelönda äreminnen), några Strindbergstudier, den nya fotolitografiska reproduktionen av J. E. Rietz' förut utgångna dialektlexikon (1962) och Curt Wallins upplaga av Tommarps urkundsbok, 1: 1085—1300 (1962). Vidare berörs C. S. Lindstams och I. Ingers' böcker 1962 om gatunamn i resp. Göteborg och Lund (ett sådant arbete finns också om Malmö av Leif Ljungberg, 1960) — alla tre har givetvis intresse genom gatuuppkallelserna efter personer.

B. H-d

Från Borås och De sju häraderna 1962. Den förnämliga folkminnesforskaren Klas Olofsson (1861—1942) på Björksäter i Fristad, som också kunde traktera harpa och fiol och skrev uppskattade hembygdsdikter, skildras

av Gustaf Thulin. Färgar- och fabriksrörelsen Langlet i Borås presenteras av John Bolin. Med stor grundlighet utreder Gunnar Tilander den förmögne Boråsrådmannen Lars Perssons (1648—1713) familj och levnadslopp.

B. L.

Bromma hembygdsförenings årsskrift 1963 innehåller utom några ortnamnshistoriska bidrag bl. a. ett komplement av Jan Liedgren till hans i årsskriften 1959 publicerade studie om Ulvsunda och dess ägare före Lennart Torstenson («Bytesbrev om Ulvsunda under Vasa-tiden») och en uppsats av Gunnar Björkman om rösträtts- och nykterhetsivraren Emilie Rathou (f. 1862, † 1948).

B. Bé

Carl Johans Förbundets Handlingar för åren 1958—1963 innehålla ett föredrag av Bertil Waldén om Örebro 1810, en personhistoriskt intressant studie av Per G. Andreen om Carl David Skogman, »en problematisk gestalt i Carl-Johanstidens offentliga liv». Sten Carlssons högtidstal över Carl Johan i Uppsala universitets aula vid 200-årsminnet av kungens födelse, ett meddelande av Sten Carlsson om Carl Johans sista diktamen och en uppsats av Gunnar Ekholm om miniatyrporträtt av Carl Johan.

B. Bé

Fataburen. Nordiska museets och Skansens årsbok har utkommit för 1963 (308 s.). Erik Andrén och Alf Åberg skriver om Arvid Horns trofétavlor och övergången av Düna (rör bl. a. målaren Johan Henrik Schildt). Marianne Olsson skildrar båtbyggaren i Mälaren Erik Vidlund, Svante Svärdström avbildar och kommenterar en målning (av Larshans Per Persson, 1820—79) över häradsrättens avslutande i Leksand 1863. Christian Axel-Nilssons uppsats om kungl. boktryckeriets stilgjuteri rör även äldre boktryckare än Norstedts (J. P. Lindh). Gösta Berg bjuder på »Kringlor och pepparkakor». Under rubriken »Barocksängar i kyrkobruk» berör Sigurd Wallin bl. a. riksrådet greve Carl Gyllenstierna af Steninge, frih. W. L. Taube af Odenkat och C. G. Tessin. Trevlig är Gunnel Hazelius-Bergs studie »Om hattens rätta bruk» (många personuppgifter). Kersti Holmqvists »En rysk guldsåål» rör ryska grevarna Sjemetjev. En nyupptäckt bondmålare Anders Bengtsson i Södra Fagerhult (1700-tal) omtalar Nils Strömbom. Andrén skriver om urmakaren Gustaf Michael Undén (1778—1829), farfars farfar till Östen Undén. Sigurd Wallin berättar om Årstafruns flaskfoder (Märta Helena Reenstierna). Årsberättelsen vimlar av person- och släktnamn.

B. H-d

Fornvårdaren. Utg. av föreningen Heimbygda, Östersund. X: 2 (1962) innehåller en historik av Olov Högman över Hudiksvalls Trävaruaktiebolag intill år 1918 (bl. a. om disponenten Eric Olof Regnander, f. 1816, † 1889) och en uppsats av Holger Wichman om fåravel och yllellverkning i Jämtland och Härjedalen under 1700- och 1800-talen.

B. Bé

Föreningen Gamla Halmstads årsbok 1962. Paul Wilstadius har påbörjat en biografisk uppsatsserie om guld- och silversmeder i Halmstad med början på 1680-talet. Av samma typ är Gunnar Bergströms förträffliga men stramare hållna matrikel över samtliga stadens tullförvaltare 1645—1900 (24 personer). Eric Hägge berättar bl. a. om Wilhelm af Klintebergs korta landshövdingetid i Halmstad 1811, om stadens första tidning, även den från 1811, och dess redaktör Carl Fredrik Dejrich, om lektorn i Halmstad, för en tid rektor i Linköping, den missförstådde skolreformatorn Nikolaus August Forsberg samt presenterar ett längre avsnitt av översten, och landshövdingen frih. Johan Otto Nauckhoffs (1788—1849) memoarer. En uppsats ägnas Halmstadsskalden Fredrik Vetterlund av Åke Svensson. Gustaf Wienecke porträtterar välvilligt lärarna under sin gymnasietid i Halmstad omkr. 1910. Den gamle dekorationsmålaren Edw. Högarth intervjuas av K. B. Bjerling.

B. L.

Historiallinen Arkisto, 58, 1962, är tillägnad professor Einar Juva på hans 70-årsdag. Volymen innehåller ett stort antal bidrag på finska men endast två på svenska nämligen en kulturhistoriskt intressant studie av Oscar Nikula om livet på Sveaborg på Augustin Ehrensvärds tid och en utredning av Hans Hirn om platsmajorerna på Sveaborg under svenska tiden.

B. Bé

Historisk tidskrift 1962 innehåller bl. a. följande bidrag av intresse för svensk personhistoria. Kjell Kumlien behandlar spörsmål kring frågan om Sveriges kristnande i slutskedet och Gunnar T. Westin redovisar planerna på utgivningen av det stora arbetet om »det medeltida Sverige». Gottfrid Carlsson publicerar en uppsats om problem kring Abraham Brodersson († 1410). Gustaf Jonasson behandlar några omstridda spörsmål från Karl XII:s första regeringsår. Med stort intresse följer man Nils-Gustav Hildemans utredning: »Var Sundsvallstrejken förberedd?». Nils Herlitz behandlar Harald Hjärnes politiska åskådning.

B. Bé

Historisk tidskrift för Finland 1962 innehåller bl. a. några anteckningar om tidskriften *Ateneum* 1898—1903 av Olof Mustelin (belysande också för dessa års svensk-finska kulturförbindelser, bl. a. på grundval av brev till redaktören Wentzel Hagelstam i Mörnerna samlingen i Örebro stadsbibliotek), en uppsats av Birgit Klockars om de båda domprostarna i Åbo Rötger och Fredrik Trast i början av 1400-talet, flera meddelanden av Eric Anthoni, nämligen om några bland reduktionshandlingarna i KA anträffade brev rörande medlemmar av ätten Stålarin från 1500-talet, om ett av Erik Fleming 1542 utfärdat försäljningsbrev med ställningstagande mot ofrälse giften, om ett frälsebrev utfärdat av Gustaf Eriksson till Rydboholm 1523, om dateringen av vissa finländska klagomålsregister från 1500-talet och om en frälse- och rusttjänstlängd för Finland 1554 eller 1555.

B. Bé

Jämtens Heimbygdas årsbok 1962 innehåller bl. a. följande uppsatser av personhistoriskt innehåll. Marget Häggström redogör utförligt för kyrkoherden i Norrköpings norra församling Lars Häggströms (f. 1849, † 1921) förfäder vilka återfinnas i skilda sociala skikt främst i Jämtland och Norge. Maj Nodermann medverkar med flera uppsatser, bl. a. en om Häggenås kyrka och en om en snickarverkstad i Häggenås (snickarna Anders Jonsson, Jonas Jonsson och Salomon Jonsson Hägglöf). Gustaf Lund ger några bilder ur Häggenås sockens militära historia alltifrån 1611. Per Andersson behandlar bildhuggaren Olof Ahlberg (f. 1876, † 1956). K. G. Hjelmérus bidrager med en studie över biskop Carl Gustaf Nordin och Frösö trivialskola. Med intresse följer man Hjalmar Öhrstedts uppsats om Handöl under 400 år. Einar Forssberg behandlar en framstående kommunalpolitiker och hembygdsman Carl Emil Andersson i Revsund (f. 1830, † 1911).

B. Bé

Kalmar län. Årsbok för kulturhistoria och hembygdsvård 1962 innehåller bl. a. bilder och notiser från kyrkvall och kyrkogård av Manne Hofrén och en folktraditionsundersökning av Liss-Eric Björkman om det s. k. knallakorset i Björkmossa i Virserums socken.

B. Bé

Karolinska förbundets årsbok 1963 innehåller bl. a. en uppsats av Göran Rystad om Clas Rålamb's »memorial» 1665 och rådsoppositionen mot Karl XI:s förmyndarregering, en omfattande studie av Stig Jägerskiöld om karolinsk straffrätt (rättegången mot greve Anton von Steinberg, processen mot kungl. rådet greve Jacob Reenstierna, duellen mellan generalmajoren frih. Wilhelm Bennet och översten, sedermera hovrättspresidenten greve Carl Frölich och domen över studenten Olof Adlerberg), en uppsats av Alvin Isberg och propaganda och fakta om slaget vid Narva och en utförlig undersökning av Sven Grauers om de politiska relationerna mellan Arvid Bernhard Horn och Georg Heinrich von Görtz åren 1707—1719.

B. Bé

Meddelanden från Kungl. Akademien för de fria konsterna 1962. Arkitekten Sigurd Lewerentz tilldelades på högtidsdagen Tessinska medaljen i guld, varvid hans verksamhet karakteriserades. Minnesorden över överintendenten Erik Wettergren och arkitekten Ture Ryberg återges.

B. L.

Kronobergsboken, Hyltén-Cavalliusföreningens årsbok 1962—1963 innehåller tre biografiska uppsatser. Telemark Fredbärj publicerar provinsialläkaren assessor Johan Rothmans (1684—1763) självbiografi, dikterad 1759 av den då blinde Rothman. Skildringen av en fattig smålandsstudents studiegång och av en provinsialläkares bekymmer med kvacksalveri och övertro och en mot läkarvetenskapen allmänt mistrogen befolkning är av stort

intresse. I sin tämligen korta levnadsbeskrivning nämner Rothman dock ej vad som bevarat hans namn till eftervärlden, hans betydelsefulla mentorskap för den unge Carl Linnæus. Fredbärj har utarbetat upplysande noter och kompletterat framställningen med en fullständig levnadsteckning över Rothman. Den förste sockerbetsodlaren i Sverige, överstelöjtnanten Carl Rappe (1772—1831) på Gårdsby, har skildrats av Olof Arrhenius. Rappe begärde redan år 1800 privilegium på fabricering av socker ur betor och på brännvinstillverkning på avfallsprodukterna. Hans anhållan om exklusivt tillverkningsprivilegium avlogs. Efter sitt avsked ur militärtjänsten (tjänstgöring i Jämtland) ägnade sig Rappe åt linodling och grundade ett uppmärksammat linodlingsinstitut. Rappe gick i konkurs kort före sin död. Av sin pionjärgärning inom jordbruket hade han ej annan behållning än ett ledamotskap i Lantbruksakademien och ett kommandörstecken av Vasaorden. Den kunnige och länge framgångsrike salpetersjuderiöverdirektören över de småländska länen Eric Kihlström (1759—1823) publicerade ett flertal uppskattade skrifter inom sitt fack. Vid sin död i Växjö efterlämnade också han ett konkursmässigt bo. Arrendet av Ädelfors guldverk synes ha varit hans stötesten. Kihlströms öde har tecknats av Assar M. Lindberg.

B. L.

Kyrkohistorisk årsskrift 1962 innehåller bl. a. ett tillägg av Svante Hallberg, Rune Norberg och Oloph Odenius till deras uppsats i årsskriften 1961 om dominikanska priors- och konventssigill från Sveriges medeltid, en fortsättning av Nils Rodéns tidigare publicerade studier om skotska frikyrkans inflytande på svenskt fromhetsliv vid mitten av 1800-talet, behandlande åren 1857—1866 (bl. a. Hjalmar Hazelius, Lina Sandell, Thor Hartvig Odencrantz, Waldemar Rudin och Bernhard Wadström), en uppsats av Ulla Svalander och Bo Palmgren om de svenska diakonianstalternas diakon- och diakonissvigningar och en fortsättning på en utredning av Karin Moberger om religionsenhet och religionsfrihet i folkskolans kristendomsundervisning 1911—1919, behandlande åren 1918—1919 (bl. a. om Nathan Söderblom, Värner Rydén och Bengt J:son Bergqvist).

B. Bé

Scandia 1962 innehåller följande uppsatser av personhistoriskt intresse: Göran Setterkrans, Karl IX:s högsta domstol (bygger på fynd i finska riksarkivet av rättegångsprotokoll från 1607), Curt Weibull, Om drottning Christinas tronskifte och tronavsägelse (129 s., där W:s tidigare uppfattning om Kristinas tronavsägelse som motiverad av hennes katolska övertygelse ytterligare underbygges och motiveras), Stig Jägerskiöld, Tyrannmord och motståndsrätt 1792—1809, En studie kring J. J. Anckarström, med replik av Olle Holmberg, Torgny Nevéus, Oscar II och Louis De Geers avgång 1880.

B. L.

Svenska Linné-Sällskapetets Årsskrift 1961 innehåller bl. a. följande bidrag. Birger Strandell behandlar spirituellt Linné som läkare och medicine doktor. Jan Johansson belyser några stilistiska drag i Linnés Tal om märkvär-

digheter uti insecterna. Vidare publiceras Gustaf Näsströms kåseri »Glimtar av det linnéanska Sverige». Arvid Hj. Uggla behandlar ett i de linnéanska samlingarna i London anträffat kirurgiskt kompendium nedtecknat av Linné efter en kurs hållen av den värmländske läkaren Petrus Hamnerin (f. 1712). Sigurd Wallin redogör för fem alltjämt bevarade porträttmedaljonger, som Carl von Linné d. y. förvärvade under sin Englandsvistelse 1781—82. Till slut må omnämnas två mindre studier av Arvid Hj. Uggla och Johannes Gillberg belysande Linnés Nemesi Divina.

B. Bé

Lychnos. Lärdomshistoriska samfundets årsbok 1962 innehåller bl. a. följande bidrag till svensk personhistoria. Henrik Sandblad behandlar lektor Olof Knös' (f. 1756, † 1804) ungdomsår (bl. a. på grundval av en nyligen anträffad rest av Knös' arkiv), Fredrik Berg publicerar en uppsats om hygienens omfattning i äldre tid (bl. a. om Benedictus Olavi, Johannes Chesnecopherus, livmedikus Anders Sparman, adl. Palmkron, Linné och Adam Afzelius), Carl-Otto von Sydow en studie över Vetenskaps societeten och Henric Benzelius' lapplandsresa 1711, Olof Mustelin behandlar Gabriel Palanders brev till Nathanael Gerhard Schultén om gradmätningen i Lappland 1802, Gottfrid Carlsson publicerar en förteckning över i Wittenberg promoverade svenska magistrar 1561—1707 på grundval av utdrag ur filosofiska fakultetens dekanatsböcker och Åke Lilliestam slutligen behandlar ett brev från Vitalis Norström till Henrik Hædlund angående den föres kritik av Ellen Keys Barnets århundrade.

B. Bé

Malmö fornminnesförenings årsskrift 1963 innehåller bl. a. en uppsats av Einar Bager om den bagerska släktgården i Malmö, en studie av Leif Ljungberg om polacken Stefan Poles († 1875) och den polska expeditionen till Sverige 1863, en uppsats av Helge Andersson om Kvarnby gamla prästgård, en personhistoriskt upplysande utredning av Thorild Dahlgren om försäkringsagenter i Malmö under åren 1830—1870 och en av Leif Ljungberg sammanställd summarisk förteckning över vissa för släktforskarna viktiga arkivalier i stadsarkivet i Malmö.

B. Bé

Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen 1962 innehåller bl. a. anteckningar jämte tillägg av Samuel E. Bring om »Kronprinsens barnabok» (bl. a. om boktryckaren Anders Johan Medelplan, biskop Gustaf Murray och professor Jacob Gillberg), en uppsats av Emerik Olsoni om Kexholms län, en bortglömd provins i stormaktstidens svenska välde, en översikt av Åke Davidsson över samlingar av musikalier i svenska bibliotek och en presentation av Hans Sallander av det nyupptäckta av Uppsala universitetsbibliotek förvärvade andra exemplaret av Olaus Magnus' Carta marina av år 1539.

B. Bé

Norrboten. Norrbottens läns hembygdsförenings årsbok 1962 innehåller bl. a. en uppsats om byggnadsskicket i Tornedalen (»Svenskt — finskt —

ryskt») av Olov Isaksson, självbiografiska anteckningar under rubriken »Fattigbarn» av småskollärarinnan Anna Karolina (Lina) Hjort i Kiruna (f. 1881, † 1959), utgörande en utomordentligt levande bild av de sociala förhållandena i Tornedalen vid 1800-talets slut, en uppsats av Erik Wahlberg om Tornedalska familje- och släktnamn, en publikation av några amerikabrev skrivna av två utvandrare från Övertorneå från 1890-talet och framåt och en uppsats om 1860-talets nödår i Övre Tornedalsbygden (bl. a. om læstadianen Isak Poromaa från Junosuando by).

B. Bé

Samfundet Sankt Eriks årsbok 1962 har ej mycket att ge ur personhistorisk synpunkt. Hans Hansson skisserar det Stockholm, där skeppet Wasa byggdes, och karakteriserar dåtidens Normalm, eller exaktare Norre Förstad, som ett nybyggarsamhälle och Sveriges första egentliga industristad. Petrus Envall tolkar namnet Stockholm som »gränsholmen». Om hur Nicodemus Tessin d. y:s monumentala förslag till gravkyrka för Karl XII översändes kort före tsar Peters död 1725 till S:t Petersburg berättar Björn Hallström. Tessin lät bara översätta sitt långa memorial rörande gravkyrkan till tyska med små, nästan cyniska förändringar för att passa den nye uppdragsgivaren. Medan Hans Åkerblad manar till varsamhet med stadens silhuett går Bo Grandien och Lennart af Petersens på kamerajakt med kommentarer i det pittoreska, osannolika och utdömda Hagalund.

B. L.

Svensk tidskrift 1962 innehåller bl. a. en studie av Ivar Anderson om publicisten Fredrik Böök och en uppsats av Gunnar Unger om Axel Wenner-Gren som tidningskung.

B. Bé

Sörmlandsbygden 1962. I en kort uppsats rörande den förmögna Vingåkerssläkten Lindahl från Åsens by berättar Nils Eriksson om förmögenhetens skapare handlanden Per Erik Lindahl, om hans son med samma namn och godsägares titel, om dennes dotter, den kända konstdonatorn Ester Lindahl (450 000 kr. till Konstakademien, lika mycket till Vetenskapsakademien, konstdonation till Nationalmuseum), om den till en början förmögne, senare mindre solide Carl Fredrik Lindahl (1841—1911), som skrev skandalbetonade biografier i Fäderneslandet, samlade i bokform under den kända titeln »Svenska millionärer, minnen och anteckningar af Lazarus». Jan Lindbergs kulturhistoriskt intressanta skildring av det omkr. 1700 blomstrande brunnslivet vid surbrunnarna Viksberg och Vårby på Södertörn ger bidrag till Urban Hjärnes biografi. Stora Sundbys byggnadshistoria och dess ombyggnad i normandisk stil på 1830-talet skisseras av Sam Selling. Carl Gustaf Blomberg presenterar den mecklenburgiske länsherren på Nyköpingshus Ravn von Barnekow och hans pantlän med utgångspunkt i de redan av Styffe utnyttjade, i Schwerin bevarade räkenskaperna för länet 1365—67.

B. L.

Kungl. Svenska Vetenskapsakademiens årsbok 1962 innehåller en kortare biografi av Gösta Häggqvist över embryologen professor Ivar Broman (f. 1868, † 1946).

B. Bé

Vänersborgs söners gilles årsskrift 1962 (årg. 31) innehåller uppsatser av A. G. Börddh om Dalaborgs slottsruin och av Gunnar Hjorth om landshövding Johan Fredric Lilliehorns byst från 1807 i länsresidenset. I årsskriften 1963 berättar Fjalar Åström om arbetarrörelsens genombrott i Vänersborg och dess pionjärer. Nils Sandberg kommenterar sin 1961 utgivna läroverksmatrikel (rec. i PHT 1962, s. 111 f.), och Erik Lundegård (sign. Eld i Dagens Nyheter) berättar minnen om originalet Pontus Strömwall († 1962), kallad »Levnadskonstnären». Varje årgång avslutas med minnesrunor över bortgångna gillesbröder.

B. L.

Värendsbygder, Norra Allbo hembygdsförening, 1962. Det danska anfallet mot Varend 1612, då stora områden härjades, bl. a. Växjö stad med förstörelse av domkapitelsarkivet, skildras av Lars-Olof Larsson. Gun Willstadius berättar om Johan Christian Zschotzschers verksamhet som kyrkomålare i Allbo härad på 1740- och 50-talen. I årsboken förtecknas artiklar i årgångarna 1929—1961.

B. L.

Västerbotten. Västerbottens läns hembygdsförening årsbok 1962. K. G. Hjelmérus redogör för biskop Carl Gustaf Nordins insatser för Västerbottens lärdomsskolor i Umeå, Piteå och Luleå. Under titeln »En dramatisk konungakroning i Stockholm 1336» polemiserar Sven Axelson mot Jerker Roséns framställning i del 1 av »Svensk historia» (1962) och anser med stöd av isländska annalnotiser för klarlagt, att unionsupplösningen mellan Sverige och Norge 1343 berodde på norrmännens missnöje, ej på dynastiska skäl.

B. L.

Från bergslag och bondebygd. Örebro läns hembygdsförbunds årsbok 1962 innehåller bl. a. en uppsats av Svante Hallberg, Rune Norberg och Oloph Odenius om medeltida karmelitersigill och en studie av Magnus Collmar om »den olycksförföljde» kyrkoherden Israel Birgeri i Götlunda (f. 1580, † 1659).

B. Bé

Samfundet Örebro stads- och länsbiblioteks vänner. Meddelande N:o XXX (1963) innehåller ett föredrag av Erik Hjalmar Linder hållet vid firandet av bibliotekets hundraårsjubileum 1962 och betitlat »Sju vise mästare». Han ger bl. a. en snabborientering om kända örebroare av sin egen generation: ärkebiskop Gunnar Hultgren, professor Einar Gjerstad, kulturkritikerna Knut Jaensson, Margit Abenius och Gösta Attorps m. fl. Förste arkivarien Nils Nilsson publicerar andra delen av sin redogörelse för det

stora Mörnerska släktarkivet på Esplunda. Årets avsnitt upptar en förteckning av arkivets huvudserie. Över denna trycktes en förteckning redan 1882 i *Historisk Tidskrift* av V. Koersner. Förteckningen har reviderats och kompletterats av Nilsson. Bland de privata brevsamlingarna i arkivet märkes handlingar rörande riksrådet Herman Wrangel († 1643), riksråden, grevarna Johan († 1680) och Jöran Gyllenstierna († 1688) och den senares namne riksmarskalken († 1799), delar av lagmän Aron Isac Silfversparres († 1837) arkiv m. m. — Meddelandena avslutas med ett överskådligt register till årg. 1—30, uppställt huvudsakligen efter i uppsatserna förekommande huvudpersoner.

B. L.

Österbotten. Årsbok utgiven av Svensk-österbottiska samfundet 1961—1962 innehåller bl. a. en uppsats av Paul Nyberg om Alta Dahlgren, en bortglömd österbottinsk författarinna, och en intressant studie av Eric Capelin om salpeters historia i Sverige och Finland.

B. Bê

Meddelande angående Personhistoriska samfundet

Personhistoriska samfundets årsmöte ägde rum på Källaren Den Gyldene Freden den 25 april 1963. På revisorernas förslag beviljades skattmästaren ansvarsfrihet för år 1962. Till medlemmar av styrelsen omvaldes professor Bengt Hildebrand, ordförande, riksarkivarien Ingvar Andersson, kanslirådet Åke Kromnow, krigsarkivarien Bertil Broomé, docenten Torgny Höjer, professor Sten Carlsson och förste arkivarien Nils F. Holm samt nyvaldes bankdirektören Bertel Rennerfelt och redaktören vid Svenskt biografiskt lexikon, fil. lic. Birgitta Lager. Förste arkivarien Elsa Nordström hade undanbett sig återval. Till medlemmar av redaktionsutskottet omvaldes herrar Broomé, Gillingstam, Hildebrand, Kromnow samt Birgitta Lager.

Till revisor omvaldes riddarhusgenealogen Pontus Möller och till ny revisor valdes byrådirektören frih. Carl Fägerskiöld efter överbibliotekarien Wilhelm Odelberg, som undanbett sig återval. Överbibliotekarien Odelberg utsågs till revisorssuppleant. Krigsarkivarien Bertil Broomé valdes till samfundets hedersledamot. Vid sammanträdet höll lic. Lager föredrag över ämnet: Lille Jöns Andersson, en storköpmän i 1500-talets Stockholm.

Den 1 oktober 1963 övertog fil. lic. Birgitta Lager redaktörskapet för Personhistorisk tidskrift.

FÖRKORTNINGSLISTA

AOSB	= Axel Oxenstiernas skrifter och brevväxling
DN	= Diplomatarium Norvegicum
DS	= Diplomatarium Suecanum
FHT	= Historisk tidskrift för Finland
FMU	= Finlands medeltidsurkunder
GHA	= Göteborgs högskolas årsskrift
GLA	= Göteborgs landsarkiv
HH	= Historiska handlingar
HT	= Historisk tidskrift
KA	= Kammararkivet
KB	= Kungliga biblioteket
KrA	= Krigsarkivet
KÅ	= Kyrkohistorisk årsskrift
MRA	= Meddelanden från svenska riksarkivet
NF	= Nordisk familjebok
PHS	= Personhistoriska samfundet
PHT	= Personhistorisk tidskrift
RA	= Riksarkivet
RF	= Regeringsformen
RPB	= Svenska riks-archivets pergamentsbref
SBL	= Svenskt biografiskt lexikon
SD	= Svenskt diplomatarium från och med år 1401
SFSS	= Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsällskapet
SMK	= Svenska män och kvinnor
SMR	= Svenska medeltidsregister
SPA	= Svenska porträttarkivet
SRS	= Scriptores rerum suecicarum medii ævi
SSA	= Stockholms stadsarkiv
UUB	= Uppsala universitetsbibliotek
VHAA	= Vitterhetsakademien
VLA	= Vadstena landsarkiv

PERSONREGISTER

- Abenius, Margit U., fil. dr, kritiker 194
- Abraham Brodersson, se tjurhuvud
- Adelcrantz, Carl Fredric, frih., arkitekt 151
- Adelswård, A. Louise D., grev., f. Douglas 84
- H. A. A. Louise, frih., g. 1) Falkenberg, 2) Lundqvist 84
- A. Theodor, frih., statsråd 84, 165
- Adlerberg, Olof, e. o. kanslist 190
- Adlerbeth, Gudmund Jöran, frih., stadsråd 91
- Adlercreutz, Axel Magnus, överste 166
- Afelius, Adam, prof. 192
- Agardh, Carl Adolph, biskop 141
- Agnes (†1422), från Norge, nunna 27
- Ahlberg, Olof, bildhuggare 190
- Ahlgren, Johanna Amalia, g. Wannberg 83
- Stig J. A., red., litteraturkritiker 174
- Ahnlund, Nils G., prof. 171, 186
- d'Ailly, Pierre, fransk kardinal 130
- Albert Målare 34
- Alexander IV, påve 2 (Algotssönernas ätt), Bryniolf Algotsson, biskop 127—129, 131, 132
- Alin, Oscar J., prof 62
- Altahr, släkt 180
- Alving, K. Hjalmar, lektor 171
- Aminoff, Johan Fredrik, frih., finsk greve, president 185
- Anckarström, Jacob Johan, kapten 191
- Anders Göransson, talman i bondeståndet 1672 182
- Pedersson Järnskäg, fogde 146
- Anders Ragvaldsson, se Stubbe
- Skytte 31
- Torstensson (1382) 52, 53
- Andersson, Carl Emil, i Revsund, kommunalpolitiker 190
- Elias (1741), i Appellester, bonde 57
- C. Ingvar, riksarkivarie 196
- Wilhelmina (Mimmi), g. Bedoire 183
- Andreas Lydekini, ordensbroder 11, 23, 29, 40
- Olavi, ordensbroder 37
- Anna Clausdtr, från Danmark, nunna 33
- Hansdtr Dortman, nunna 119, 121
- Henriksdtr, nunna 35, 121
- Johansdtr, se Bülow
- Karlsdtr, nunna 31
- Petersdtr, från Söderköping, nunna 35, 114, 121
- Påvelsdtr, abbedissa 34, 120
- Ansgar, helgon 128
- Anund Hemmingsson, väpnare 127
- Aqvilonius, Olof Bertelsen, kyrkoh. 139
- Arbin, Erik, protokollsekr. 184
- Arenius, Olof, konstnär 68, 69
- d'Artis, Fredric, pastor 68
- Asa, se Åsa (Aspenäsätten), Erme-gard Laurensdtr, nunna 35, 121
- (—) Ingeborg Laurensdtr, nunna 32
- (—) Laurens Ulfsson, riddare 32, 35
- Attorps, K. Gösta B., fil. dr, kritiker 194
- Baden, Jakob, kyrkoh. 138, 139
- Bækman, Ingeborg Hennekesdtr, nunna 33
- Bager, släkt 192
- Bagge, Gösta, prof., statsråd 174
- Barfoth, Eilard, kontraktsprost 139
- Barnekow, Ravn von, mecklenburgsk läns-herre 193
- Beck-Friis, Johan, frih., gen.major, landsh. 183
- Bédoir, släkt 65
- Bedoire, se även de Bedoire, de Bédoire och de la Bedoiere
- Bedoire, släkt 65—92
- Adolf F. V., måleri-arbetare 87
- Agnes A., g. Israelsson 87
- Agnes H., g. Calissen-dorff 88
- C. Albert, handl. 88
- Alina M. E. 87
- Alma G. 88
- E. Alma, poststations-förest. 77
- Amanda M. E., g. Ellsén 79
- Amanda M., g. Lund-berg 88
- Anna 83
- Anna, f. Wikström 75
- Anna Christina, f. Hedborn, g. 2) Petters-son 88
- Anna L., g. Norgren 88
- Anne C., g. 1) Otwell, 2) Hayes 85
- Anny Linnéa, f. Thun-berg 89
- H. Anton H., åkare 66, 81, 88
- A. Arvid 87
- Augusta C., g. Ång-ström 79, 80
- Aurora F., g. Hedin 79, 81
- Aurora M., g. Hag-berg 86
- Axel 83
- J. Axel, possessionat 79—81

- Bedoire, G. H. Bertil, köpman 89
 — Blenda Johanna Maria 89
 — G. Brita L., f. Lindström g. 2) Hedin 85
 — Britta M., f. Lundberg 85
 — Carin, f. Littorin 79
 — Carin M., fil. mag., f. Magnsjö 85
 — Carl F., brukspatron 66, 74—76
 — Carolina L. 77
 — Catharina Sophia 76
 — Charlotta, g. 1) Bedoire, 2) Petersen 71, 72, 90
 — A. Charlotta, g. Fahnehjelm 75
 — Charlotta C., f. Friedrichson 76
 — Charlotte, g. Lefebure 70
 — Dorisse (Rissie) A., f. Hallgren 84
 — Edit Elsa Kristina 90
 — Edla C., g. Candell 80
 — Einar F., se de Bédoire
 — Elis 83
 — Elis H., civiling., uppfinnare 81—83
 — Ellen M, poststationsförest. 77
 — Ellis E. M. 87
 — Elsa, g. Lundqvist 84
 — Elsa A., f. Norlin 81
 — Elsa Kristina, f. Lindén 90
 — Elsa M. S., f. Brander 86
 — Elvira L. 88
 — J. Emanuel 87
 — Emma, se de Bédoire
 — A. Erika E. 87
 — Ester Viktoria Linnéa, f. Vestberg 89
 — H. Ester A, g. Melene 87
 — C. E. L. Eugén, se de Bédoire
 — Frans, dir. för Ostind. komp. 66, 67, 72, 90
 — Frans, notarie 92
 Bedoire, Fredric, grossh., brukspatron 71, 90
 — K. Fredric 86
 — Georg W., arbetare 89
 — Gulli Linnéa, g. Karlsson 89
 — P. Gunnar 89
 — Gustaf, kommunalarbetare 66, 88
 — Gustaf V., handl. 77
 — Gustafva, g. Hedman 75, 76
 — Helge, ingenjör 66, 83, 84
 — Helge Mauritz, kommunalarbetare 66, 89
 — Henri, ingenjör, kapten 84
 — J. Henric R. A., slaktare 88
 — Henrica (Henriette), g. Edman 75
 — Henriette S., g. Edman 79, 80
 — Herman F. 76
 — Hilda A., g. Hedman 76
 — Hilda A., g. Mannerstråle 77
 — Hilda E. O., g. Olsson 89
 — Hilda J. 81
 — Hilda Maria, f. Lundberg 88
 — Hilda S. 87
 — Hilding Ferdinand 89
 — Jan, se de Bédoire
 — Jean, se de Bedoire
 — Jean, d. ä., perukmakarålderman, grossh. 65, 66
 — Jean, d. y., vin- och grossh., bankir 66—71
 — Jean A., kommandörkapten 66, 85
 — Jean F., brukspatron, godsägare, 66, 72—74
 — Jean Fredric 75
 — Jean H., brukspatron, 66, 74, 75, 77—79
 — Jean Leonard 88
 — Jean Louis 70
 — Jean (John) T. 77
 — Jeanette M., g. Borgstedt 75
 — Johanna (Jeanna), grev., g. von Stockenström 91, 92
 Bedoire Johanna, g. Toutin 67
 — Johan (John), se de Bedoire
 — Juliana 70
 — Juliana 71
 — M. Juliana, f. Paradis 68—70
 — Karin, f. Dahl 84
 — R. Katarina, g. Fredlund 88
 — Knut E. M., tullguvernör 87
 — Knut F. B., bruksbokh. 81
 — Knut Fredric 88
 — Kurt Th., civilekonom, byråintendent 66, 85, 86
 — Lotten, f. Wannberg 83
 — J. Lovisa, 76
 — Magdalena (Magdelaine), g. Campbell 67
 — Magdalena, g. Petersen 71, 72, 90
 — Margit Maria Elisabeth 89
 — Maria, g. Lefebure 67, 70, 71
 — K. Maria (Maja), g. Kempe 85
 — Maria Christina, g. Jennings 70
 — Maria E., g. Gother 90
 — Maria Elisabeth, f. Ross 90
 — Maria Kornelia, f. Sjödin 89
 — E. Marianne 86
 — Marique (Marie), f. Carré 66
 — Mathilda E., f. Johnson 86
 — A. J. Mathilda 81
 — E. Mathilda Z., f. Engström 77
 — Nanna E. 87
 — Oscar 88
 — J. Per-Henrik 86
 — Regina J., f. Bergman 88
 — Robert M., revisor 66, 81, 86
 — C. Robert A. 86

- Bedoire, Ruth A. A. 87
 — Saphira C. 76
 — Sara, g. Pauli 67
 — Sigrid W., folkskoll., g. 1) Hammarberg, 2) Dahl 83
 — Sophia A., g. Kuylentierna 76
 — Sven-Gustaf V., gju-teriärb. 89
 — Ulrica, g. Rosir 92
 — J. Victor, brukspatron, tullinsp. 76, 77
 — Wilhelm Gustaf, arbetare, 66, 89
 — Wilhelmina (Mimmi) J., f. Andersson 83
 — J. Wilhelmina (Mina), g. Forssell 79
 Bendixson, Ivar, prof. 165, 166
 Benedicks, Michael, bankir 78
 Benedicta Eskilsdtr, från Skåne, nunna, 35, 121
 — Gunnarsdtr, abbedissa, 4, 5, 9, 28
 — Magnusdtr, nunna 35, 121
 Benedictus, glasmästare, ordensbroder 16, 22, 23, 37
 — Olavi, med. dr 192
 Bengt, se även Benedictus
 — Jönsson, se Oxenstierna
 — Knutsson, se lilja, 1/2 (Bengt Algotssons ätt), Ingegerd Knutsdtr, abbedissa 7, 27
 Bengta, Benkta, se Benedicta
 Bengtsson, Anders, i Södra Fagerhult, bondmålare 188
 Bennet, Wilhelm, frih., gen.major 190
 Benzelius, Henric, ärkebiskop 192
 — Jacob, prof., ärkebiskop 137
 Berg, J. Fridtjuf, statsråd 165
 — Lina, se Sandell
 — Severin, arkivarie 102, 106
 Bergström, Hans, kyrkoh. 140
 Bergh, Gunhild, fil. dr 171
 Bergklint, Olof, kyrkoh., skald 141, 142
 Bergman, Bo H., förf. 175
 — Regina J., g. Bedoire 88
 Bergqvist, Bengt A. J. O. J:son, statsråd 191
 Bergstedt, släkt 180
 — Carl Fredrik, docent, politiker 180
 — Elisabeth, g. Gottlieb 180
 — Mathilda, f. Geijer 180
 Bergström, David, statsråd 165
 Bergvall, John H., verkst. dir. 171
 Beskow, Bernhard von, frih., förf. 160
 Bielke, ätt
 (—) Birgitta Stensdtr (?), nunna 12, 29
 (—) Katarina Nilsdtr 127, 130
 (—) Sten Stensson, riddare, riksråd, ordensbroder 12, 29, 131, 133
 (—) Ture Bengtsson, riddare 129
 (Bild), Niels Jonsen, ärkebiskop i Lund 137
 Billing, Hans J., kyrkoh. 138
 Birger Birgersson, se stjärna
 — Djäkn, se stjärna
 — Folkesson, väpnare 128
 — Jönsson, i Borringe 44
 — Karlsson, se Folkungaättens oäkta gren
 — Karlsson d. y., se stjärna, Vinäsätten
 — Ulfsson, se Ulvåsaätten
 Birgitta Albertsdtr, nunna 34, 120
 — Birgersdtr, den heliga, se Finstaätten
 — Germundsdtr, se lilja
 — Gudlevsdtr, se Gyrid
 Birgitta Gunnarsdtr, från Västerås, nunna 33
 — Hansdtr, från Norrbotten, nunna 120, 121
 — Hansdtr, från Skänninge, nunna 31
 — Hansdtr el. Johansdtr Dortman, nunna, 35
 — Jeppesdtr, nunna 31
 — Jönsdtr (†1492), nunna 34, 121
 — Jönsdtr (†1504), nunna, 120, 121
 — Karlsdtr, se Bonde
 — Olofsdtr, från Sthlm, nunna 34, 115, 120
 — Olofsdtr, från Västerås, nunna 34
 — Petersdtr, nunna 35, 121
 — Petersdtr Iherco, nunna 114, 119, 121
 — Spoledtr, nunna 33
 — Stensdtr, se Bielke
 Bjurbäck, Maria, f. Lundgren, g. 1) Fahlbeck 158, 159
 — Olof, biskop 158 (bjälkar, 2), Broder Assarsson 44
 Björck, Thure, hospitalsöverläk. 102
 Björkman, Fredrik, major 166
 Björkman-Goldschmidt, Elsa A. E., förf. 171
 Björn, dansk släkt 180 (björnram), Håkan Nils-son 149
 (Björnram från Västergötland), Katarina Ulfsdtr, abbedissa 31
 Bo Jonsson, se Grip
 Bodin, Jean, fransk historiker 108—110
 (Bonde), Birgitta, dtr till konung Karl Knutsson, nunna 114, 115, 119, 121
 — Carl C:son, frih., talman 165
 (—) Ingeborg Tordsdtr, nunna, änka 10, 29
 Bonifatius VIII, påve 2, 129
 Bonnevier, Johanna Sophia, g. Littorin 79

- Bonnier, Karl Otto, bokförläggare 175
 — Lisen, f. Josephson 175
 Borg, Denis, kontraktsprost 81
 — Sara Maria, g. Norlin 81
 Borgenstierna, släkt 79
 Borgstedt, Gustaf Adolf, kapten 75
 — Jacob, kamrerare 75
 — Jeanette, f. Bedoire 75
 — Sofia Lovisa, f. Lekeberg 75
 Born, Ernst V. L. von, frih., finländskt statsråd 173
 — Viktor Magnus von, frih., lantmarskalk 163
 Boström, Erik Gustaf, B. statsminister 165
 Botild Magnusdtr, nunna 28, 38
 — Petersdtr (kallad Katarina) (†1473), nunna 33, 120
 — Petersdtr (†1477), nunna 35, 114, 121
 — Petersdtr, från Själand, nunna 32, 120
 Brahe, Per, d. ä., greve, riksdrots 110
 Brander, Agnes Sofia, f. Pettersson 86
 — Bror Artur, fabrikör 86
 — Elsa M. S., g. Bedoire 86
 Brandt, Anna Catharina, f. Timm 75
 — Daniel, premiärlöjtn., brukspatron 74, 75
 — Hindrica Maria, g. Bedoire 74
 Branting, K. Hjalmar, statsminister 165, 168, 169
 Brask, Hans, biskop 147, 148
 — Kristina Hansdtr, nunna 17—21, 114, 119, 121
 Bratt, Anna, g. m. Jan Larsson 155
 Brattlund, Brigitta Christina, g. Hammarberg 83
 Breda, Carl Fredric von, porträttmålare 92
 Brilioth, Yngve T., ärkebiskop 186
 Broder Assarsson, se bjälkar, 2
 Broman, Ivar, prof., embryolog, 194
 Broomé, J. R. Bertil, fil. dr, krigsarkivarie 196
 Bruce, släkt 175
 Bruzelius, Magnus, kyrkoh. 141
 Brynhild Josefsdtr, från Norge, nunna 30
 Bryniolf Algotsson, se Algotssönernas ätt
 Bugge, Ivar, 36
 — Lucia, se Lucia Ivarsdtr
 Bülow, Anna Johansdtr, nunna 32, 120
 (—) Ermegard Johansdtr, g. m. Knut Bosson (Grip) 130
 (Båt), Eregisle Sunesson, jarl 44
 (båt), Iliana Matsdtr, nunna, änka 34, 120
 Bök, M. Fredrik C:son, prof. 175, 193
 Calamnius-Malmberg, Sigrid 171
 Calissendorff, Agnes, f. Bedoire 88
 Callerholm, släkt 164
 — Minna, g. Schöne 164
 — Nils Jonas, lagman 164
 Cameen, Carl Fredrik 124
 — Carl Sewalt, löjtn. 124
 Campbell, Magdelaine, f. Bedoire 67
 — (of Islay), Robert, kommerseråd 66, 67
 Candell, Adolph F., kronofogde 80
 — Edla C., f. Bedoire 80
 — Isaac Johan, regementssadelmakare 80
 — Maria, f. Skultström 80
 Carlquist, N. W. Gunnar, fil. dr, överbibl. 134—143
 — Otto Gustaf, major 185
 Carlsson, Sten C. O., prof. 196
 Carré, Charlotta, g. Cuyper 70
 — Frans, siden- o. grossh. 66
 — Johanna, f. Padebugge 66
 — Marique (Marie), g. Bedoire 66
 Casparsson, K. Ragnar, landsh. 172—174
 Cavallin, Severin, teol. dr, kontraktsprost 142, 143
 Cecilia Andersdtr, nunna 27
 — Eriksdtr, se lilja
 — Geradsdtr, nunna 30
 — Larsdtr, se lilja
 — Petersdtr, från Skänninge, nunna 32, 120
 Charleville, Carl J. G. W., biskop 98
 Chesnecopherus, Johan (nes), med. dr, prof. 192
 Christian av Glücksburg, prins 162
 Claussen, Hedvig Maria, g. Hedman 75
 Colonna, Oddo, kardinal (påven Martin V) 130
 Coyet, Adolf, major 184
 Cratz, Johan Philip, se von Scharffenstein
 Creutz, ätt 163
 — Gustaf Philip, greve, kanslipres., skald 158
 Cronstedt, Carl Johan, greve, arkitekt 151
 — Margareta C. A. 171
 Cruus, Jesper, Matsson, fältmarskalk, riksskattmästare 183
 Cuyper, Anna Maria, f. Gran el. Meyer 70
 — Charlotta, f. Carré 70
 — Conrad, vinhandl. 70
 — Johan Henric 70
 Dahl, Christina Magda-

- lena, f. Waldenström 84
- Dahl Johan O., stads-kassör 83
- Karin, postexpeditör, g. Bedoire 84
- Olga, f. Philipson 83
- Oscar Fredrik, major 84
- Sigrd W., f. Bedoire, g 1) Hammarberg 83
- Dahlgren, Alta, förf. 195
- Dan Andersson (1400) 49, 52
- de Bedoire, Jean, ceremonimästare, landsh. 65, 66, 91
- Johan (John), konsul, USA 87
- de Bédoire, Filipstads-grenen 65
- Einar F., frisör 87, 88
- Emma K., f. Karlsson 87
- C. E. L. Eugén, frisör-mästare 87
- Jan 88
- Lars-Einar 88
- Mildred E. M. K., damfrisörska 87
- Ulla B., f. Jonsson 88
- De Geer, Louis (†1652), finansman 152
- Louis G., frih. stats-minister 191
- De Besche, släkt 152
- Dejrigh, Carl Fredrik, redaktör 189
- de la Bedoiere, fransk ätt 65
- De la Gardie, Magnus Gabriel, greve, rikskansler 160
- Robert, greve, landsh. 98
- Desideria (Désirée), drottning 162
- de Wahl, Anders, skådespelare 174
- Dickson, Charles, läkare 185
- Dorotea, unionsdrottning 49
- Dorthéen, Elisabeth, g. Gother 90
- Dortman, Anna Hansdtr, nunna 119, 120
- Dortman, Birgitta Hansdtr, nunna 35
- Hans el. Johan 35, 119
- Douglas, A. Louise D., grev., g. Adelswärd 84
- Ludvig W. A., greve, landsh. riksmarskalk 104, 105, 107, 165
- Edberg, fru, g. Edman 80
- Edelstam, E. Otto, 1:e aktuarie 185
- Edén, Nils, prof., statsminister 63, 165, 171
- Edman, Adolf Samuel, brukspatron 75
- Carl Theodor, salpetersjuderistyrman, kaptan 80
- J. Eric, kammarråd, tf. landsh. 75, 80
- Hedvig Elisabeth, f. Stråle af Ekna 75
- Helena, f. Uhr 75
- Henriette, f. Bedoire 75
- Henriette S., f. Bedoire 79
- Johan (Janne), salpetersjuderidir. 80
- Ehrensand, Andreas, kyrkoh. 138
- Ehrensvärd, J. J. Albert, greve, utrikesminister 165
- Augustin, greve, fältmarskalk 189
- Ekebon, Anton, korpral 58
- Ekman, släkt 155
- Carl G., statsminister 165
- Ekström, Brita Christina 79
- Elena, se Helena
- Elesiv Olofsdtr, nunna 32
- Elgenstierna, Gustaf M., kontrollör, genealog 176
- Eliana, se Iliana
- Elin, se även Helena
- Niklasdtr, nunna 31
- Elisabet, se även Elseby
- Albrektsdtr, nunna 35, 121
- Elisabeth Carlsdtr 75
- Ellsén, släkt 79
- Amanda M. E., f. Bedoire 79
- Carl Albrecht, handl. 79
- Clara Lisa, f. Fahlgren 79
- Fredrik, 2:e lantmä-tare 79
- Elmgren, Martin, kyrkoh. 138
- Elseby (Elisabet) Hansdtr, nunna 32, 120
- Hennekesdtr, nunna 31
- Hermansdtr, nunna 35
- Eneskjöld, ätt 155
- Engberg, J. Arthur, stats-råd, landsh. 171, 172
- Engelbrekt Engelbrekts-son, hövitsman 109, 144
- Engström, Ebba Johanna, f. Forsslund 77
- Johan Olof, bergslags-insp. 77
- E. Mathilda Z., g. Bedoire 77
- Erengisle Nilsson d. y., se Hammerstaätten
- Sunesson, se Båt
- Ericus Johannis, prior 132
- Erik, konung, helgon 126
- av Pommern, unionskonung 130
- XIV, konung 109, 150, 151
- Birgersson, se stjärna
- Ketilsson, se Puke
- Matsson, kungl. sekr. 151
- Eriksson, Elin Sabina, g. Pettersson 85
- Stina, g. Lindén 90
- Ermegard Johansdtr, se Bülow
- Laurensdtr, se Aspenäsätten
- Eschelsson, Elsa O. C., jur. dr, docent 171
- Eskil Djäkn, Vadstena klosterns syssloman 128, 133
- Estrid Gudmundsdtr, nunna 10, 28

- Eugen N. N., prins, land-
skapsmålare 175
- Ewert, Christian Fredrik,
läkare 185
- Fahlbeck, släkt 158
- Anders, bergsfogde,
brukspatron 158, 159
- Maria, f. Lundgren g.
2) Bjurbäck 158, 159
- Fahlgren, Clara Lisa, g.
Ellsén 79
- Fahnehjelm, A. Char-
lotta, f. Bedoire 75
- Eva Beata, f. Modée
75
- Fredric Wilhelm, ma-
jor 75
- Helena, f. Molén 75
- Pehr Georg, v. presi-
dent 75
- Falck, Wendela L. U.,
gymnastiklärarinna
171
- Falkdal, Gotskalk, biskop
147
- Falkenberg, Gustaf Gab-
riel, frih. ryttm. 84
- Henrik, greve, reg-
kvartermästare, övers-
tekammarjunkare 185
- H. A. A. Louise (Lil-
lis), f. Adelswärd, frih.,
g. 2) Lundqvist 184
- Falkengrün, Gunhild
Maria, frih., g. Lind-
ström 85
- Falster, Jens, fogde 146
- Faxe, Jacob, kyrkoh. 140
- Vilhelm, biskop, 138,
140—142
- Figrelius, Daniel, se Lei-
jonstierna
- Fincke, Gödik, riksråd
183
- Fineman, Ludvig W.,
överste 166
- Finlay, Robert, kommer-
seråd 70
- (Finstaätten), Birgitta
Birgersdtr, den heliga
1, 2, 9, 10, 14, 16,
28, 126—128, 133,
148, 150
- Finvidus Simonis, ordens-
broder 37, 132
- Fleming, Erik (†1548),
riddare, lagman 189
- Folke Magnusson 128
- Folke Turesson, på Jäm-
mertuna 144
- Folko, ordensbroder 36
- Folkungaätten 127
- (Folkungaättens oäkta
gren), Birger Karlsson
47
- Forsberg, Nikolaus Au-
gust, rektor 189
- Forselles, af, ätt 79
- Forslund, J. Albert, stats-
råd 172
- Forssell, J. Eric, teol. o.
fil. dr, kontraktspost
79
- Magdalena, f. Nor-
berg 79
- Mina, f. Bedoire 79
- Olof Hansson, prof.
79
- Forsslund, Ebba Johanna,
g. Engström 77
- Fredlund, Johan F.,
skräddarmästare 88
- R. Katarina, f. Bedoi-
re 88
- Fredrik III, tysk kejsare
162
- VII, dansk konung
162
- Fregeno, Marinus de,
påvlig nuntie 36, 113
- Friedrichson, Charlotta
C., g. Bedoire 76
- Fredric Mathias, ma-
jor 76
- Fries, Samuel A., teol. dr
171
- Friesen, Sixten G. von,
politiker 166
- Fryxell, Fredrik, släkt-
forskare, samlare 154
- Frölich, Carl, greve, hov-
rättspres. 190
- Fägerskiöld, Carl, frih.,
byrådir. 196
- (Färila), Johan Karlsson,
riksråd, lagman 51
- Gawell-Blumenthal, Ida
A. (Delsbostintan) 171
- Geijer, släkt 180
- Anna Lisa, f. Lillje-
björn 159
- Erik Gustaf, prof.,
skald 159, 160
- Geijer, Mathilda, g. Berg-
stedt 180
- Geijerstam, af, ätt 160
- Elin af, f. Lundquist,
majorska 73
- Karl J. af, civiling.,
folkbildningsman 166
- Gerdeka Hartlevsdr, ab-
bedissa 28, 133
- Gerhard, Karl, teaterdir.,
revyför. 174
- Germund Larsson, se lilja
- Germundus Laurentii,
kyrkoh., Söderköping,
132
- Gerson, Jean, fransk teo-
log 130
- Gert Jonsson, se stjärna,
Gert Jonssons ätt
- Gertrud Andersdtr, nun-
na 28
- Bengtsdtr, nunna 28,
133
- Gertsdtr, se Moltke
- Geting, Gustaf, korpral
123, 124
- Gjerstad, E. P. Einar,
prof. 194
- Gillberg, Jacob, koppar-
stickare, prof. 192
- Gillingstam, Hans V.,
fil. dr, red. 187, 196
- (ginbalk, belagd m. 2
sparrar), Katarina
Bryniolfsdtr, nunna 8,
9, 27
- Gomsez, Charlotta de, g.
Ross 90
- Gother, Elisabeth, f.
Dorthéen 90
- Engelbert, handels-
borgm. 90
- Engelbrecht Engel-
brechtsson, råd- o,
handelsman 90
- Maria E., f. Bedoire
90
- Gottlieb, släkt 180
- Elisabeth, f. Bergstedt
180
- Grafström, Anders A.,
skald 184
- Gran (el. Meyer), Anna
Maria, g. Cuyper 70
- Granlund, släkt 180
- Greger Matsson, se Lillie
- Gregorius Jacobi, ordens-
broder 37, 132

- Greta (†1409), nunna, g. m. Benedictus glas-mästare 22, 23, 27
- Andreasdtr, nunna 22, 24, 32
- Könikesdtr, nunna 22, 24, 32
- Grill, Carlos & Claes, firma 71
- (Grip), Bo Jonsson, drots 44, 47, 50, 129, 148
- (—) Knut Bosson, riddare 130
- (—) Nils Bosson, riddare, riksråd 148
- Gripenberg, Alexis, verkl. statsråd 163
- Georg Achates, finländsk minister 163
- Gripenhjelms, Edmund (före adl. Figelius), frih., riksråd 182
- Nils, inspektör för K. bibl., k. råd 182
- Gudmarus Frederici, ordensbroder 15, 36
- Gustav I, konung 109, 110, 147, 189
- III, konung 74, 75, 151, 157, 158, 170, 171
- V, konung 166—168
- (Gösta)f Leksso, se Lek Ofradssons ätt
- Gustavus, cellerarius vid Alvastra kloster 187
- Gyldenhoff, frih. ätt 54
- Gyllenbögel, Margareta, g. Rennerfelt 178
- Gyllenhielm, Carl Carlsson, frih., riksamiral 182
- Gyllenhoff, släkt 54, 122, 123
- Carl Adam 59
- Carl Jean 57
- Eva Maria 55, 56, 58
- Eva Mariana, f. Tallberg 54, 55, 58
- Gustaf Malcolm, kammaråd 55
- Johan Lorentz, kor-nett 54—58, 122, 123
- Lorentz, kommandörkapten 55
- Gyllenius, släkt 155
- Marie 156
- Gyllenius, Petrus Magni, kyrkoh. 154, 155
- Gyllenpamp, Gabriel, ryttm. 122
- Jean (Johan), överstelöjtn. 56, 58, 122, 125
- Johan Gabriel, ryttm. 58
- Lars (före adl. Pamp), överstelöjtn. 122
- Gyllenstierna, Carl, greve, riksråd 188
- Johan, greve, riksråd 195
- Jöran (†1688), greve, riksråd 195
- Jöran (†1799), greve, riksmarskalk 195
- Gynther, släkt 175
- Gyrid (†1429), nunna 28
- Gudlevsdtr (kallad Birgitta), nunna 30
- Görtz, Georg Heinrich von, frih. von Schlitz 190
- Haartman, Viktor von, geheimeråd 163
- Hagberg, Aurora M., f. Bedoire 86
- Ludvig (Johansson), stationskarl 86
- Hagelstam, Wentzel, red. 189
- Haglund, Josefina Eugenia, g. Karlsson 89
- Hahn, Canutus, biskop 139
- Haij, Eric, frih. 92
- Hallberg, H. Emil, kyrkoh. 141, 142
- Hallgren, Anders Emil, handl. 85
- Dorisse (Rissie), g. Bedoire 84
- Maria Helena, f. Jansen 85
- Hambn, Catharina Elisabeth, g. Hedin 81
- Hambraeus, Nicolaus, kyrkoh. 138
- Hamill, Sara, g. Jennings 70
- Hamilton, ätt 159
- Hammarberg, Brigitta Christina, f. Brattlund 83
- P. C. Helmer, kapten 83
- Pehr, häradsskrivare 83
- Sigrid W., f. Bedoire, g. 2) Dahl 83
- Hammarskjöld, K. Hjalmar L., statsminister, landsh. 165
- (Hammerstaätten), Eren-gisle Nilsson d. y. 149
- Hamnerin, Petrus, läkare 192
- Hamsun, Knut, norsk förf. 175
- Hannerz, släkt 123
- Hans Klinga, borgm. i Skänninge 31
- Lang 145
- Röd, i Söderköping 20
- Hansson, Per Albin, statsminister 172—174
- Hassler, släkt 175
- Hayes, Anne C., f. Bedoire, g. 1) Otwell 85
- John Onkka, Lieutnant-Colonel 85, 86
- Hazelius, Hjalmar G., godsägare 191
- Heckscher, Eli F., prof. 171
- Hedberg, Tor H., förf. 165
- Hedborn, Anna Christina, g. 1) Bedoire, 2) Pettersson 88
- Hedin, S. Adolf, publicist, politiker 165
- Aurora F., f. Bedoire 79, 81
- G. Brita L., f. Lindström, g. 1) Bedoire 85
- Catharina Elisabeth, f. Hambn 81
- Gustaf Wilhelm, brukspatron 81
- Sven A., forskningsresande 175
- Sören, kommandörkapten 85
- J. Wilhelm, brukspatron 79, 81

- Hedlund, Henrik, huvudred., politiker 192
- Hedman, Abraham, amiralitetskammarråd 75
- J. Emil, borgm. i Arboga 76
- Gustafva, f. Bedoire 75, 76
- Hedvig Maria, f. Claussen 75
- Hilda A., f. Bedoire 76
- A. Johan, ryttm. 75, 76
- Maria Charlotta, f. Nisson 75
- Hedvig Eleonora, drottning 93
- Heidenstam, Verner von, förf. 174, 175
- Heijkenskjöld, ätt 160
- Heinrich, Christian, läkare 185
- Helena, se även Elin
- Helena Andersdtr († 1443), nunna 31
- Andersdtr (†1450), nunna 30
- Ernildstr, nunna 27
- Haraldsdtr, se stengavlar, 3
- Helgesdtr, från Lödöse, nunna 34, 39
- Hinzsdtr, nunna 33, 120
- Jonsdtr, se stjärna, Gert Jonssons ätt
- Sunesdtr (Sonadtr), nunna 27
- Tykesdtr, nunna 31
- Vivastesdtr, från Vadstena, nunna 114, 119, 121
- Helga Simonsdtr, nunna 30
- Hellberg, K. Mauritz B., chefred., politiker 168
- Hellner, Johannes, jur. dr., utrikesminister 165, 167
- Hellström, E. Gustaf, förf. 171
- Helpten, Zabel van 128
- Helvig, A. Amalia von, f. von Imhoff, frih., förf. 160
- Hennings, Beth C., fil. dr, rektor 170—172
- Hennings, Rudolph Th. A., dir. agronom 171
- Henschen, Lars W., rådmän 161
- Hermelin, Samuel Gustaf, frih., bergsråd 74
- Hesselblad, M. Elisabeth, abbedissa 175
- Hesselgren, Kerstin, yrkesinspektis 171
- Hierta, Carl, överstelöjtn. 54
- Hildebrand, släkt 176
- Bengt O. H., prof., 176, 196
- Hiort, Hans, prof. 139
- Hjort, A. Karolina (Lina) småskollär. 193
- Hjärne, Harald G., prof., historiker 60—64, 171, 189
- Urban, arkiater, landsh. 193
- Hoffgard, Rasmus, kyrkoh. 139
- Holm, Nils F., 1:e arkiarie 196
- Holmsten Johansson, se Rosensträle
- Holste, Caspar 108—111
- Horn, Arvid B., greve, kanslipres. 188, 190
- Clas, riksråd, landsh. 183
- Hultgren, Gunnar A. E., ärkebiskop 194
- Håkan Fadersson, se Stjärnbåt
- Nilsson, se björnram (Håkan Tunasons ätt), Märta (Margareta) Siggesdtr, g. m. Birger Ulfsson (Ulvåsaätten) 11
- Hägg, Sven Anders, skomakarmästare, förf. 161
- Hägglöf, Salomon Jonsson, snickare 190
- Häggström, Lars, kyrkoh. 190.
- Högardh, Edward, dekorationsmålare 189
- Högstedt, Anna Katarina, g. Karlsson 87
- Högström, Pehr (Petrus Martini), kontraktsprost 184
- Högvall, Bengt, rikshistoriograf 183
- Höjer, Torgny, docent 196
- Iliana Matsdtr, se båt
- Ingeborg, nunna, änka efter Hartlev Bolk 30
- Assersdtr (Askersdtr), nunna 32, 120
- Björnsdtr (el. Erinbjörnsdtr), nunna 11, 29, 38
- Erinbjörnsdtr, se Ingeborg Björnsdtr
- Gerhardsdtr, dtr till hertigen av Slesvig, abbedissa 31, 120
- Germundsdr, se lilja
- Hennekesdtr, se Bækman
- Johansdtr, nunna 31
- Karlsdtr, se stjärna, Vinåsätten
- Laurensdtr, nunna 30
- Laurensdtr, se Aspenåsätten
- Nilsdtr, nunna 121
- Nilsdtr, från Värmland, nunna 34, 121
- Ragvaldsdtr, se Välingeätten
- Svensdtr, nunna 34, 120
- Tordsdtr, se Bonde
- Ingegerd, hustru, g. m. Birger Folkesson 128
- Assersdtr, nunna 33, 38
- Knutsdtr, se Bengt Algotssons ätt
- Magnusdtr, nunna 28
- Nilsdtr, nunna 11, 29
- Pedersdtr, nunna 119
- Staffansdtr, nunna 119, 121
- Ingeldus i Fjällskäfte 45
- Ingevald Larsson, se lilja
- Ingolphus, ordensbroder 16, 36
- Ingrid, nunna 11
- Elofsdtr, av Skänninge, helgon 131
- Höksdtr, nunna 35, 121
- Nilsdtr, nunna, 11, 29
- Olofsdtr, nunna 25, 33, 115, 120

- Ingrid Sigurdsdr, från Sthlm, nunna 11, 30
 Innocentius III, påve 2
 Israel Birgeri, kyrkoh., Götlanda 194
 Israelsson, Agnes A., f. Bedoire 87
- Jacobsen, Sthen, kyrkoh., historiker 140
 Jacobsson C. A., smidesverkmästare, Filipstad 82
 Jacobus Bekare, ordensbroder 27
 Jaensson, Knut, kritiker 194
 Jakob Andersson (1400) 49, 52
 Jakobsson, Hanna, g. Olsson 89
 Janssen, Maria Helena, g. Hallgren 85
 Janzon, Nils G., målare, tecknare 95
 Jennings, Frans, grossh., kommerseråd 70
 — John, irländsk godsägare 70
 — John, bruksägare, finansman, hovmarskalk 70
 — Maria Christina, f. Bedoire 70
 — Sara, f. Hamill 70
 Jens Falster, fogde 146
 Jensen, Albert O., chefred., syndikalist 172
 Johan III, konung 109, 150
 — hertig av Östergötland 152
 — Adolf, hertig av Slesvig-Holstein, guvernör 182
 — Karlsson, se Färila
 — Magnusson, väpnare 132
 — Petersson, se liljor, 3
 — Sivatsson, borgm. i Linköping 20, 21
 Johanna, drottning av Neapel 10, 28
 Johannes Hildebrandi, ordensbroder 187
 — Karoli, kyrkoh., Skäninge 127, 132
- Johannes Petri, general-konfessor 13
 — Petri (†1417), ordensbroder 13, 37, 39 132
 — Petri, ärkedjäkne 52
 — Präst, generalkonfessor 36
 — ser Mini 149
 — Svartepräst, kanik 131, 132
 Johansson, Johan-Olov, fackföreningsman, förf. 172
 Johnson (Jonasdr), Mathilda Elisabeth, g. Bedoire 86
 Jon Larsson, kronobefalln.man 155
 — Niclisson, se stjärna, Gert Jonssons ätt
 — Upplänning 44
 Jonsson, Anders, snickare, Häggenäs 190
 — Jonas, snickare, Häggenäs 190
 — Ulla B., lärarinna, g. de Bédoire 88
 Josephson, Lisen, g. Bonnier 175
 Juel, Niels, dansk gen.-amirallöjtn. 139
 Juliana Andersdr, nunna 30
 (Juul), Tue Nielsen, ärkebiskop i Lund 137
 Juusten, Paulus, biskop 137
 Jürgenreich, Antoni, landsh. 182
 Jöns Andersson (Lille Jöns), köpman i Sthlm 196
 — Birgersson, i Borringe 44
 — Gudmundsson, borgm. i Vadstena 120
 — Håkansson (Johannes Haquini), ärkebiskop 130
 — Nilsson, se Svarte Skänning
 Jørgensen, J. Johannes, dansk förf. 175
- Kagge, Erik, domprost 49
- Kagge, Mats 49
 Kalmberg, Adam Erik, major 178
 Karin Larsdr, g. m. Engelbrekt Engelbrekts-son 144
 Karl Knutsson, konung 49, 50, 114, 115
 — IX, konung 191
 — XI, konung 190
 — XII, konung 150, 189, 193
 — XIV Johan, konung 188
 — XV, konung 162
 — Birgersson, se stjärna, Vinäsätten
 — Karlsson, se Ulvåsaätten
 — Kraka 47
 — Kristiernsson, se Vasa
 — Magnusson, riddare 132
 — Ulfsson, se Sparre av Tofta
 Karolus Ketilvasti, ordensbroder 132
 Karlsson, Anna Katarina, f. Högstedt 87
 — August Helmer, trämassepackare 88
 — Emma K., g. de Bédoire 87
 — Gulli Linnéa, f. Bedoire 89
 — Johan Herman, stuvveriarb. 89
 — John August, arbetare 87
 — Josefina Eugenia, f. Haglund 89
 — Karl Martin, arbetare 89
 — Tulia Kristina, f. Nyström 88
 Katarina, g. m. Folke Pedersson 41
 — g. m. borgm. Johan el. Hans Klinga 133
 — (†1400) från Halland, nunna 27
 — (†1392) från Söderköping, nunna 27
 — Algotdr, se Sture
 — Andersdr, nunna 114, 119, 121
 — Bengtsdr, nunna i Vadstena 33

- Katarina Bengtsdtr, nunna i Vreta 132
 — Birgersdtr, nunna 27, 38
 — Bryniolfsdtr, se ginkbalk, belagd med 2 sparrar
 — Dansdtr, nunna 32
 — Eriksdtr, nunna 33, 120
 — Erengislesdtr, nunna 119, 121
 — Gerekesdtr, nunna 27
 — Gudmundsdtr, nunna 33
 — Jakobsdtr, nunna 121
 — Jönsdtr, nunna 34, 114, 120
 — Källarsdtr, nunna 10, 11, 29
 — Lydekesdtr Vipa, nunna 34, 121
 — Magnusdtr, från Turkiet, nunna 10, 28
 — Magnusdtr, (†1455), nunna 34
 — Niklasdtr, nunna 114, 119, 121
 — Nilsdtr, se Bielke
 — Ottesdtr, i Nibble 146
 — Petersdtr, se Botild Petersdtr
 — Petersdtr Torve el. Törve, nunna 120, 121
 — Thomasdtr, nunna 27
 — Turesdtr, g. m. väpnaren Johan Magnusson 132
 — Tydekesdtr, nunna 119, 121
 — Ulfsdtr från Västergötland, se Björnram från Västergötland
 — Ulfsdtr, se Ulvåsaätten
 — Vämundsdr, se sparre Katt, Malin, g. m. Pável Tratt 155
 Kellgren, Johan Henric, skald 142
 Kempe, Anna Bernhardina, f. Olsson 85
 — Elias Ferdinand, tysk teolog 184
 — J. C. Carl, industriman 184
 — K. Maria (Maja), f. Bedoire 85
 Kempe, Olof V., byråchef 85
 — Sven G. L., provinssiälläkare 85
 Ketilmundus, ordensbroder 13, 15
 Key, Ellen K. S., förf. 170, 192
 Kihlström, Eric, salpetersjuderiöverdir. 191
 Kindström, Napoleon, borgm. i Uppsala 161
 Kista, Margareta, se Margareta Nilsdtr
 — Nils, 23
 Kjellén, J. Rudolf, prof. 62
 Kleen, Emil A. G., läkare 169
 Klinga, Hans el. Johan, borgm. i Skänninge 31, 133
 Klinteberg, Vilhelm af, frih., landsh. 189
 Knauer, Anders, borgare i Sthlm 65
 Knut Bosson, se Grip
 — Bosson, se Natt och Dag
 — Karlsson 50
 Knös, Olof, lektor 192
 Kollontaj, Alexandra Michajlovna, sovjetryskt sändebud 170
 Krämer, Robert von, frih., landsh. 161
 Kraka, Karl 47
 Kristian I, unionskonung 109
 — II, unionskonung 109
 — IX, dansk konung 162
 Kristina, drottning 191
 — av Stommeln 126
 — Amundsdr, nunna 119, 121
 — Andersdtr, från Västergötland, se Öra
 — Eriksdtr, nunna 34, 121
 — Esbjörnsdtr, nunna 31
 — Finvidsdtr, nunna 30
 — Hansdtr, se Brask
 — Hansdtr, från Söderköping, nunna 17, 19—21, 33
 — Hermansdtr, nunna 30
 — Johansdtr, från Kalmar, nunna 17, 19—21, 31
 Kristina Johansdtr (†1487), nunna 17, 18, 20, 21
 — Johansdtr (†1518), nunna 17, 18, 20, 21, 119, 121
 — Jönsdtr (†1422), nunna 17, 19—21, 30
 — Jönsdtr (†1452), nunna 17—21, 31
 — Jönsdtr (†1463), från Småland, nunna 17, 19—21, 119, 121
 — Karlsdtr, nunna 35, 114, 121
 — Lindormsdtr, se sparre över blad
 — Niklasdtr (†1399), nunna 27
 — Nilsdtr (†1501), nunna 35, 121
 — Nilsdtr, från Skänninge, nunna 33
 — Petersdtr Hækle (†1416), från Danmark, fru, numma 31
 — Petersdtr (†1450), nunna 28
 — Petersdtr (†1455), nunna 35
 — Röriksdtr, från Kalmar, nunna, 30
 — Sigurdsdtr, nunna 32
 — Staffansdtr, se Stangenberg
 — Stensdtr, nunna 12, 29
 — Tokadtr, se stjärnor, 3
 — Torbjörnsdtr, g. m. Gunno Persson 92
 Kristofer, unionskonung 49—51, 109
 Kromnow, E. Åke, byråchef 196
 Krus, se Cruus
 Krusenstierna, J. Edvard von, statsråd 166
 Kröningsvärd, släkt 79
 — Ulrica Charlotta, g. Friedrichson 76
 Kula, Erik 43
 Kuylenstierna, Christina Sofia, f. Skytte af Sätra 76
 Kuylenstierna, Otto W.,

- kapten, hovstallmästare 76
 Kuylenstierna, Sofia A., f. Bedoire 76
 — Wilhelm Julius, kapten 76
 (Kyle), Margareta Petersdtr, nunna 22—24, 32
 — Peter 23, 24, 32
 König, Elisabeth, g. Pauli 67

 Lager, Birgitta M., fil. dr, red. 196
 Lagerbjelke, Gustaf, greve, statsråd, dir. vid K. teatern 143
 Lagerhjelm, ätt 160
 Lagerlöf, släkt 160
 — Selma O. L., förf. 170
 Lanæus, Andreas, kyrkoh. 141, 142
 Lang, Hans 145
 Langlet, släkt 188
 Lars Birgersson (1382) 43, 44
 — Ingemarsson, bonde 164
 — Persson, rådman i Borås 188
 — Scheringsson 43, 49
 Larshans Per Persson, se Persson, Larshans Per
 Laurens Johannis, i Sylsta, korpräst 45
 — Ulfsson, se Aspenäsätten
 Laurentius Germundi, studerande i Rostock 46, 49
 — Oddonis, prost 132
 — Petri, ärkebiskop 147
 Lefebure, André, handelsman 67
 — Barbara, f. Paradis 67
 — Charlotte, f. Bedoire 70
 — Henri, grossh. 67, 70
 — Jean H., dir. för Ostind. komp., brukspatron 70, 91
 — Maria, f. Bedoire 67, 70, 71
 Lefebure-Lillienberg, Jean, bergsråd 73
 Legrande, Jean, borgare i Sthlm 65
 Leijonskiöld, ätt 71, 90
 Leijonstierna, Daniel (före adl. Figrelius), president 152
 (Lek Ofradssons ätt), Gustav (Göstaf) Leksson, riddare 144
 Lekeberg, Sofia Lovisa, g. Borgstedt 75
 Leuhusen, Reinhold, borgare i Sthlm 108
 Lewenhaupt, Sten M. C., greve, legationsråd 181
 Levertin, Ebba, f. von Redlich, g. 1) Mester-ton 170
 Lidman, C. H. Sven R:son, förf. 175
 Likvidsönerna, ätt 145 (lilja), Birgitta Germundsdr, g. m. Mats Kage 46, 49
 (—) Cecilia Eriksdr 49 52, 53
 (—) Cecilia Larsdr 43
 (—) Germund Larsson, till Fjällskäfte, väpnare 41—49
 (—) Ingeborg Germundsdr, g. m. Lars Scheringsson 43, 49
 (—) Ingevald Larsson 41, 43
 (—) Nils Ragvaldsson, se Nicolaus Ragvaldi
 (—) Torsten Andersson, domprost 49, 52, 53 (lilja, 1/2), Bengt Knutsson, biskop 46, 49, 50
 Liljefelt, släkt 178 (liljor, 3), Johan Petersson, väpnare, ordensbroder 8, 9, 16, 37 (Lillie), Greger Mattsson, riddare, riksråd 144
 Lilliehorn, Johan Fredric, frih., landsh. 194
 Lilljebjörn, Anna Lisa, g. Geijer 159
 Lindahl, släkt från Vingåker 193
 — Carl Fredrik (pseud. Lazarus), skriftställare 193
 Lindahl, Ester, donator 193
 — Per Erik, handl. 193
 Lindby, Johan, tf. landskamrerare 97
 Lindén, Anders Jönsson, bonde 90
 — Elsa Kristina, g. Bedoire 90
 — Stina, f. Eriksson 90
 Lindh, Johan Petter, boktryckare 188
 Lindhagen, Carl A., borgm., politiker, skriftställare 166
 Lindman, S. Arvid A., konteramiral, statsminister 166
 Lindqvist, Märta (pseud. Quelqu'une), fil. mag., journalist 171
 Lindskog, H. Jonas, teol. dr, kyrkoh. 173
 Lindström, G. Brita L., g. 1) Bedoire, 2) Hedén 85
 — Gunhild Maria, frih., f. Falkengrén 85
 — N. J. O. Herman, biskop 141
 — Per-Elof, överdir., statsråd 85
 Linné, Carl von (före adl. Linnæus), arkitekt, prof. 191, 192
 — Carl von, d. y., prof. 192
 Lisbet Nilsdr 57
 Littorin, Catharina (Carrin) H., g. Bedoire 79
 — Johanna Sophia, f. Bonnevier 79
 — Per Magnus, kryddkramhandl. 79
 Lothigius, Andreas, bibliotekarie 182, 183
 Lucas Jacobi, spanjor 149
 Lucia, nunna 30
 — Ivarsdr (Bugge), nunna 34, 36, 120
 Lundberg, Britta M., g. Bedoire 85
 — Carl August, roteman 85
 — Gustaf, målare 73
 — Hedvig Ulrica, g. Stråle af Ekna 75

- Lundberg, Hilda Maria, g. Bedoire 88
 — Johan Wilhelm, brandfogde 88
 — Olga Maria, f. Petersson 85
 — Wilhelmina Maria Christina, f. Valdau 88
- Lundeberg, Christian, bruksägare, statsminister 166
- Lundgren, Maria, g. 1) Fahlbeck, 2) Bjurbäck 158, 159
- Lundqvist, E. Birger, med. dr, prof. 84
 — Elsa, f. Bedoire 84
 — Gustaf, disp. 84
 — H. A. A. Louise (Lillis), f. frih. Adelswärd, g. 1) Falkenberg 84
 — Mathilda, f. Winberg 84
- Lärka, Hans Persson, soldat 75
- Löwenhjelm, Harriet A. D., skald 171
- Magnsjö, Carin M., fil. mag., adjunkt, g. Bedoire 85
- Magnus, guldsmed 34
 — Birgersson (1400-tal) 128
 — Eriksson, konung 187
 — Matthiæ, biskop i Lund 136
 — Petri (†1396), generalkonfessor 15, 36
 — Unnonis, magister, generalkonfessor 147
- Malin Katt, g. m. Pável Tratt 155
- Mannersköld, Christoffer Assarsson, landsh. 182
- Mannerstråle, Hilda A., f. Bedoire 77
 — Margareta Ulrica, f. Odhelius 77
 — Märten Ingemund, major 77
 — Wilhelm, disponent 77
- Mannheimer, Agnes, g. Philipson 84
- Margareta, se även Greta — (Valdemarsdtr), unionsdrottning 47, 109
- Margareta Arvidsdtr, abbedissa i Nådendal 22, 23, 33, 120
 — Bodgersdtr, nunna 22, 24, 33
 — Bosdtr, se oxpanna
 — Clausdtr, abbedissa 22, 24, 34, 36, 120
 — Gregersdtr, nunna 22, 23, 31
 — Gunnarsdtr, från Danmark, nunna 22, 24, 34, 115
 — Gunnarsdtr, se spetsar, 4, från vänster
 — Johansdtr, nunna 121
 — Johansdtr (»Walska»), från Italien, nunna 22, 23, 28
 — Jonsdtr, se stjärna, Gert Jonssons ätt
 — Jönsdtr, nunna 10, 22, 23, 28
 — Karlsdtr, se Vasa
 — Karlsdtr (†1418), nunna 22, 23, 27
 — Karlsdtr, från Lödöse, nunna 22, 24, 113, 115, 120
 — Larsdtr (Lassadtr) (†1402), nunna 8, 21, 23, 24, 27
 — Laurensdtr (†1402), nunna 11, 22—24, 29
 — Nilsdtr (†1439), nunna 22, 24, 30
 — Nilsdtr Kista, nunna 22—24, 31
 — Olofsdtr (†1422), från Finland, nunna 22—25, 30
 — (Märitta) Olofsdtr el. Petersdtr (†1476), nunna 22—25, 33, 114, 115, 120
 — Ottosdtr, nunna 121
 — Petersdtr (†1438), nunna 22, 23, 28, 133
 — Petersdtr, se Kyle
 — Petersdtr, se Margareta Olofsdtr
 — Päveldtr, nunna 22, 24, 35, 113—115, 121
- Margareta Ulfsdtr, nunna 22, 24, 34, 114, 120
- Marina (†1423), nunna 32, 38
- Martinson, H. Maria (Moa), f. Swartz, förf. 172
- Martinus Anundi, ordensbroder 36
 — Laurentii (†1427), ordensbroder 37, 132
- Matilda Petersdtr, se Ulf — Tordsdtr, nunna 32
- Medelplan, Anders Johan, boktryckare 192
- Meldercreutz, Jonas (före adl. Molin), prof. 73
- Melene, H. Ester A., f. Bedoire 87
- Melsted, Henning F. von, advokat, förf. 173
- Michael Gudmundi, ordensbroder 35, 120
- Mijn, Frans van der, konstnär 72
- Millqvist, H. Viktor, publicist 157
- Modée, Eva Beata, g. Fahnehjelm 75
- Molén, Helena, g. Fahnehjelm 75
- (Moltke), Gertrud Gertsdtr, g. m. Karl Birgersson (stjärna, Vinasätten) 47, 48
- Moltke, Johan 47, 48
- Munck af Fulkila, Anna g. Remanen 177
- Munthe, Dorotea, g. Hoffgard 139
- Murray, Gustaf, biskop 192
- Müller, Isaac, överkommandant 183
- Märta (Margareta) Siggesdtr, se Håkan Tunasons ätt
- Möller, A. E. Pontus, riddarhusgenealog 196
- Mörcke, B. B. Emil, gen.-löjtn., statsråd 168
- Mörner (af Tuna), Beata, frih., g. Gyllenpamp 56, 57
 — Johan August, greve, löjtn. 76

- Natt och Dag, ätt 48
 (—) Knut Bosson, biskop 132, 149
 (—) Sten Bosson, riddare, riksråd 47, 48
 Nauckhoff, Johan Otto, frih., landsh. 189
 Neghindank, Tidekinus 129
 Nettelbla, Christian von (före adl. Nettelblatt), romersk riksfrih., prof. 137
 Nicolai, släkt från Sachsen 180
 — Friedrich Gottlieb, dansk apotekare 180
 Nicolaus de Hersemo, ordensbroder 37
 — Birgeri, dekan i Strängnäs 43
 — Gudmundi, biskop 147
 — Hermann, biskop 44, 126—128, 131, 132
 — Johann, se Bild 136
 — Jonsson, kanik 44
 — de Tudeschis Panormitanus, kanonist 150
 — Ragvaldi (Iilja), ärkebiskop 41, 42, 45, 46, 49—53
 Niels Jonsen, se Bild
 Nils Bosson, se Grip
 — Gustavsson, se Rossviksätten
 — Jönsson, se Oxenstierna
 — Matsson 155
 — Ragvaldsson (Iilja), se Nicolaus Ragvaldi
 Nilson, Ada K., läkare 169, 170
 Nisson, Maria Charlotta, g. Hedman 75
 Norberg, Magdalena, g. Forssell 79
 Nordenfalk, Sophie C. A., f. Piper, grev. 171
 Nordenfeldt, ätt 160
 Nordin, Carl Gustaf, biskop 190, 194
 Nordlund, Håkan, läkare 185
 Nordström, Elsa M., l:e arkivarie 196
 Noreen, Adolf G., prof. 171
 Norén, släkt 175
 Norgren, Anna L., f. Bedoire 88
 Norlin, släkt 79
 — Elsa A., g. Bedoire 81
 — Henric, kronofogde, assessor 81
 — Sara Maria, f. Borg 81
 Norström, J. Vitalis A., prof. 192
 Nyman, Pehr, kyrkoh. 142, 143
 Nyström, Tulia Kristina, g. Karlsson 88
 Odelberg, C. V. Wilhelm, överbibl. 196
 Odencrants, Dagny, f. Ångström 78
 Odencrantz, Thor H., hovrättsnotarie, missionsledare 191
 Odhelius, Margaretha Ulrica, g. Mannerstråle 77
 Odhner, Clas Theodor, prof. riksarkivarie 96, 99, 102
 Olaus Magnus, ärkebiskop 110, 192
 Olivecrona, S. R. D. Knut, prof., justitieråd 161
 Olof Gustavsson, se Stenbock
 Olofsson, Klas, folkminnesforskare 187
 Olsson, Anna Bernhardsina, g. Kempe 85
 — August, kusk 89
 — Hanna, f. Jakobsson 89
 — Hilda E. O., f. Bedoire 89
 — Nils Robert, byggnadsarb. 89
 Oscar II, konung 161—163, 166, 167, 191
 Otwell, Anne C., f. Bedoire, g. 2) Hayes 85
 — Richard (Dick) Searcy, Lieutenant-Commander 85
 Oxenstierna, Axel, greve, rikskansler 154
 (—) Bengt Jönsson, riksföreståndare 50, 51
 Oxenstierna, Johan Gabriel, greve, kanslipres., riksmarskalk, skald 158, 183
 (—) Nils Jönsson, riksföreståndare 50
 (oxpanna), Margareta Bosdtr, abbedissa 10, 21, 23, 28
 Padebugge, Johanna, g. Carré 66
 Palander, Gabriel, prof. 192
 Palmkron, Anders (före adl. Sparrman), livmedikus 192
 Palmstierna, Erik K., frih., statsråd 166
 Panormitanus, Nicolaus de Tudeschis, kanonist 150
 Paradis, Barbara, g. Lefebure 67
 — Henric, handelsman i Heidelberg 70
 — M. Juliana, g. Bedoire 68—70
 Pauli, Christopher, handelsman, fabrikör 67
 — Elisabeth, f. König 67
 — Hanna, f. Hirsch, målarinna 174, 175
 — Johanna, f. Thormöhlen 67
 — Niclas, handelsman 67
 — Sara, f. Bedoire 67
 Peder Folkason, kyrkoh., Axberg 41
 Persson, Daniel, i Tällberg, talman i AK 166
 — Gunno, lantbrukare 92
 — Lars, rådman i Borås 188
 — Larshans Per, målare 188
 Peter I, tsar 193
 Petersen, Abraham Voltersson, råd- o. handelsman 71
 — Charlotta, f. Bedoire 90
 — Herman, grossh., dir. för Ostind. komp. 70—72, 90

- Petersen, Johanna Christina, f. Tham 71
 — Magdalena, f. Bedoire 71, 72, 90
 — & Bedoire, grosshandelsfirma 71
 Peterson, Gunnar, nämndeman, Vadstena 106
 Petersson, Alfred, i Påboda, statsråd 166
 Petre; Thore, brukspatron 79
 Petrus, kardinal av Cambrai 130
 — de Dacia, prior, mystiker 126
 — Benedicti, kyrkoh., Orlunda 132
 — Johannis Stekare, ordensbroder 16, 37
 — Nicolai (†1634), kyrkoh., Löth 183
 — Olavi, generalkonfessor 13, 15
 — Sartor, ordensbroder 37
 Pettersson, Agnes Sofia, g. Brander 86
 — Anna Christina, f. Hedborn, g. 1) Bedoire 88
 — Elin Sabina, f. Eriksson 85
 — Jonas, hustimmerman 88
 — Olga Maria, g. Lundberg 85
 — Per Axel, dir. 85
 Peucer, Caspar, läkare, polyhistor 111
 Philipson, Agnes, f. Mannheimer 84
 — Lars Eric, grossh. 83
 — Olga, g. Dahl 83
 Piper, Sophie C. A., grev., g. Nordenfalk 171
 Plomgren, Ida A. von, kvinnosakskvinna 171
 Polchow, Regina Magdalena, g. Wittvogel 67
 Poles, Stefan, polack 192
 Poromaa, Isak, lästadian 193
 Porthan, Henrik Gabriel, prof., kansliråd, historiker 137
 Pousette, släkt 175
 Procopé, Hjalmar J. F., finländsk utrikesminister 173
 (Puke), Erik Ketilsson, marsk 8
 Rabe, P. Gustaf S., bankdir. 68, 69
 Ragna Johansdtr, nunna 28, 133
 Ragnhild Birgersdtr, i Skänninge, jungfru 133
 — Esbjörnsdtr, nunna 31
 — Hennikensdtr (Tidekesdtr?), nunna 30, 36
 — Jakobsdtr, nunna 27
 — Laurensdtr, nunna 28
 — Magnusdtr, nunna 32, 120
 — Nilsdtr, nunna 32, 120
 — Tidekesdtr (Hennikensdtr?) 30, 36
 — Toresdtr, från Norge, nunna 31
 — Tyrgilsdtr, nunna 32
 — Unnesdtr, nunna 119, 121
 Ragvald Eriksson, till Fjällskäfte 45, 48, 49, 53
 — Snäckioskalle 45
 Ragvaldus Svenonis, ordensbroder 36
 Ramborg Andersdtr, nunna 31
 — Germundsdtr, g. m. Lars Birgersson 43, 44
 — Magnusdtr, nunna 33, 36, 115, 120
 — Staffansdtr, se Stangenberg
 — (Svensdtr, †1401), nunna 27
 Rappe, Carl V., överstelöjtn. 191
 Rathou, Emilie Gustafsson, kvinnosakskvinna, nykterhetsförkämpe 188
 Redlich, Ebba von, g. 1) Mesterton, 2) Levertin 170
 Reenstierna, Jacob, greve, kungl. råd 190
 Reenstierna, Märta Helena, g. von Schnell 188
 Regnander, Eric Olof, disponent 188
 Remanen, släkt 176, 177
 — Carl Simonsson, länsman 177
 — Eskil Påvelsson, länsman 177
 — (Remas), Märten Påvelsson 177
 Remas, Jöns, nämndeman 177
 Rennerfelt, ätt 176—179
 — Adam Fredrik, löjtn. 178
 — Adolf, underofficer 178, 179
 — Adolf Bernhard, hamnfogde 179
 — Anders Johan, fänrik 178
 — Bertel C. A., bankdir. 176, 177, 196
 — Carl, överstelöjtn. 177
 — Carl Bernhard, grossh. 179
 — Carl Gustaf, löjtn. 178
 — Carl Henrik, stationsinsp. 179
 — Carolina Christina 178
 — Erik G., docent, laborator 179
 — Ivar, övering., uppfinnare 179
 — Johan Wenzel, major 178, 179
 — Johanna 178
 — Margareta, f. Gyllenbögel 178
 — Mathilda 178
 — Robert, rysk gen.major 178
 — Selim, rysk gen.-major 178
 — Sofie 178
 — Ture Gustaf, 1:e ingenjör, uppfinnare 179
 — Åke, kaptan 179
 Rhyzelius, Andreas Olai, biskop 137
 Ribbing, Bengt, gen.-major, överkommendant 183
 — Sigurd, prof. 161
 Richert, Johan Gabriel,

- 1:e expeditionsskr. 164
- Rokes, Emerentia, g. Stockenström 92
- Rosenhane, ätt 43
— Schering, frih., riksråd, landsh. 152
- Rosenofski, Helena, g. 1) Geting, 2) Caméen 122—125
(Rosenstråle), Holmsten Johansson 130, 135
- Rosir, ätt 92
— Johan, frih., president i Svea hovrätt 92
— Ulrica, f. Bedoire 92
- Rosnowski, polsk ätt 124
- Ross, Charlotta, f. de Gomssez 90
— Maria Elisabeth, g. Bedoire 72, 90
— Niclas, grossh., skeppsredare 90
(Rossviksätten), Nils Gustavsson, lagman 47
- Rothman, Johan, läkare 190, 191
- Rothstein, Greta, rektor 171
- Rudin, E. G. Waldemar N., prof., teolog 191
- Ruthwen, Patrick, lord of Ettrich, gen.major 183
- Rydberg, Ture, arkitekt 190
- Rydén, K. Värner, statsråd 191
- Rålamb, Claes, frih., riksråd 190
- Röd, Hans, i Söderköping 20
- Röhl, Maria C., porträtttecknare 78
- Salin, Mauritz J., prof. läkare 169
- Sandell, Carolina (Lina) W., f. Berg, religiös förf. 191
- Sandström, Anna M. C., pedagog 171
- Scharffenstein, Johan Philip Cratz, Graf v. fältmarskalk (?) 183
- Scharp, K. Wilhelm, överläkare 171
- Schildt, Johan Henrik, målare 188
- Schiller, Harald T. V., fil. dr, kritiker 174, 175
- Schinckel, von, släkt 172
- Schnéevoigt, Georg, dirigent 175
- Schnell, Märta Helena von, se Reenstierna
- Schotte, P. Axel V., statsråd 166—168
- Schram, släkt 161
- Schröder, norsk släkt 180
- Schultén, Nathanael Gerhard von, prof. 192
- Schüick, J. Henrik E., prof. 171
- Schwerin, von, ätt 79
- Schönbeck, Henrik O., kontraktsprost 140
- Schöne, Gustaf, hovrättsråd 164
— Minna, f. Callerholm 164
— F.Wilhelmina (Mina), g. Staaß 164
- Sehlstedt, Elias, tullinsp., skald 184
- Severin, Frans, statssekr. 174
- Sigrid Bosdtr, nunna 28
— Henriksdtr, från Västerås, nunna 32
— Laurensdtr, nunna 10, 29
- Silfverhielm, Göran, frih., fältmarskalk 125
— Hans Georg, sekundryttm. 125
— Patrik, kornett 125
- Silversparre, Aron Isac, lagman 195
— Johan, ryttm. 125
- Silfverswärd, Ernst L. I., överste 55
- Sjemetjev, rysk grevlig ätt 188
- Sjunnesson, Hans, stadsbyggmästare 104
- Sjöödin, Maria Kornelia, g. Bedoire 89
- Skogman, Carl David, frih., president i Kommerskoll. 188
- Skultström, Maria, g. Candell, 80
- Skytte af Sätra, Christina Sophia, g. Kuylenstierna 76
- Smerling, M. Leonard, grossh. 55
- Soop, Gustaf, frih., lagman, president 182
(sparre), Katarina Våmundsdtr, nunna 30
- Sparre, Axel Wrede-, greve, gen.-major, överståth. 54
— av Hjulsta och Ängsö, ätt 42
— av Tofta, ätt 42
(— av Tofta), Karl Ulfsson, riddare, marsk 42
(sparre över blad), Kristina Lindormsdtr, nunna 32
- Sparrman, Anders, se Palmkron
(spetsar, 4, från vänster), Margareta Gunnarsdtr, nunna 22, 23, 27
- Staaß, Erik Larsson, kyrkoh. 164
- Staaß, Albert Wilhelm, kyrkoh. 164
— Karl A., statsminister 164—169
— Pehr, bergshauptman 164
— Pehr, publicist 166
— Pehr, d. y., advokatfiskal 164
— F. Wilhelmina (Mina), f. Schöne 164
(Stangenberg), Kristina Staffansdtr, nunna 28
(—) Ramborg Staffansdtr, nunna 27
- Steckzén, Birger, fil. dr, krigsarkivarie 180
- Steffenburg, släkt
- Steinberg, Anton von, greve 190
- Sten Bosson, se Natt och Dag
- Sten Jacobsen, se Jacobsen
- Sten Stensson, se Bielke (Stenbock), Olof Gustavsson, frih., riksråd 151
(stengavlar, 3), Helena Haraldsdtr, nunna 30
- Stenström, släkt 175

- Steuart, James, 1:e earl of Butc 67
- (stjärna), Birger Birgersson, domprost 41, 46, 48, 49
- (—) Birger Djäkn, landbofogde i Närke 46
- (—) Erik Birgersson, biskop 41, 46, 48—50
- (—, Gert Jonssons ätt), Gert Jonsson, lagman 47
- (—, Gert Jonssons ätt), Helena Jonsdtr 47
- (—, Gert Jonssons ätt), Jon Niclisson, 47, 48
- (—, Gert Jonssons ätt), Margareta Jonsdtr 47
- (—, Vinäsätten), Birger Karlsson d. y. 47—49
- (—, Vinäsätten), Ingeborg Karlsdtr g. m. Sten Bosson (Natt och Dag) 47, 48
- (—, Vinäsätten), Karl Birgersson 47, 48
- (Stjärnbåt), Håkan Faderrsson, väpnare 130
- (stjärnor, 3), Kristina Tokadtr, nunna 10, 29
- Stockenström, Emerentia, f. Rokes 92
- Eric Lorentzson, landssekr. 92
- Eric von, greve, riksråd 92
- Jeanna von, f. Bedoire, grev. 91, 92
- Stridsberg, C. Axel E., läroverksadjunkt 171
- Strindberg, J. August, förf. 187
- Stråle af Ekna, Carl Wilhelm, kommerseråd 75
- Gustaf, korpral 57
- Hedvig Elisabeth, g. Edman 75
- Hedvig Ulrica, f. Lundberg 75
- Strömwall, Pontus 194
- (Stubbe), Anders Ragvaldsson 144
- (Sture), Katarina Algotsdtr, g. m. Karl Karlsson (Ulvåsaätten) 149
- Ståhl, Anders Johan, bibliotekarie 159
- Lorentz, kapten 159
- Ståhlberg, Kaarlo J., Finlands president 173
- Stål, Carl, överste 159
- Stålarin, ätt 189
- Stårck, ätt 179
- Jacob Reinhold, kapten 180
- Störkarus (†1416), ordensbroder 37
- Sundberg, Amanda M., f. Bedoire 88
- Sundquist, Alma M. K., läkare 169
- Sundvallson, Johan O., red., politiker 161
- (Svarte Skåning), Jöns Nilsson 50
- Swedenborg, Emanuel, mystiker 150
- Swederus, Magnus, domkyrkosysselman 151
- Söderblom, L. O. Jonathan (Nathan), ärkebiskop 170, 186, 191
- Söderhielm, ätt 79
- Söderhjelm, Alma, prof. 170, 171
- Tala, nunna, änka efter en dansk riddare 31
- Tallberg, Carl Fromhold 57
- Eva Mariana, g. Gyllenhoff 54, 55, 58
- Fredrik Johan, fältväbel 58
- Georg Reinhold, major 58
- Taube, Henning, greve, lantmätare 161
- Wilhelm L., frih., riksråd 188
- Tegnér, Alice C., f. Sandström, tonsättare 171
- Esaias, biskop, skald 160
- Tellhammar, Hans Per-Arne, byggnadsing. 85
- Tengström, Jakob, finsk ärkebiskop 142
- Ternerus, Petrus, kyrkoh. 123—125
- Tessin, Carl Gustaf, greve, kanslipres. 171, 188
- Nicodemus, d. y., greve, arkitekt, kungl. råd 193
- Tham, Johanna Christina, g. Petersen 71
- Maria, g. Thormöhlen 67
- Thormöhlen, Johanna, g. Pauli 67
- Lorentz, handelsman 67
- Maria, f. Tham 67
- Thunberg, Anny Linnéa, g. Bedoire 89
- Catharina, g. Ångström 81
- Johan Erik, arbetare 89
- Kristina, f. Östblom 89
- Thunborg, T. Folke, landsh. 174
- Timm, Anna Catharina, g. Brandt 75
- Tingsten, Lars H., general, statsråd 166, 167
- (tjurhuvud), Abraham Brodersson, dansk riksråd 189
- Tollet, Annika Giliusdtr, g. Gyllenius 154
- Tord Gunnarsson, biskop i Strängnäs 45, 47
- Torirus Andræa, ordensbroder 11, 29, 40
- Torsten Andersson, se lilja
- Torve, se Katarina Petersdtr
- Tott, Clas, greve, riksråd 183
- Toutin, Gertrud, f. Utenhofen 67
- Isaac, handelsman, silkesstrumpfabrikör 67
- Johanna, f. Bedoire 67
- Regina Adelheid, f. Wittvogel 67
- Valentin, juvelerare 67
- Trast, Fredrik, domprost 189
- Rötger, domprost 189
- Tratt, Pável, köpman, Mariestad 155
- Troili, släkt 160

- Trolle, Arvid Birgersson, riddare, riksråd, lagman 127
 — Eric B., utrikesminister, landsh. 166, 167
 Trygger, Ernst, jur. dr, prof., statsminister 166
 Tue Nielsen, se Juul
 Tunberg, Sven A. D., prof., högskolerektor 171
 Ture Bengtsson, se Bielke
 Twist, Peter 71
 Tyke Eskilsson, från Västergötland 31
- Uhr, Helena, g. Edman 75
 Uhr, Johan Fredric af, brukspatron 78, 79
 (Ulf), Matilda Petersdtr, nunna 34
 Ulf sax, Anna 122
 Ulpho Birgeri, ordensbroder, fd. kanik 129, 131, 132
 (Ulvåsaätten), Birger Ulfsson, riddare, riksråd, lagman 11, 133, 149
 — Karl Karlsson, riksråd 149
 — Katarina Ulfsdtr, abbedissa, g. m. Eggard van Kyren 28, 126—128, 130, 149
 — Ulf Gudmarsson, riddare, riksråd, lagman 149
 Undén, Gustaf Michael, urmakare 188
 — B. Östen, prof., univ.-kansler, utrikesminister 188
 Undset, Sigrid, norsk förf. 175
 Upplanning, Jon 44
 Urban V, påve 128
 Urban VI, påve 128
 Uthoff, Johan, skatteförpaktare 152, 153
 Uttenhofen, Gertrud, g. Toutin 67
- Wachtmeister, A. Fredrik C:son, greve, generaldir., utrikesminister 166, 168
 Wadström, C. Bernhard Ph., präst, skriftställare 191
 Wahrendorff, släkt 76
 Valda, Wilhelmina Maria Christina, g. Lundberg 88
 Walde, Otto V. C:son, fil. dr, l:e bibliotekarie 180
 Waldenström, Christina Magdalena, g. Dahl 84
 Valentin, Hugo M., prof. 171
 Wallenberg, Knut A., finansman, utrikesminister 168
 Wallenius, K. Martti, finländsk generalstabschef 173
 Wannberg, Carl Ludvig, inspektör 83
 — A. Charlotta (Lotten), g. Bedoire 83
 — Johanna Amalia, f. Ahlgren 83
 (Vasa), Karl Kristiernson, riksråd 23, 24, 114
 (—) Margareta Karlsdtr, nunna 22, 23, 114, 119
 Vasto Olavi, ordensbroder 133
 Wehner, Herbert, västtysk politiker 173
 Wenner-Gren, Axel, finansman 193
 Wentz, O. Hilmer, kyrkoh., prost, 142
 Wesström, Katarina, f. Vestberg 89
 Vestberg, Ester Viktoria Linnéa, g. Bedoire 89
 Vestberg, Katarina, f. Wesström 89
 — Per, arbetare 89
 Westen, von, dansk släkt
 Westman, Karl Ivan, ambassadör 174
 — Pehr, bonde, ornamentalsbildhuggare 184
 Wettergren, K. Erik W. F., överintendent 174, 190
- Vetterlund, Fredrik M., förf. 189
 Whitlock, Anna, pedagog 171
 Victoria, drottning 165, 167
 Widén, Johan, statsråd, landsh. 166
 Widerström, Karolina O., läkare 169
 Vidlund, Erik, båtbyggare 188
 Wieselgren, Peter, domprost, nykterhetsman, skriftställare 140
 — P. Sigfrid, generaldir. 166
 Wijk, Wellam (Willem) de, ledare av de k. järnbruken 152
 Wikström, Anna (Hansdtr Lärka), g. Bedoire 75
 Wilhelm II, tysk kejsare 162
 Willebrand, Ernst Gustaf von, öerste 157
 Willers, släkt 175
 Winberg, Mathilda, g. Lundqvist 84
 Wingård, Carl Fredrik af, ärkebiskop 143
 Winstrup, Peder, biskop 139
 Vipa, se Katarina Lydekesdtr
 Wittfogel, Didric, handelsman 67
 — Regina Adelheid, g. Toutin 67
 — Regina Magdalena, f. Polchow 67
 Wollin, Gustaf, k. sekr., lantbrukare 143
 Wrangel, Herman, riksråd, fältmarskalk 195
 Wrede, Rabbe A., frih., jur. dr, finländsk prof., kansler 163
 Wrede-Sparre, Axel, se Sparre
 Wählin, Lars P., teol. dr, kyrkoh. 142
 (Välingeätten), Ingeborg Ragvaldsdtr, g. 2) m. Germund Larsson (Illja) 45, 46, 49

- Wästfelt, Anders Mauritz, stallmästare 79
- Zander, Daniel Johan, överkommendant 183
- Ziebeth, Abraham Gustaf, kornett 164
- Zschotzscher, Johan Christian, kyrkomålare 194
- Zweigbergk, Otto F. von, huvudred., publicist 164, 166
- Ångström, Anders Jonas, prof. i fysik 81
- Augusta C., f. Bedoire 79, 80
- Catharina, f. Thunberg 81
- Johan, komminister 81
- Åsa (†1409), nunna 27
- Ängel, ätt 128
- Öhrvall, Hjalmar A., prof. i fysiologi 166
- (Öra), Kristina Andersdotr, nunna 33
- Örnberg, Victor, arkivarie, genealog 93—107
- Örnedt, Carl Gustaf, frih., riksråd, fältmarskalk 183
- Östberg, Gustaf, häradshövding 161
- Östblom, Kristina, g. Thunberg 89

PERSONHISTORISK TIDSKRIFT

SEXTIOFÖRSTA ÅRGÅNGEN

1963

UTGIVEN AV

PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

GENOM

BERTIL BROOMÉ

OCH

BIRGITTA LAGER

STOCKHOLM 1963—1964

KUNGL. BOKTRYCKERIET P. A. NORSTEDT & SÖNER

643098

UTGIVEN MED ANSLAG
FRÅN STATENS HUMANISTISKA
FORSKNINGSRÅD

INNEHÅLL

	Sid.
Vadstena klosterns pionjärer. En studie i Vadstenadiariets formelsystem. Av TORE NYBERG	1—40
»Prelatskolan» på Fjällskäfte gård. Till ärkebiskop Nicolaus Ragvaldis biografi. Av SVEN LJUNG	41—53
Släkten Gyllenhoffs härstamning. Av ELSA NORDSTRÖM	54—59
Harald Hjärne. Anförande i Historiska föreningen i Uppsala vid dess minnesfest 26/5 1962. Av BERTIL BOËTHIUS	60—64
Släkten Bedoire. Av FREDRIC BEDOIRE	65—92
Victor Örnberg och Vadstena slott. Av ARNOLD SANDBERG	93—107
En märklig svensk i 1500-talets Frankrike. Jean Bodin om Caspar Holste. Av GOTTFRID CARLSSON	108—112
1462 års medlemsförteckning från Vadstena kloster. Nunnorna. Av TORE NYBERG	113—121
Släkten Gyllenhoffs stammmoder. Ett karolinskt kvinnoöde. Av HANS GILLINGSTAM	122—125
Mirakelberättelser och kanonisationsprocesser som personhistoriska källor. Av JAN LIEDGREN	126—133
Gunnar Carlquist och Lunds stifts herdaminne. Av JOHAN FEUK	134—143
Recensioner	144—195
Latinskt medeltidsglossarium. Av BENGT HILDEBRAND †	144
Köping och Kolsvabygden. Av JAN LIEDGREN	144—146
Linköpings domkyrka och stiftsorganisation. Av JAN LIEDGREN	146—147
Vadstena kloster som storföretag. Av JAN LIEDGREN	147—150
Erik XIV. Av NILS LUDVIG RASMUSSEN	150—151
Norrköpings historia. Av TORGNY HÖJER	151—154
Diarium Gyllenianum. Av BENGT HILDEBRAND †	154—156
Byråkrati och borgarstånd under frihetstiden. Av BIRGITTA LAGER	156—157
Willebrandska regementet. Av BERTIL BROOMÉ	157
Gustav III och franska språket. Av SVEN-G. HAVERLING	157—158
Anders Fahlbeck. Av BENGT HILDEBRAND †	158—159
Anders Johan Ståhl. Av BERTIL BROOMÉ	159
Ur Erik Gustaf Geijers liv. Av TORGNY HÖJER	159—160
»Det glömda Uppsala». Av TORGNY HÖJER	160—161
Oscar II:s »utländska» memoarer. Av ÅKE KROMNOW	161—163
Finlands riddarhus. Av BENGT HILDEBRAND †	163
Viktor Magnus von Born. Av BERTIL BROOMÉ	163—164
Biografien över Karl Staaff. Av CURT KEMPF	164—169
Ada Nilssons minnen. Av CURT KEMPF	169—170
Beth Hennings memoarer. Av BIRGITTA LAGER	170—172

	Sid.
Ragnar Casparssons memoarer del 2 och 3. Av ÅKE LILLIESTAM . . .	172—174
Harald Schillers strövtåg i det förgångna. Av BIRGITTA LAGER . . .	174—175
Ny årgång av Svenska släktkalendern. Av HANS GILLINGSTAM . . .	175—176
Släkten Rennerfels öden. Av BENGT HILDEBRAND †	176—179
Stårckska släktboken. Av BERTIL BROOMÉ	179—180
Släkten Gottlieb, dess ursprung och släktkrets. Av BIRGITTA LAGER .	180
Arkivinventering. Av BIRGITTA LAGER	180—181
Ämbetsmannalängder. Av NILS LUDVIG RASMUSSEN	181—183
Nordsvenska studier. Av BERTIL BROOMÉ	184
Göta artilleri. Av BENGT HILDEBRAND †	184—185
Gästrik-Hälsinge nation. Av BENGT HILDEBRAND †	185—186
Södermanland-Nerikes nation i Uppsala. Av BERTIL BROOMÉ . . .	186—187
Tidskriftsöversikt	187—195
Meddelande angående Personhistoriska samfundet	196
Förkortningslista	196
Personregister	197—215

SVENSKT BIOGRAFISKT LEXIKON

har åter börjat utkomma. Det utges numera av en statlig institution — svenskt biografiskt lexikon — under redaktion av fil. dr ERIK GRILL.

HÄFTE **76** UTKOMMET

Fich-Fleming

Lexikonet innehåller utförliga biografier över avlidna framstående svenskar jämte utredande artiklar över betydande släkter. Det omspanner vårt samhälls- och kulturliv från runristarnas tid till kärnfysikernas. 22 band om vardera 5 häften återstår. Utgivningen beräknas till 3—4 häften per år. Varje häfte omfattar 160 sidor och kostar f. n. 24:—.

FÖRMÅNSERBJUDANDE

De hittills utgivna delarna 1—15, inbundna i nya halvfranska band, erbjudes lexikonets abonnenter för endast 500:—. Obs! Upplagan är starkt begränsad!

Teckna abonnemang

eller begär prospekt med beställningskupong hos

SVENSKT BIOGRAFISKT LEXIKON

Riksarkivet, Stockholm 2

Medlemsavgiften i Personhistoriska Samfundet är kr. 20:— pr år + porto och uttages som postförskott för Personhistorisk Tidskrift. Önskan om inträde anmäles till Samfundets sekreterare, fil. dr BIRGITTA LAGER, Riksarkivet, Stockholm 2. Bokhandelspris för löpande årgång är kr. 25:—